ROMAIN GARY

POLONYA'DA BİR KUŞ VAR

Türkçesi: Sevgi Tamgüç

ROMAIN GARY

1914, Litvanya doğumlu. On dört yaşında Fransa'ya geldi, hukuk öğrenimi gördü, 1940 yılında 'Fransa'ya Özgürlük' ekibine ve savaşa katıldı. Fransa'nın 2. Dünya Savaşı'ndaki kahramanlarından biriydi, Legion d'Honneur nişanına layık görüldü. Yazarlığı yarımda diplomatlık yaptı. İlk romanı *Polonya'da Bir Kuş Var* dışişleri bakanlığında çalışmaya başlamasıyla aynı zamanda yayınlandı. *Otıca Yoksulluk Varken'de* olduğu gibi 'Ğmile Ajar' takma adıyla da kitaplar yazdı ve her iki kimliğiyle iki ayrı Goncourt Ödülü sahibi oldu. Eşi ünlü Fransız oyuncu Jean Seberg'in 1970'deki trajik ölümünün ardından 1980'de kendi eliyle hayatına son verdi. Yazarın *Kadının Işığı* (2012), *Şafakta Verilmiş Sözüm Vardı* (2012) ve *Biletiniz Buraya Kadar* (2012) ile Emile Ajar adıyla kaleme aldığı *Onca Yoksulluk Varken* (2010), *Yalan-Roman* (2011), *Koca Tembel* (2011) ve *Kral Salomon'un Bunalımı* (2011) adlı romanları da Agora Kitaplığı'nca yayınlanmıştır.

SEVGİ TAMGÜÇ

1953, İstanbul doğumlu. Liseyi dışarıdan bitirdi. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Fransızca Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Anketör-lük, turizm rehberliği ve düzeltmenliğin yanı sıra tiyatro oyunculuğu yaptı. İlk çevirisi *Barbiana Öğrencilerinden Mektup*[1] tur (Gözlem Ya-yınla-n). Henri Barbusse, Romain Gary, Pierre Grimal, Andre Breton, Geor-ges Perec, vb. yazarlardan yirmiyi aşkın kitap çevirdi. 1984'te De Yayınevi Çeviri Masal Ödülü'nü kazandı. Gazete ve dergilerde yazılan ve iki öyküsü yayınlandı. Şimdi ağırlıklı olarak kitap çevirmenliği ve çok az olarak da turizm rehberliği yapmaktadır.

Romain Gary

POLONYA'DA BİR KUŞ VAR

Avrupa Eğitimi

Türkçesi: Sevgi Tamgüç

Polonya'da Bir Kuş Var -Avrupa Eğitimi

Romain Gary

Kitabın özgün adı:

Education Europienne

Fransızca'dan çeviren: Sevgi Tamgüç Kapak tasarımı - mizanpaj: Sibel Yurt

Agora'da birinci basım: Temmuz 2012

ISBN: 978-605-103-164-4 Baskı ve Cilt: Ceylan Matbaası Güven İş Merkezi, B Blok, No 318 Topkapı/İstanbul Tel: (0212) 613 10 79

AGORA KİTAPLIĞI

Sertifika no: 12761 Kuloğlu Mah. Tumacıbaşı Cad.

No: 54, Çukurcuma-Beyoğlu/İSTANBUL Tel: (0212) 243 96 26 - (0212) 251 37 04 Fax: (0212) 243 96 28 www.agorakitapligi.com e- posta: agora@agorakitapligi.com

Özgür Fransız yoldaşım,

Robert Colcanap'ın hatırasına...

BİR

Sığınağın yapılması tanyerinin ilk ışıklarıyla bitmişti. Yağmurdan ıpıslak, kötü bir Eylül gündoğumuydu; çamlar sisler arasında dalgalanıyor, gökyüzü görülmüyordu. Bir aydır geceleri gizlice çalışıyorlardı: Almanlar günbatımından sonra yollann dışında maceraya atılmıyor ama gündüzleri, devri-yeler açlık ya da umutsuzluk yüzünden şimdilik mücadeleyi bırakmak zorunda

kalmayan çok az sayıdaki partizanları aramak için ormanı sık sık tarıyorlardı. Sığınağın derinliği üç, eni dört metreydi. Bir köşeye bir şüte ve yorganlar atmışlardı; dip kısma da ellişer kiloluk on çuval patates dizilmişti. Şiltenin yanma bir ocak kazmışlardı. Baca deliği sığınağın metrelerce ötesinde bir çalılığa açılıyordu. Çatı sağlamdı, bir yıl önce Wilno-Molodeczno demiryolu hattında partizanların havaya uçurduğu bir zırhlı trenin kapısından yararlanmışlardı.

* "Otlan her gün değiştirmeyi unutma," dedi doktor.

"Unutmam."

"Dumana dikkat et."

"Peki."

"Özellikle kimseye buranın sözünü etme."

"Kimseye söylemem," diye söz verdi Janek.

Baba oğul kürekler ellerinde, eserlerini seyrediyorlardı. Janek 'Çalılıkların içine gizlenmiş iyi bir *kryjcnvka*[1]' diye düşündü. VVilno Koleji'nde daha çok 'Apaçilerin soylu şefi Wi-netoo' takma adıyla tanınan -Kızıldericilik oyunlarında, Janek şanlı 'Koca Shatterhand' adım alırdı- Ztefek Podhorski bile, VVinetoo bile onun kokusunu alamazdı.

"Ne kadar zaman böyle yaşayacağım baba?"

"Çok uzun değil. Almanlar yakın bir zamanda yenilecek."

"Ne zaman?"

".. .Umudu kesmemek gerek."

"Umudumu kesmiyorum, ama bilmek istiyorum... Ne zaman?"

"Belki birkaç ay içinde..."

Doktor Twardowski oğluna baktı:

"Gizlendiğin yerden çıkma."

"Peki."

"Üşütme."

Cebinden bir tabanca çıkardı.

"Bak

Tabancanın nasıl çalıştığını gösterdi.

"İyi sakla. Bu kesede elli kurşvm var."

"Sağol."

"Şimdi gidiyorum. Yarm yine gelirim. İyi gizlen. İki ağabeyin öldürüldü. Geride kalan tek varlığımız sensin Koca Shatterhand!"

Gülümsedi:

"Sabırlı ol. Almanların buradan çekip gideceği gün de gelecek. Hâlâ sağ olanların... Anneni düşün... Pek uzaklara gitme. İnsanlardan sakın."

'Teki."

"insanlardan sakın."

Doktor Twardowski sislerin arasında kayboldu. Güneş yükselmişti ama her yan yine de bulutlu ve sisliydi. Hiçbir esintinin dalgalandıramadığı çok ağır kanatlan andıran açık dallanyla köknar ağaçlan yan karanlıkta dalgalanıyordu. Janek çalılığın içine süzüldü, demir kapıyı kaldırdı, merdiveni indirdi ve kendini şiltenin üzerine bıraktı. Sığınağın içi zifiri karanlıktı. Ayağa kalkarak ateşi yakmaya çalıştı. Odunlar ıslaktı. Sonunda başarabilmişti. Şilteye uzandı, kalın kitap "Centilmen Kızılderili Winetoo"yu eline aldı. Okuyamıyor-du. Satırlar

gözlerinin önünden kayıyor, gözkapaklan kapanıyor, yorgunluk tüm bedenini, beynini uyuşturuyordu. Derin bir uykuya daldı.

İKİ

Janek ertesi günü sığınağında geçirdi. Kitabını alarak, işkence direğine bağlanan Koca Shatterhand'in nöbet tutan Kızılderilileri kandırmayı başararak nasıl kaçtığını anlatan bölümü okudu. Janek'in en sevdiği bölümdü bu. Sonra da közde patates pişirerek, onları yedi. Baca iyi çekmiyordu; duman tüm sığınağı kaplamıştı, Janek'in gözleri yanıyordu... Yine de dışarıya çıkmayı göze alamıyordu. Dışarıda tek başmayken korkacağım biliyordu. Sığındığı delikte, insanlardan uzakta kendini güvende hissediyordu.

Doktor Twardowski gece karanlığı çökerken çıkageldi.

"İyi akşamlar Koca Shatterhand."

"İyi akşamlar baba."

"Dışarıya çıkmadın mı?"

"Hayır."

"Korkmadın mı?"

"Ben hiçbir zaman korkmam."

Doktor acı acı gülümsedi. Yorgun ve yaşlanmış görünüyordu.

"Annen dua etmeni söyledi."

Janek iki ağabeyini düşündü... Annesi onlar için çok dua etmişti.

"Dua etmek neye yarar?"

"Hiç. Sen annenin dediğini yap."

"Peki."

Doktor bütün gece onunla kaldı. Pek uyumadılar, pek konuşmadılar da. Yalnız, bir ara Janek sordu:

"Neden sen de gelip gizlenmiyorsun?"

"Sucharki'de birçok hasta var. Biliyorsun, tifüs... Kıtlık, salgım artırıyor. Onları yalnız bırakmamam gerek, Koca Shatterhand. Anlıyorsun, değil mi?"

"Evet."

Doktor, ateşi sabaha dek söndürmemişti. Janek'in gözleri faltaşı gibi açılmış, odunların önce kıpkırmızı, sonra da kapkara oluşlarım seyrediyordu.

"Uyumuyor musun oğlum?"

"Hayır... Baba..."

"Ne var?"

"Bu ne kadar zaman böyle sürecek?"

"Bilmiyorum, kimse de bilmiyor... Kimse."

Doktor birden ekledi:

"Şu sırada Volga'da büyük bir savaş sürüyor..."

"Nerede?"

"Volga'da. Stalingrad'da... İnsanlar bizim için savaş veriyorlar."

"Bizim için mi?"

"Evet. Senin için, benim için ve milyonlarca insan için."

Odunlar yamyor, çıtırdıyor, küle dönüşüyorlardı.

"Bu savaşm adı ne?"

"Stalingrad savaşı. Aylardır sürüyor. Daha ne kadar süreceğini, sonunda da kimin kazanacağım kimse bilmiyor..."

Gündoğumunda, doktor gitmeden önce son uyarışım yaptı:

"Bize, annenle bana bir şey olursa Sucharki'ye sakın geri dönme. Aylarca yetecek kadar yiyeceğin var. Bunlar bittiğinde ya da yalnızlıktan bunaldığında partizanlara katıl."

"Nerede bulurum onları?"

"Bilmiyorum. Sayılan fazla kalmadı artık. Ormanda gizleniyorlar. Onları ara... Ama hiçbir zaman gizlendiğin yeri gösterme. İşler yolunda gitmezse, gel, yine buraya sığın."

'Teki."

"Korkma, bana bir şey olmaz."

Doktor ertesi gün de gelmiş, çok durmamıştı.

"Anneni yalnız bırakmayı göze alamıyorum."

"Neden?"

"Sucharki'de bir Alman astsubayım öldürdüler. Herkesi tutukluyorlar."

'Tıpkı Kızılderililerde olduğu gibi," dedi Janek.

"Evet. Tıpkı Kızılderililerde olduğu gibi. Kendini salıverme... Temizliği elden bırakma. Annenin öğrettiği gibi yap."

'Teki."

"Kibritleri boşuna harcama. Onları ocağın yanında, kuru bir yerde koru. Kibrit kalmazsa soğuktan ölürsün."

"Dikkat ederim. Baba..."

"Yavrum?"

"Şu savaş?"

"Yeni bir haber almadım. Orada olup bitenleri öğrenmek zor... Yürekli ol, Koca Shatterhand! Hoşça kal."

"Hoşça kal baba..."

Doktor gitti. Ertesi gün gelmedi.

üç

«

SS birliği T)as Reich', Stalingrad cephesinde geçirdiği zorlu haftaların ardından, Führer'in babacan ilgisi sonucu geri çağrılmışta ve beş günden bu yana Sucharki'deydi.

Birlik ateş hattına ilk kez giriyordu. Başkomutan bu seçkin topluluğu göz gözü görmez bir savaşa istemeye istemeye sokmuştu. Birlik o zamana dek geri cephelerde, işgal edilmiş bölgelerde ya da Alman ordusunun düzenli birliklerinin görev yapmak istemediği bölgelerde, özel işlerde kullanılmıştı.

Birliğin Sucharki'ye girişinden yirmi dört saat sonra iki SS kamyonu, günbatımında, çıplak ağaç dallarının, çan kulelerinin, Hamların gökyüzüyle sessiz ve dumansız bir devinim-sizliği paylaşıyor gibi göründüğü köy sokaklarında tüm hızıyla ilerlemeye başladı.

Kamyonlara karşı büyük bir direniş olmamıştı, çünkü eh ayağı tutan adamların hemen hemen hepsi ormandaydı.

Yürek paralayıcı birkaç çığlık, birkaç silah atışı ve çökertilen kapıların, kırılan camların gürültüsü... Kamyonlar yeniden tüm hızlarıyla yola koyulmuş, korkudan deliye dönmüş yirmi kadım

Sucharki'den üç kilometre ötede, Grodno yolunda bulunan Kont Pulacki'lerin yazlık konutuna götürüyordu.

T)as Reich' birliği, işgal edilmiş topraklarda bu savaş hilesine defalarca başvurmuş ve hemen hemen her zaman başarı kazanmıştı. Bu hileyi düşünen bölge sorumlusu Koch'un tarihe geçen sözlerine göre, bu, 'yararlı olanla, keyifli olanı' birleştiren ve insan doğasının 'yüksek düşüncesini, idealist bir düşünceyi kanıtlayan' dâhice bir manevraydı.[2]

Gerçekten de partizanlar, kızlarının, kız kardeşlerinin, eşlerinin, nişanlılarının Alman askerlerinin zevklerine sunulduklarım duyunca, önderlerinin onları tutmak için harcadıkları umutsuz çabalara karşın, ormandan çıkarak kadınlarının yardımlarına koşuyorlardı; düşmanın da istediği buydu. Alman askerlerinin, umutsuzluktan deliye dönmüş partizanların saldırıya geçmelerini ve hedef hattına girmelerini beklerken, mitralyözlerinin başmda sakin sakin sigaralarım tüttür-mekten başka yapacak işleri kalmıyordu. Bu taktik her yerde iyi sonuç vermişti, ama erkeklik gururuna özellikle düşkün Polonyalılara karşı başarının etkili, deyim yerindeyse şaşmaz olduğu söylenebilirdi.

Kont Pulacki'lerin villası, 19. yüzyılın sonunda, Tria-non'dan* etkilendiği açıkça görülen bir Fransız mimarına •yaptırılmıştı. Burası o dönemde 'folie' olarak adlandırılıyordu; kabul salonları, tiyatrosu, freskleri ve kabartmalarıyla kusursuz bir yazlık villaydı. Gerçi 1939 savaşları orayı biraz yıpratmıştı, ama terk edilmişlik ve yağmacılık etkisini daha çok gösteriyordu. Villanın hemen hemen tüm camlan kırılmıştı; bazı 'pansiyonerler' kırık camlarla bilek damarlarını kesmeye kalkışhklan için, içeriye nöbetçi yerleştirmek zorunda kalınmıştı. Villada egemen olan soğuk ve nem sonunda tutsaklan uyuşturuyor ve onlan işlerinde daha az duyarlı kılıyordu. İki gün geçmeden 'ormandaki kurt' operasyonu**[3] **-operasyonun birlik içindeki adı buydu- başlayınca, aileler nöbetçileri tavlamaya ve genç kadınlara sıcak giysiler, battaniyeler getirmeyi başardılar.**

Örmemin kıyısına kadar uzanan Fransız stili düzenlenmiş park, 'folie'nin çevresini kuşatıyordu. Yapay havuzlarda kurumuş yapraklar, dallar çürümeye yüz tutmuştu. Cupidon-lar, Venüsler ve 1900 yıllarının

stili bir alay mermer heykelcik ağaçlıklı yol boyunca uzanıyordu. Kont Pulacki'nin konuklarının, bir zamanlar ay ışığında düşler kurdukları, flört ettikleri, havai fişeklere hayranlıkla baktıklan çardakta ya da oyunlan dalgın dalgın seyrettikleri tiyatroda, askerler gece gündüz nöbet tutuyorlardı. Bir zamanlar oyunların sergilendiği sahneye şimdi bir dizi makineli tüfek yerleştirilmişti.

SS'ler villaya soba kurmuşlardı, ama alabildiğine büyük odalan ısıtacak kadar kömür bulunamıyordu. Mavi ve yaldız kabartmalarla bezenmiş, tavam Tiepolo stilinde resmedilmiş tanrıça ve meleklerle kaplı balo salonu öbür odalara göre daha ılıktı. Kadınlar bu salonda duruyorlar, askerler de buraya gelerek istedikleri kadım seçiyorlardı. İlk kırk sekiz saat içinde gelen asker sayısı üç yüzü aşmıştı.

İkinci gündoğumunda, bir grup partizan tek sıra halinde ormandan çıkıp, parkın içinde ateş ederek ilerlemeye başlamıştı. Ama hiçbir zarar veremedikleri gibi, makineli tüfeklerle taranmışlar, geri çekilmeden önce de altı adamlarım yitirmişlerdi.

'Ormandaki kurt[7] operasyonunun bir kez daha başarıya ulaştığım görmekten hoşnut SS'ler, ancak bu kıyımdan sonra balo salonuna bir soba koymuşlar ve 'pansiyonerlerine sıcak yemek dağıtmak amacıyla sahra mutfağı kurmuşlardı.

On altı yaşından fazla gözükmeyen oldukça sarışın bir genç kız, dudaklarının arasında sigarayla, bir kadından öbürüne gidiyor, yazgılarına boyun eğemeyen ve koşullara uymasını bilmeyenleri yatıştırmaya çalışıyordu. Dudaklarındaki kat kat ruja ve yanaklarındaki pudraya karşın oldukça güzel bir kızcağızdı; ince, solgun yüzü çillerle kaplıydı. Suchar-ki'de onu daha önce gören olmamıştı. Anlattığına bakılırsa askerler onu VVilno'dan toplamışlardı; annesiyle babası öldürülmüştü ve bir yıldır -kendi deyişiyle- 'askerlerle birlikte gidiyor[7] du. Kafasında bere, üstünde de ona oldukça büyük gelen bir asker kaputu vardı; lastikle tutturulmuş siyah yün çorapları sürekli kayarak ayak bileklerine kadar düşüyordu. Kızcağız o zaman yere eğilmiyor, çocuksu bir davranışla bacağım büküyor ve çorabım çekiyordu.

Kadınlardan biri, isteri nöbeti sonucu deliler gibi haykırmaya başlayınca hemen ona doğru koşuyor, kadının elini avuçları araşma alıyor ve yalvarıyordu: "Lütfen, bilirsiniz, bu o kadar korkunç bir şey değil. Önemli de değil. Düşünmez-şeniz sizi çok etkilemeyecektir. İnsanın aklı takılınca kötü oluyor bir tek." Otuz yaşlarında, saçlarına hafifçe ak düşmüş, iri siyah gözleri neredeyse deh gibi bakan genç kadınla ilgilenirken özel bir sevgi ve incelik gösteriyordu. Bu kadın, Suc-harki'deki doktorlardan birinin, Doktor Twardowski'nin eşiydi. Kızcağız çok kez gidip onun yanında diz çöker, hafif hafif kadının ellerine vurur, saçlarım okşar ve şöyle derdi: "Düşünmemek gerek. Bizi hep burada tutmayacaklar. Yalanda bırakacaklar, gideceğiz. Göreceksiniz, o zaman her şey yoluna girecek."

Villada hiç mobilya yoktu. Tutsaklar yerde, ot döşeklerin üstünde uyuyorlardı. Kont Pulacki ailesinden geriye kalan birkaç portre, göğüsleri madalyonlarla süslü, beyaz peruklu, burunları havada, mavi ipek giysili saray mensuplarının, değerli takılarla bezenmiş ya da kucağında küçük bir fino köpeğiyle poz vermiş kadınların duvarlarda asılı resimleri sökülmüş ya da serseri kurşunlarla delik deşik olmuşlardı.

Askerlerden biri bu sarışın genç kızı seçince, Zosia -adı Zosia'ydı- özenle sigarasını söndürüp pencerenin kenarına koyuyor, askerle birlikte yukarıya çıkıyordu. Dönünce de bıraktığı yerden sigarasını alıyor, yemden yakıyordu. Başına gelenlerden çok sigarasını düşünüyormuş izlenimini veriyordu. Hatta başma hiçbir şey gelmemiş, gelenlerin hiç önemi yokmuş izlenimini uyandırıyordu.

Gelenlerin arasında subay bulunduğunu fark edince hemen ona doğru atılıyor, onu kenara çekiyor, bir köpek yavrusu gibi subayın boynuna sarılarak ağlamaklı bir sesle, bağıra bağıra, kömür, yiyecek, sıcak su, sigara, sabim istiyordu. Hemen hemen her zaman da istediklerini elde ediyordu. O zaman hemen rahathyor, mutlulukla gülümsüyor ve arkadaşlarına müjdeyi veriyordu:

"Almanlarla bu iş kolay oluyor. Onlardan bir şey elde etmek istiyorsanız, onları kızdırmak istiyorsanız onlara *'schmutzig, schmutzig'*

diyeceksiniz; bu 'pis' demektir. Almanlar pisliğe dayanamazlar. Bu sözcükle onlardan istediklerinizi elde edebilirsiniz."

SS'ler parka, namluları ormana dönük üç otomatik makineli tüfek yerleştirmişler, silahlarının arkasında sabırla bekliyorlar, zaman zaman da ısınmak amacıyla mangalların yanına gidiyorlardı. Partizanlar kaç kez ormanın dışına çıkarak vuruşmuşlardı. Hemen hemen hepsi de kısa bir vuruşmadan sonra öldürülmüştü, cima yine de gelmeyi sürdürüyorlardı. Üçlü, dörtlü gruplar halinde geliyorlardı; genellikle de tutsakların eşleri, babalan ya da nişanlılanydı.

Dördüncü gün, villanın ana giriş kapısında, uzun boylu, iyi dikimli bir pardösü giymiş, fötr şapkalı, boynunda iyi ısıtan bir atkı, burnunun üzerinde kelebek gözlüğü, elinde doktor çantasıyla biri görünmüştü. Adam, kurallara uygun kâğıtlarım nöbetçiye göstererek içeri girme izni koparmıştı. Ağaçlıklı yol boyunca yürümüş, ağır ağır villanın merdiveninden çıkmış, çantasını açmış, birden makineli tüfeğim çıkararak, taraçada nöbet sıralarım beklerken kendi aralarında eğlenen askerleri taramıştı. Camın arkasında bir yandan sıcacık çayını yudumlayan, bir yandan da olayı seyreden genç kız, arkadaşlarına adamın ölmeden önce iyi iş becermiş olduğunu anlatıyordu. Ölen, Sucharki'nin saygın ve tanınmış doktorlarından Doktor Twardowski'ydi.

DÖRT

\m

Janek günlerce sabırla bekledi. Zaman zaman sığmağından çıkıyor, çevreyi dinliyordu; ormandaki seslerin arasında tek beklediği, gözlediği, babasmın ayak sesleriydi. Her ağaç çıtırtısında, her yaprağın ninnisinde yeniden bir umut doğuyordu Janek sekiz gün boyunca böyle umut ve bekleyiş içinde yaşadı. Sekiz gün boyunca içinde büyüyen korkuya, yalnızlığa, sessizliğe, yavaş yavaş beynine yerleşen kesinliğe, yüreğini buz gibi donduran umutsuzluğa karşı yırtıcı bir savaş verdi. Dokuzuncu gün -gözlerini açtığında-yenilmişti. Sessizce ağlamaya başladı. Ayağa bile kalkmadı. Bütün günü, örtülerin altmda top gibi kıvrılarak, yumrukları sıkılı, titreye titreye geçirdi. Gece yarısına

doğru gizlendiği yerden çıkarak Sucharki'ye doğru yürümeye başladı. Ormanda, karanlık içinde ilerliyordu; köknar dallan yüzünü kamçılıyor, dikenler giysilerini, derilerini yırtıyordu. Defalarca kayboldu. Bütün gece boyunca böyle dolaştı. Sonunda, gündoğumunda bir yola çıkabildi. Burayı tanımıştı, Wilno yoluydu. Sucharki'ye ulaşıncaya kadar bu yolu izledi... Köyü yoğun bir sis kaplamıştı. Tıpkı sığınakta, bacanm iyi çekmediği zamanlardaki gibi bu sis de gözleri yakıyordu. Ne var ki bu, sis değil dumandı. Köyün bir kesimi yanmıştı. Alevler artık sönmüştü, her yer duman içindeydi. Ağır, yaprak kıpırdamayan dingin bir havada asılı kalan yoğun duman ve pis koku insanın genzini yakıyordu. Az ileride, yolda iki zırhlı araç görülüyordu. Araçlar, terk edilmiş böcek kabukları gibi hareketsizdi. Yalnızca her aracm önünde, böceklerin antenlerini andıran iki mit-ralyöz yavaş yavaş hareket ediyordu. Bu antenlerden biri Janek'e, onun göğsüne doğru çevrilmişti. Ansızın zırh açıldı, çok sarışın, yanakları genç kız yanağı gibi kıpkırmızı bir Alman askeri yarı beline kadar delikten dışarı sarktı, bozuk bir Lehçe'yle seslendi:

"Poszedl, poszedl! Wabronione, verboten!"[4]

Janek ters yüzü döndü. Önce yürüdü, sonra koşmaya başladı. Kaçmıyordu; ulaşmak için acele ediyordu. Toprak altına girmek, sığınağına kapanmak, bir daha da dışan çıkmamak istiyordu. Sığmağa indi, kendini döşeğin üzerine bırakıverdi. Yorgunluk duymuyordu. Korkmuyordu da... Ne acıkmış, ne susamış, ne de uykusu gelmişti. Hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey düşünmüyordu. Sırtüstü uzanmıştı; boş bakışları karanlığı, soğuğu deliyordu. Yalnız bir ara, gece yansına doğru öleceğini düşündü. Nasıl ölündüğünü bilmiyordu. Kuşkusuz, bir insan ölüme hazır olduğu zaman ölürdü; ancak da çok mutsuz olduğu zaman hazır olurdu ölüme. Ya da belki, yapacağı başka bir iş kalmayınca ölürdü bir insan. Gideceği başka yol kalmayınca seçeceği bir yoldu bu... Ama Janek ölmedi. Yüreği delicesine çarpıyordu. Ölmek, yaşamaktan daha kolay değildi.

BEŞ

Ertesi gün, Janek tabancayı, *Centilmen Kızılderili Winetoo* **kitabını, biraz da tuz ve patates alarak kovuğundan dışarı çıktı. Babasının**

söylediği gibi, partizanları aramaya gidiyordu. Nereye gideceğini bilmiyordu. 'Partizanlar' sözcüğünün ne anlama geldiğini de çok iyi bilmiyordu. Nasıl tanıyacaktı onları? Üniformaları var mıydı? Onlarla nasıl konuşmak gerekiyordu? Onları nerede aramalıydı? Ormanın içinde amaçsız dolaşıyor, akşamlan sığmağına dönüyordu. Günlerce kimseyle karşılaşmadı. Bir sabah, açık alanı geçerken, ansızın çalılıklar arasındaki iki adam fırlamış, Janek'in yolunu kesmişti. Janek durdu. Korkmamıştı. Bu iki adamın görünüşü yoksuldu, ama korku verici değüdi. Genç olanı, kafasını,

köylü kadınlan gibi başörtüyle sarmıştı. Hiç durmaksızın göz kırpıyordu. Daha yaşh olanın kırçü bıyıklan çok kalındı.

, Ötekinden daha acımasız görünüyordu. Janek'e yaklaştı, üzerini aradı. Tabancayı hemen bulmuştu.

"Nereden aldm bunu?"

Janek soruyu anlamamıştı. Anlamak için çaba göstermesi gerekiyordu. Adam Lehçe konuşmuyordu. Söyledikleri Rusça da değildi. Janek onun nece olabileceğini hiç bilmiyordu.

"Sana sorduğu..." diye söze başladı, genç olanı.

"Bırakın ben sorayım," diye azarladı daha büyük olanı.

"Ukrayna dilini anlamıyor."

Yaşh olanı öfkeyle cevapladı:

"Lehçe konuşuyorum."

Sonra Janek'e doğru döndü.

"Nereden aldm bunu?"

"Babam verdi."

"Baban nerede?"

"Bilmiyorum."

"Duyuyor musun, Czerw?" dedi yaşlı adam zafer kazanmışçasına. "Babasının nerede olduğunu bilmiyor!"

"Duydum, sağır değilim."

"Belki de biliyordur, ha? Belki de bize söylemek istemi-yordur, ha?"

Arkadaşı yan öfkeli bir tavırla karşı çıktı:

"Onu rahat bırakın, Savieli Lvovitch. Onu tanıyorum. Suc-harki'den Doktor Twardowski'nin oğlu. Babası beni iyileştirmişti."

"Sucharki, ha?" diye yineledi yaşh olanı, "Sucharki..."

Yan yan Janek'e baktı.

"Öyleyse, babasının ne olduğunu ben sana söyleyebilirim..."

"Ne oldu?"

"Kapayın çenenizi, Savieli Lvovitch! Şu pis çenenizi kapayın!"

Yaşlı adam şaşırmıştı.

"Ha? Bir şey söylemedim ki!" dedikten sonra kitabı aldı, adma baktı. Güçlükle okumaya çalıştı.

"Cen... tilmen... *Kız-û-derili...* **VVinetoo... Ha?"**

Gürültüyle kitabı kapadı. Janek'e baktı. Bir tür umutsuzlukla sövdü:

"Kurma ich macl Kurıoa ich macl"

"Böyle sövüp durmayın, Savieli Lvovitch. Daha önce de söyledim: Sizin yaşınızda hiç hoş değil!"

"Babama ne oldu?" dedi yeniden Janek.

"Ha?" dedi yaşlı olam. "Babanın ne olduğunu bilmiyorum. Şeytan bilir ne olduğunu!"

Ağlar gibi:

"Centilmen Kızılderili Winetoo... Of-of!"

"Sinirlenmeyin, Savieli Lvovitch."

"Sinirlenmiyorum, ben hiç sinirlenmem!"

Janek'e kitabı uzattı.

"Ormanda ne yapıyordun san benizli?"

"Ormanda oturuyorum."

"Ha?"

"Ormanda oturuyorum."

"Duyuyor musun Czerw? Ormanda oturuyormuş." "Partizanları arıyorum," dedi Janek, utangaç bir tavırla. Yaşh adam birden yerinden hopladı:

"Ne? Hey Tanrım... Duydun mu Czerw? Partizanları arıyormuş!"

"Duydum."

"Hangi partizanları?" diye sordu bu kez yaşlı adam, ilgiyle.

"Bilmiyorum!"

"Bilmiyor!" diye haykırdı yaşlı adam. "Duydun mu ' Czervv, bilmi..."

"Lütfen çenenizi kapatın, Savieli Lvovitch!" diyerek arkadaşım azarlayan Czervv, bir an Janek'i süzdü.

"Bizimle gelebilirsin."

Yaşh olanı söze karıştı:

"Burada emirleri kim veriyor??

"Kimse. Burada kimse emir vermiyor. Babasını tanımıştım. Bizimle gelebilir. O kadar."

"Ben, bizimle gelemez dedim mi hiç? Belki de ben kalpsi-zimdir. Yalnızca çenem vardır, ha?"

"Düşük bir çenenizin olduğu kuşkusuz, Savieli Lvovitch."

"Biliyorum," diye cevap verdi yaşh adam, gururla. "Bizimle gelebilirsin san benizli! İglo'muza hoş geldin..."

"YJigoam," **diye mırıldandı Janek.**

"Ha?"

"Kızılderililerde *ıvigvam.* **Eskimolarda** *îglo."*

"Her ne halt ise!" diye homurdanan yaşh adam arkasını döndü, hızla yürümeye başladı.

Janek'le Czervv onu izlediler. Janek sordu:

"Adı ne?"

"Krylenko. Ukraynalıdır. Boyuna öter durur, ama kötü insan değildir."

"Biliyorum," dedi Janek.

ALTI

Aç ve güçten düşmüş adamlar ormanın içine sinip gizlenmişlerdi. Bu adamlar kentlerde 'Partizanlar', köylerde de 'Yeşiller' olarak ünlenmişlerdi. Yalnızca açlığa, soğuğa, umutsuzluğa karşı savaş veriyorlardı uzun zamandır. Ayakta kalmaktı tek kaygılan... Yedi sekiz kişilik gruplar halinde yaşıyorlar, pusuya düşürülmüş hayvanlar gibi,

kazılan çukurlarda, çalı diplerinde gizleniyorlardı. Yiyecek bulmak zor, çok zaman olanaksızdı. Yörede akrabalan ya da dostlan bulunan 'Yeşiller' beslenebiliyorlardı yalnızca. Öbürleri açlıktan ölüyorlar ya da kendilerini öldürtmek için ormanın dışına çıkıyorlardı. En dirençli ve en az boyun eğen gruplardan biri Czenv'le Krylenko'nunkiydi. Bu grup, genç bir piyade

subayı olan Jablonski'nin komutası altındaydı. Jablonski sarışın, uzun boyluydu. Sürekli öksürüyor ve kan tükürüyor. du: Polonya seferi sırasında ciğerlerine bir obüs parçası girmişti. Jablonski asker kaputunu ve kare biçimindeki şapkasını saklamıştı; kepin uzun siperliği her an yüzünü gölgeliyordu. Janek'le tanıştırıldığı zaman sordu:

"Kaç yaşındasın?"

"On dört."

Teğmen ateşten çakmak çakmak olmuş gözleriyle uzun uzun Janek'e baktı.

"Benim için bir iş yapmak ister misin?"

"Evet."

"VVilno'yu bilir misin?"

"Evet."

"İyi bilir misin?"

"Evet."

Teğmen bir an kararsızca düşündü, kendi kendine savaş veriyor gibiydi, çevresine bakındı...

"Ormana doğru gel."

Janek'i çalılıklara doğru götürdü.

"Şu mektubu al. Zarfın üzerinde yazılı adrese götür. Okuma biliyor musun?"

"Evet."

"İyi. Yakalanmamaya bak."

"Olur."

"Cevabım bekle."

"Peki."

Teğmen birden sağma soluna baktı. Boğuk bir sesle emir verdi:

"Buradakilere hiçbir şey söyleme!"

"Söylemem."

Janek mektubu cebine koyarak, hemen yola koyuldu. Akşamüstü VVilno'ya varmıştı. Caddeler Alman askerleriyle doluydu, kamyonlar iri taşların üstünden gürültüyle geçiyor, ahşap kaldırımlara çamurlar sıçratıyorlardı. Janek, Pohulan-ka'daki evi güçlük çekmeden buldu. Avluyu geçerek merdiveni tırmandı. Birinci katta durarak, kibriti yaktı. Kapının üstünde bir kart vardı: "Jadwiga Malinowska. Müzik dersleri" diye okudu. İçeriden piyano sesleri geliyordu. Bir süre müziği dinledi. Janek müziği çok severdi, ama o zamana kadar pek az dinlemişti. Sonunda kapıyı çaldı. Müzik birden durdu, bir kadın sesi sordu:

"Kim o?"

Janek bir an kararsız kalakaldı, ardından boş bulunarak:

"Janek," diye seslendi.

Kapının açıldığım görünce şaşırmıştı. Genç kadın dikkatle Janek'i inceliyordu. Kadının elinde bir lâmba vardı. San abajuru Buda tapmakları, kuş, pirinç tarlası resimleriyle bezenmişti. Tavanda ve

duvarlarda gölgelerin oynaştığı görülüyordu. Janek, genç kadım çok beğenmişti. Terbiyeli bir tavırla kasketini çıkardı:

"Bu, size vermem için," dedi.

Mektubu uzattı. Genç kadın mektubu aldı, hemen açtı. Kadın mektubu okurken, Janek de onu seyrediyordu. Ne kadar güzeldi! Piyanoyu bu kadar güzel çalmasına şaşmamak gerekirdi... Müzik onunla uyum sağhyordu, ona benziyordu. Kadın mektubu okumayı bitirdi.

"İçeri gir."

Kapıyı kapadı:

"Bu yürüyüşten sonra acıkmışsındır."

"Hayır."

"Çay istemez misin?"

"Hayır, teşekkür ederim."

Kadm, Janek'in yüzüne baktı. Bu yüzde aşın bir ağırbaşlılık görülüyordu.

"Nasıl istersen. Şimdi cevap yazarım... Hayır. Yazmamak daha iyi. Yakalanırsan..."

"Beni yakalayamazlar."

Kadm yeniden Janek'e baktı.

"Kaç yaşındasın?"

"On dört."

"Ona... Ona bunun delilik olduğunu söyle. Gelmemesini söyle... Burası çok sıkı denetim altında. Ama gelecek olursa... Bekleyeceğimi söyle..."

"Gelecek," dedi Janek.

"Söyle gelmesin."

"Söylerim."

Kadm mutfağa giderek ekmek ve tuz getirip bir kâğıda sardı. Janek paketi ceketinin altına sokarak göğsüne bastırdı. Evden kopamıyor, bakışlarım kadından alamıyordu. O ise, Janek'in ne söyleyecekse söylemesini bekliyordu.

"Piyano çalın," dedi birden Janek.

Kadm sessizce piyanonun başma geçti. Janek onun ne kadar süre piyano çaldığım bilemedi. Bilmiyordu. Hiçbir zaman böyle duygular duymamıştı. Kadm bir ara arkasına döndü.

"Bu, Chopin'den bir parça," dedi. "Chopin Polonyalıdır."

Bu sırada Janek'in ağladığım gördü. Bu durum da onu ne şaşırtmış, ne de duygulandırmıştı. Bu müziği dinlerken Janek'in ağlamasını doğal bulmuş gibi... Müziği bitirdiğinde Janek'in gitmiş olduğunu gördü.

YEDİ

Janek döndüğünde Jablonski'yle Krylenko'yu ateşin başına oturmuş buldu. Yaşlı UkraynalI gözlüğünü takmış, kitap okuyordu. Birkaç adım öteden horultular duyuluyordu; biri inleyerek söyleniyordu:

"ikisi de! ikisi de!"

Janek ürpermişti.

"Stanczyck, düş görüyor. Aldırma," dedi teğmen.

Ardından ayağa kalktı, Janek'i kolundan çekti, ateşin yanından uzaklaştı.

"Eee?"

"Gelmemenizi istiyor. Ama sizi bekleyecek..."

Jablonski:

"Sağ ol küçüğüm," dedi ve UkraynalIya yaklaştı.

"Ona yiyecek ver."

Krylenko gözlüklerini fırlattı ve kitabı elinden düşürdü. Janek kocaman kitabı tanımıştı: *Centilmen Kızılderili Wineto-o'y***du bu.**

"Ugh! **İyi akşamlar san benizli. Dostluk çubuğu orada, ama şölene gelenler için...** *Ugh!* **Kızılderili konuştu."**

"Benim payımı ona ver. Ben aç değilim," dedi Jablonski.

Krylenko, Janek'in fincanına sarımsı bir sıvı boşalttı, kitabı yeniden eline aldı.

"Almanlar hiçbir yeni buluşta bulunmamışlar. Tutsak alma daha önce Siyu Kızılderililerinde de biliniyor ve uygulanıyormuş..."

Ertesi gün, Janek grubun öbür üyeleriyle tanıştı. Yedi kişiydiler. Aralarında Wilnolu berber Stanczykc de bulunuyordu. Almanlar on beş ve on yedi yaşlarındaki kızlarının ırzına geçmişlerdi. İşgal kuvvetleri yetkilileri de işi örtbas etmek için, onları Pomeranya'daki birlik için açılan bir geneleve 'ça-lışma'ya göndermişlerdi. Stanczykc kısa bir yazı almıştı: "Kızlarınız Almanya'ya çalışmaya gitmiştir."

Berberceğiz -görünüşü zararsız, cılız bir adamdı- zaman zaman sinir krizleri geçiriyordu. Böylesi zamanlarda ormanın içinde rastgele dolaşarak haykınyordu: "İkisi de! İkisi de!" Sonra ortadan kayboluyordu. Hiç kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Bir gün Czerw, zavallının eşyaları arasında iğrenç ganimetler keşfetti. Bembeyaz kesildi; bulunduğu yerden dışarıya fırladı ve kusmaya başladı... Söylenenlere bakılırsa, Stanczykc bu yöntemle on Alman askerini sakatlamıştı. Yaptıkları benimsenmiyordu, ama karşı da çıkılmıyordu, "İkisi de! İkisi de!" haykmşlan ormanda yükselirken öbürleri

sararıyor, tükürüyor ve şöyle diyorlardı: *"Tfou, sila rıieczysta"*[5] **ve bakışlarını birbirlerinden kaçırıyorlardı...**

Aralarında, YVilno Üniversitesi hukuk bölümünden iki de öğrenci bulunuyordu; bu öğrencilerin zor ve tehlikeli görevleri radyo aracılığıyla, sürekli yer değiştiren 'Yeşiller' ordusu komutanlığıyla ilişkiyi sürdürmekti. Varlıkları, partizanları sürekli tedirgin ediyordu. Çünkü Almanlar radyoları sürekli dinliyorlardı; birkaç aydır, yepyeni teknik olanaklarla vericileri keşfetme sanatında usta kesilmişlerdi. Bu iki gencin gelişi her yanda, tehlikenin artmasıyla eşanlamdaydı; onlar ortaya çıkar çıkmaz, öbürlerinin yüzleri felâket habercisi bir kuş gölmüşçesine kararıveriyordu. Aynı yerde birkaç saatten fazla kalmaları genellikle hoşgörülmüyordu. Öğrencilerin çantasmda şifre anahtarları olan küçük bir defter bulunuyordu. Görünüşe bakılırsa sayfalar anlamsız cümlelerle doluydu. Bunlardan biri, mesajm iletilmesini beklerken, Czervv'in gizlendiği yerde bir kenara büzülmüş olan Janek'in özellikle dikkatini çekmişti. Cümle şöyle diyordu: *“Nadejda yarın şarkı söyleyecek!"*

Janek, "Bu ne demek?" diye sordu.

"Göründüğü biçimiyle ne anlatıyorsa o demek."

Janek öfkelenmişti. Hâlâ ona çocuk gözüyle bakılıyor, tam güven duyulmuyordu.

"Kesinlikle şifre bu," dedi. "Besbelli cümlenin başka bir anlamı var."

Czervv gülümser gibi oldu. Ama o hiçbir zaman gülüm-semezdi. Birkaç saniye yüz çizgileri gerildi ve hepsi o kadarla kaldı.

"Gizli bir şey yok," diye karşılık verdi. "Çok açık: *Nadejda yarm şarkı söyleyecek.* **Nadejda başkomutanımızın savaştaki adı. Sesi de oldukça güzeldir. Her zaman şarkı söyler. Yakında sen de duyarsın. Çok kez gelir, ormanda bize konserler verir."**

Janek, Tartizan Nadejda' olarak ünlenen bu gizemli partizanın savaş başarısı öykülerini çok duymuştu. Partizan Nadejda'nm kim olduğunu

kimse bilmiyordu. Hiç kimse onu görmemişti ama uçurulan her köprüde, sabote edilen her demiryolunda, saldırıya uğrayan her Alman konvoyun-ca ya da yalnızca uzaklardan bir patlama sesi kulaklarına çalındığında 'Yeşiller' bakışıyorlar, başlarım sallıyorlar, çokbilmişçe gülümsüyorlar ve "Partizan Nadejda yine yaptı yapacağım" diyorlardı.

Almanlar onun varhğmdan haberliydiler. Bu yakalanmaz 'eşkıya'yı ele geçirecek olana büyük ödül vereceklerdi. Partizan Nadejda! Ele avuca sığmayan bu düşmam yakalamak amacıyla çok çaba ve zaman harcayan, ama onun gerçek kimliğini bile öğrenmeyi başaramamış *Kommarıdantur** **için tam bir karabasan olmuştu.**

Janek ise gizlendiği yerde çoğu kez sırtüstü yatıyor, gecenin bir saatinde gözleri faltaşı gibi açık, durmadan Partizan Nadejda'yı düşünüyor, onu gözünde canlandırmaya çalışıyordu. Ormandaki bu gizemli varlığın düşüncesinde onun savaş başarılan üzerine anlatılanlarda, Almanlan çileden çıkaran, sürekli onlann ellerinden kayıp kurtuluveren bu masalsı kahramandan söz ederken partizanların huzur dolu gülümsemelerinde güven veren bir yan vardı Janek için. İşler yolunda gitmeyince, yoldaşlar öldürülüp yakalanınca ya da işkence görünce 'Yeşiller'den biri içini çekiyor, kafasını sallıyor ve soruyordu: "Peki ya Nadejda, o ne yapıyor? Uzun zamandır adı duyulmadı."

Sığınağında yine düş kurduğu bir gece yavaş yavaş kesinlik kazanan bir düşünce birden öylesine etkiledi ki, yüreği delicesine çarpan Janek dudaklarında bir gülümsemeyle yatağının üstünde doğruldu. Kim olduğu bilinmeyen 'Partizan Nadejda' babasından başkası olamazdı. Ne zaman babasından söz açsa, babasının başma gelenleri öğrenmek istese, partizanların sus pus oluşu ve ona gözle görülür bir sevecenlikle, hatta saygıyla bakışları da kanıtlıyordu bunu. Başkalarına hiçbir zaman sözünü etmediği bu umut, Janek'in içinde uzun zaman kaldı. Janek haklı olduğuna kesinlikle emindi. Gerçi arada bir içine kuşku düşüyordu, ' ama bu kuşkunun salt açlıktan, soğuktan, yorgunluktan ile

ri geldiğini biliyordu. Gerçeğin, yüreğin sıcaklıklarında, çok az da aklın soğukluğunda bilinen bir nesne olduğunu zaten biliyordu.

Swieciany'deki Yahudi kasap Cukier de partizanların arasındaydı. Bu adam pehlivan yapılı, ham sofunun biriydi. Cuma akşamlan, ormana sığınmış öbür Yahudilerle birlikte An-tokol'daki eski baruthanenin yıkıntılarına gider, dua ederdi. Siyah-beyaz ipekli te/e[7]siyle[6] başım örter, göğsünü yumruklayarak ağlardı. Öbürleri onu saygıyla, sessizce seyrederlerdi. Partizanlar arasında Wilno'lu bir avukat olan 'Pan mece-nas' da vardı. Hiç kimse ona 'sen' demez, her zaman *'Panie Mecerıasie'*[7] diye hitap ederlerdi. Yaşh, şişman, kaşlan üzgün bir kuklanmki gibi aşağıya sarkık, ormandaki bu yaşama alışması olanaksız bir adamcağızdı. Adı Stachiewicz'di. Bir gün, soğuktan ve açlıktan yalanırken, Janek, Jablonski'nin ona şöyle cevap verdiğini duymuştu:

"Sızlanmayı bir yana bırakın. Burada sizi bağlayan yok."

Panie Mecenasie üzüntüyle kafasını sallamıştı:

"Jablonski, kendinden otuz yaş küçük bir kadmı sevmenin ne demek olduğunu bilemezsiniz..."

Daha sonraları Janek, avukatın çok genç bir kadmla evlenmiş olduğunu, söylentilere göre de kadının kardeşinin partizanlar arasmda öldürüldüğünü öğrendi. "Bu olayı kimse hatırlamıyor, oysa ormanda herkes tanınabilir..." Avukat bu kardeşin öcünü almak için ormana gelmişti. Adamcağızın yırtık kürkünün içinde titrediğini gören Janek çok kez 'Haydi biraz yürekli olun!' demeyi isterdi.

Baranowicze'den Ortodoks, Yunanlı bir köylü de bulunuyordu aralarında. Adı Machorka'ydı. Ormanı katakomplara, partizanları da ilk Hıristiyanlara benzetiyordu. Mesih gününü bekliyordu. "Zaman yaklaşıyor!" derdi. Bekleyiş içinde yaşıyordu. Yörede, her köylü kadm doğurduğunda çiftliğin çevresini boydan boya dolaşır, dualar mırıldanırdı. Soma yı-kümış olarak geriye döner, üzüntüyle başmı sallar:

"Bir işaret olmadı," derdi.

Onun tam olarak ne işareti beklediğini kimse bilmiyordu; kuşkusuz kendisi de pek bilmiyordu. Yine de Machorka cesaretini hiçbir zaman yitirmiyordu. Çevre köylülerinin kümeslerde sakladığı tek tük civcivleri çalmakta ustaydı... Bir gün Janek'e sormuştu:

"Tann'ya inanır mısın?"

"Hayır."

"Yoksa hiç annen olmadı mı?" dedi Machorka.

Son olarak da Zborowski kardeşler sayılabilirdi. Üç kardeştiler. Kararlı, sessiz, güvensizdiler. Birbirlerinden hiç ayrılmazlardı; birlikte yemek yer, birlikte uyur, birlikte dövüşürlerdi. Topluluğun özellikle dış ilişkilerini yürütmekle görevliydiler. Yakınlardaki Piaski köyünde ailelerinin bir çiftliği vardı. Zaman zaman üç kardeş gece yarısı ortadan yok olur ve büyüklerini görmeye giderlerdi... Döndükleri zaman daha kararlı, daha sessiz ve daha sakıngan davranırlardı.

SEKİZ

Jablonski, çoğu kez Janek'i Wilno'ya göndererek sevgilisinden randevu istiyordu. Janek de bu işi seve şeve kabul ediyordu. VVilno'ya her gidişinde Bayan Jadwiga ona yiyecek veriyor ve piyano çalıyordu. Çay masanın üstünde soğuyor, Janek'in eli -bir lokma bile yemediği- ekmek parçasının üstünde taş gibi hareketsiz kalakalıyordu. Genç kadm hiç konuşmuyor, yalnızca piyano çalıyordu. Kimi zaman, arkasına döndüğünde Janek'in gitmiş olduğunu görüyordu. Kimi zaman da tersine, genç kadm piyano çalmayı bitirdiği halde Janek yerinden hiç kıpırdamıyor, bir hüzün dalgası gözlerim kaplıyordu... Jablonski, sevgilisini görmeye geliyordu. Sağlığı da gitgide bozuluyordu. Çöken avurtları pençe pençe kı-

zanyor, alev alev yanıyor ve geceleri sığmakta öksürükleri öbürlerinin uyumasını engelliyordu. Ölüme mahkûm olduğunu biliyor, sakin bir tavırla yerini alacak kişinin kim olması gerektiğini tartışıyordu.

"Czerw, diyordu, "yerime sen geçeceksin".

Sinirden Czenv'in gözü daha çok seğiriyordu.

"Bakalım."

Bir akşam Jablonski, Bayan Jadwiga'yla buluşmaya gitmiş, dönmemişti. Arkadaşları kaygıyla bütün gün onu beklemişlerdi. Ertesi gün Czervv, Janek'i bir köşeye çekti.

"Evi biliyor musun?"

"Biliyorum."

"Git bak."

Janek öğle zamanı Wilno'ya ulaşmıştı. Yağmur yağıyordu. Bayan Jadvviga'ıun evinin önünde iki darağacı kurulmuştu: Darağacmm yanından geçenler o yana bakmıyorlar, adımlarını sıklaştırıyorlardı. Bazıları da oradan geçerken haç çıkarıyordu. Jablonski'yle sevgilisi darağaçlarmda sallanıyorlardı. Da-rağaçlannm başmda iki asker nöbet tutuyor, aralarında konuşup gülüşüyorlardı. Derken askerlerden biri cebinden bir zarf çıkardı, öbürüne fotoğraflar göstermeye başladı.

DOKUZ

Ifi&J

Ekim ayınm soğuklan ve yağmurlanyla birlikte küçük grubun durumu da zorlaşmıştı. Almanlann varım yoğunu aldığı köylüler partizanlara yardım etmek istemiyorlardı. Köylüler vermek istemedikçe 'Yeşiller', kışın yaklaşmasıyla paniğe kapılıp saldınyorlar, çiftlikleri yağma ediyorlardı. Uç Zborowski kardeş, suçlulan yakalayıp yağma edilen çiftliklerden birinin avlusunda astı ama yine de köylüler partizanlara kötü gözle bakmaya başlamışlardı. Zborovvski kardeşler güçlükle birkaç çuval patates elde etmişlerdi... Bu sıralarda kışın ilk ayım güvende geçirmeyi düşündürtecek bir olay oldu. Bir sabah, Czervv[7] in grubu Piaski köyünden gelen sözcüleri kabul etti. Sağlam yapıh bir atın

çektiği araba ormana girdi: Arabacının arkasında altı köylü oturuyordu. Pazar giysilerini giymişlerdi, çizmeleri, saçları parlıyordu; özenle yağlanmış bıyıklan dimdik duruyordu. Saygm, hatta görkemli bir görünüşleri vardı. Önemli işler görüşmek amacıyla gelen önemli kişiler çabuk tanınıyordu. Sözcülerin başmda *Patı*[8] **Jo-zef Konieczny bulunuyordu. Bu beyefendinin Piaski'de işlettiği bir** *szynek'i*** **vardı; ayrıca, aşağı yukarı o yöredeki bütün köylerdeki** *szynek'ler* **de onundu. Bu pavyonlar, kırık dökük masalar ve iğrenç taburelerle süslü, leş gibi garson kadınların hizmet ettiği, karanlık ve dumanlı bodrum katlarıydı. Alışveriş günleri köylüler oralara dolarak kafa çekerler, aynı zamanda ipotek karşılığı ya da faizle borç para alırlardı. Kısacası, Pan Jozef in işleri tıkırındaydı.**

Pan Jozef orta yaşh, saf görünüşlü bir köylüydü. İri gözleri patlakçaydı, alnının ortasında ustalıkla kıvrılmış bir meç vardı. Arabadan en son o inmişti. Onunla birlikte gelenler kasketlerini çıkarmışlar, saygıyla bekliyorlar, arada sırada da gösteriş yapmak istercesine yere tükürüyorlardı.

Zborowski kardeşlerden en genci, Janek'e açıklamada bulundu:

"Herkesin ona borcu var."

Bu sırada Pan Jozef ilerledi, uzun uzum, içtenlikle, teker teker partizanlara bakmaya başladı. Ardından:

"Ee, bu ne demeye geliyor çocuklar?" diye bağırdı. "Öldünüz mü? Uyuyor musunuz? Almanlar üç yıldır köyümüzü ellerinde tutuyorlar ve sizler onları kovmak için hiçbir harekette bulunmuyorsunuz, öyle mi? O zaman çoluğumuzu çocuğumuzu kim koruyacak?"

Köylülerden biri hayranlıkla yere tükürdü:

"Has konuşuyor!"

"Öyleyse kim koruyacak nişanlılarımızı, analarımızı?" diye ekledi pavyon sahibi.

Arabacı ise oturduğu yerde kamçıyla oynuyordu. Cam sıkılmış gibiydi. Pan Jozef'e borcu yoktu; doğrusunu söylemek gerekirse pavyon sahibinin ona bir maaş borcu vardı. Arabacı Pan Jozef in sırtına bakıyor, kamçısını şaklatıyordu. Pan Jozef konuşmasını sürdürdü:

"Biraz daha genç olsaydım, yirmi yaş daha küçük olsaydım... Ben gösterirdim size, nasıl korunurmuş yurt toprağı!"

Kollarım uzattı:

"Haydi çocuklar! Irzma geçilen kızlarımızın, toplama kamplarına götürülen, öldürülen oğullarımızın öcünü alın."

Sesi hafifçe ağlamaklı oldu. Ellerini yumruk yaparak gözlerini sildi. Yemden söze başladı:

"Size yiyecek getirdik."

Czervv göz kırptı:

"Hmmm... Şu son zamanlarda savaş haberleri iyi... Hmm?"

Pan Jozef yan yan baktı. Üzüntülü bir sesle:

"Çok iyi. Ruslar dayanıyor gibiler, Stalingrad'da..."diye kabul etti.

"Belki de yakında ilerlerler... Ne dersin?"

"Belki de," dedi Pan Jozef.

Bu sırada köylülerden biri umutsuzca atıldı:

"Ne olacak, ne bitecek, bilen eden yok..."

Pan Jozef sert sert köylüye baktı.

"Ya da belki," diyerek sürdürdü konuşmasını Czervv, "bir gün buraya kadar gelirler. Ha?"

"Çok mümkündür," dedi pavyon sahibi.

"Ve Almanları defettikten sonra..."

"Onu hepimiz istiyoruz," dedi Pan Jozef hızla.

"Ve Almanları defettikten sonra, belki de işbirlikçileri, yardakçıları ve öbür mikroplan asmamıza yardım ederler. Ha?" Pan Jozef oldukça doğal bir sesle:

"Bir ihtiyâcınız olursa bize haber verin," dedi.

"Helbette, helbette!" diye homurdandı köylüler.

Czervv arabayı boşalttırdı. Pan Jozef iyi iş becermişti doğrusu. Şimdi grubun en az bir aylık yiyecekleri vardı. Sözcüler yeniden arabaya bindiler. Arabacı *"Ho! Ho*" **diye bağırdı. Araba sarsılarak yola koyuldu. Köylüler seslerini çıkarmıyorlardı. Göz göze gelmekten bile kaçınıyorlardı. Pan Jozef in suratı asılmıştı. Şu Czervv dişe dokunur hiçbir haber vermemişti. Besbelli ikiyüzlünün, ciğeri beş para etmezin biriydi. Ona bel bağlanamaz, akimdan geçenler öğrenilemezdi. 'Seninle tokalaşan, gözlerinin içine bakan, bir gün sonra da yol kıyısında seni öldürtmek için partizanlardan birini gönderecek biri' diye düşündü Pan Jozef, karamsarca. Bu düşünce onu ürpertmişti. Yaşam zorlaşıyordu. Kimse borcunu ödemez olmuştu; her iş tehlikeli hale geliyordu, bugünün yenileni yarının yeneni olabiliyordu. Hangi azize güveneceğini bile şaşırıyordu insan. Oysa ataları, kuşaklar boyu postları ve evlerini yağmura, fırtınaya, Tatarlara ve İsveçlilere, Almanlara ve Ruslara karşı korumasını bilmişlerdi. Onlara hiçbir zaman işgalci gözüyle bakmamışlar, müşteri olarak değerlendirmişlerdi. "Gelen herkes konuğumuzdur." Sloganları buydu. Soğukkanlılık, yağcılık, gerekli zamanda yapılabilecek yüz seksen derece hızlı dönüşler... Pan Jozef içini çekti. Almanlar, bildirilerinde sonunda Sta-lingrad kasabalarını işgal ettiklerini iddia ediyorlardı; bu, kentin iyi dayandığı anlamına gelirdi. Geleceği öngörmek giderek güçleşiyordu... Arabada bulunan öbür köylülerse hiçbir şey düşünmüyorlardı. Onların düşünceleri yoktu: Borçlan vardı... Pan Jozef e boyun eğmiş, ardınca gidiyorlardı.**

ON

Araba köye yaklaşmıştı. Pan Jozef arabacıya emretti:

"Yolu değiştir. Ormandan geldiğimizi görmelerini istemiyorum."

Böylelikle Piaski'ye YVilno yolundan girmiş oldular. Araba eski belediyenin önünde durmuştu. Şimdi bu yapının üzerinde gamalı haç bulunan bir bayrak dalgalamyor ve iri, gotik harflerle 'Kommandantur' yazıyordu.

Sarışın, seyrek sakallı, ensesi kat kat olmuş genç bir adam onları merdivende karşıladı. Sıkıntılı bir gülümsemeyle dişlerini gösteren bu adam Alman yetkilileriyle işbirliği yapmayı kabullenmiş bir Polonyahydı; bu işi kabullendiğinden beri ancak günbatımında, çok seyrek olarak -o da tek başına-sokağa çıkıyordu. Adam ellerini ovuştururken birkaç kez eğilerek selâm verdi.

"Sizi bekliyorduk, Pan Jozef, sizi bekliyorduk!" diyerek elini uzattı.

Pan Jozef çevresini kolaçan etti ve elini uzatmadı. Sarışın adamı izleyerek içeri girdi. Oradaysa teklifsiz bakışlar altında coşkuyla adamın elini sıktı.

"Panie Romualdzie, kalabalığın içinde elinizi sıkmadığımdan dolayı özür dilerim..."

"Lafım etmeye değmez, Pani Jozefi, çok iyi anlıyorum."

"Ama yalnız değildik, anlıyorsunuz ya, şu zamanda..."

Holün ortasında ayakta duruyorlar, coşkuyla birbirlerinin ellerini tutuyorlar, içtenlikle bakışıyorlardı.

"Anlıyorum, anlıyorum," diyordu Pan Romuald, dişlerini göstererek.

Devam ediyorlardı el sıkışmaya, bakışmaya.

"Elinizi sıkarken içimde en küçük bir isteksizlik duymuyor, tam tersine onur duyuyorum, onur duyuyorum..." diyordu Pan Jozef.

Cevaplıyordu Pan Romuald:

"Sevgili dostum."

"Durumunuzun zorluğunu ve rol yapmak için... rol yapmayı kabullenmeniz için... gereken yürekliliği ve soyluluğu kimse benim kadar iyi değerlendiremez."

Saçmalamaya başlamıştı. Pan Romuald aceleyle pavyoncunun sözünü kesti:

'Teşekkür ederim, çok teşekkür ederim!"

"Bu gerekli, ama nankör işi omuzlarınıza yüklemekle demek istiyorum."

Öksürdü:

"İleride, kaç can kurtardığınızı öğreneceğiz... Kim bilir belki ben bile hayatta kalışımı size borçluyum!"

"Yok canım, yok canım," dedi alçakgönüllülükle genç ' adam. *"Patıi** **Frania nasıllar?"**

Pan Jozef bölgenin en güzel kadınlarından biriyle evliydi. Bu yüzden çok kıskançtı. Kuru bir sesle cevapladı:

'1yi!"

Ardından köylülere doğru dönerek emir verdi:

"Pani Witku, Pan Romuald için getirdiğimiz yiyecek çuvalım boşalttırın!"

Bu sırada Pan Romuald söze karıştı:

"Herr *Gauleiter*[9] sizi bekliyor!"

Sözcüler içeri buyur edüdiler. Pan Jozef elini yüreğinin üzerine koydu ve konuşmak için ağzım açtı...

Alman görevli sabırsızca sözünü kesti:

"Biliyorum, biliyorum! Herkes aynı şeyi söylüyor... Kocası mı?"

"Jazoohl.

"Neler getirdi?"

"Yumurta, domuz yağı ve beyazpeynir!" dedi Romuald, otuz iki dişini göstererek.

ON BİR

İE&

Janek ateşin yanma oturmuş, düşünceli bir tavırla yaş odunların ıslık çalışım ve alevler arasmda çıkardığı dumanlan seyrediyordu. Yağmur dinmiş, partizanlar dışanya çıkmak için bu fırsatı kaçırmamışlardı. Zborowski kardeşlerin en genci, Türkler gibi bağdaş kurmuştu; çalmayı bildiğinden değil, cam istediği için mızıka çabyordu.

"Kötü çalıyorsun," dedi Janek. "Korkunç!"

Genç Zborowski incinmişti. Karşı çıktı:

"Bu kutsal bir parçadır. Hiçbir şeyden anladığın yok. Üstelik sözleri de güzel."

Ardından şarkıyı söylemeye başladı:

Tango Milorıga

*Tango mych marzen i snow...**

, **Janek içini çekti:**

"Sözlerinde de iş yok! Chopin'den bir parça biliyor musun?"

Genç Zborowski kafasını salladı.

"O da ne demek?"

"Chopin müzisyendir, Polonyalı," dedi Janek. Sonra elini uzattı.

"Ver bana."

"Çalmasını biliyor musun?"

"Hayır."

Janek mızıkayı alarak tiksintiyle çalılıklara doğru fırlattı. Genç Zborowski ağız dolusu söverek kalkıp mızıkayı fırlatıldığı yerden almış, yeniden çalmaya koyulmuştu.

"Kardeşlerin nerede?"

"VVilno'da."

Zborovvski kardeşler öğle saatlerinden çok sonra dönmüşlerdi. Yalnız değillerdi; yanlarında küçük bir genç kız vardı. Kızcağız on beş yaşlarında olabilirdi. Yüzü çillerle kaplıydı. Suratının özenle pudralanmış olmasına karşın, çilleri kolaylıkla görülüyordu. Üstünde kendisine oldukça büyük gelen bir asker kaputu, başmda da bir bere vardı. Bere, kızın dağınık sarı saçlarını pek iyi gizleyemiyordu. Janek kızı ilk kez görüyordu.

"Kim bu?"

Zborowski'lerin en küçüğü, gözlerini kıza dikerek Janek'e, "Dikkat et, hastalık kaparsın," dedi.

"Ne hastalığı?"

’) "Milonga'nın tangosu/düşler ve ürpertiler tangosu."

"Hastalık işte, anlarsın ya."

"Hiçbir şey anlamıyorum," dedi Janek.

Ardından dikkatle genç kızı inceledi. Görünüşe göre pek hastaya benzemiyordu.

Kızcağız kendisinden söz edildiğini anlamış olmalıydı. Janek'e baktı. İri gözleri acıyla doluydu. Gülümsedi. Janek boğuk bir sesle yineledi:

"Kim bu?"

"Zoska canım. Onu herkes tanır. VVilno'da bizden yana çalışıyor. Askerlerle yatıp nereden gelip nereye gittiklerini, kamyonlarının nereden geçeceklerini öğreniyor. Onlara hastalık bulaştırıyor."

Janek birden seslendi:

"Zoska!"

Zoska yaklaştı. Janek'e bakıyor, gülümsüyordu. Kaputu topuklarına kadar iniyordu. Janek artık ona bakmaya cesaret edemiyordu. Yüzü alev alev yamyordu. Titriyordu. Midesinde garip bir burkulma duyuyordu. Kendisinden utanıyordu, içten içe yükselen sıcaklık dalgasmdan, apansız gelen genç kıza sarılmak, onu kollarının araşma almak isteğinden. Zbo-rowski kardeşlerin en küçüğü ayağa kalkarak genç kıza sarıldı ve göğsüne dokundu. Öfkeyle:

"Hasta," dedi. "Yazık. Burada ona kimse dokunmaz. Zoska, hastalığın doğru, değil mi?"

"Evet," dedi genç kız, kayıtsızca.

"Bu hastalıktan ölür insan," diye bilgiçce açıkladı genç Zborowski. "Doğru değil mi, Zoska, ölünür, değil mi?"

"Evet."

Zoska cevap verirken de gözlerini Janek'ten ayırmamıştı. Birden atılarak Janek'in boynuna sarıldı, parmaklarının ucuyla Janek'in yüzünü okşadı.

*"Kocha, lübi, szanuje?.."**

"Ona dokunma. Ne olduğunu bilmiyor. Hiç yapmamış. Twardowski, hiç yapmadığm doğru, değil mi?"

"Ne yapmadığım?"

"Görüyorsun ya? Ne olduğunu bile bilmiyor!"

"Nie chce, nie dba, nie czuje?"[10] **dedi genç kız.**

Janek bir sıçrayışta ayağa kalkmış, ormanın derinliklerine doğru yollanmıştı. Genç Zborovvski'nin arkasından kahkahalarla güldüğünü duyuyordu... Biraz yürüdü, köknar ağaçlarının birinin arkasında durdu. Zoska da Janek'in arkasından gelmişti. Janek kıpırdamak istedi, ama dizlerinin bağı çözülmüş gibiydi.

"Benden neden korkuyorsun?"

"Korkmuyorum."

Genç kız Janek'in elini tuttu, o ise geri çekti.

"Çok iyisin, ötekilere benzemiyorsun. Seni çok sevdim." "Bunun için bir şey yapmadım."

"Bunun için bir şey yapılamaz... Seni çok sevdim. Annen baban yok mu?"

"Var, ama nerede olduklarım bilmiyorum."

"Benimkiler üç yıl önce bombayla öldürüldüler. Babam mühendisti. Ya seninki?"

"Doktordu."

Zosia yeniden Janek'in elini tuttu.

"Nereye gidiyorsun?"

"Sığmağım var."

"Uzakta mı?"

"Hayır."

"Ben de gelebilir miyim?"

Janek bütün çabasma karşın, kendisine bile yabancı gelen bir ses duydu:

"Evet."

Sessizce yürümeye başladılar. Janek babasını, sığmağım kimseye göstermeyeceğine ilişkin ona verdiği sözü düşünüyordu. Zoska, onun düşüncelerim okumuşçasına yumuşak bir sesle:

"Korkma, kimseye söylemem," dedi.

"Korkmuyorum, ben hiçbir şeyden korkmam."

Zosia gülümsedi:

"Öyleyse elini ver."

Janek, Zosia'nın minicik, üşümüş elini elinin içinde duyunca kendisini tutamayarak bu eli sıktı.

"Adın ne?"

"Jan Twardowski."

"Janek, Janek... Ne güzel. Seni öyle çağırabilir miyim?"

"Evet."

Sığınağın bulunduğu yere gelmişlerdi: Janek dallan araladı, kızın inmesine yardım etti. Zosia döşeğin üstünde oturmuştu, çevresine baktı.

"Güzel bir sığmak, Czerv/inkinden daha iyi."

"Babamla birlikte kazdık."

Janek kızın yanma oturdu. Zosia ona doğru sokuldu ve artık konuşmadı. Uzun zaman böyle oturdular, sessiz... Bir ara Zoska içini çekti, kaputun düğmelerini çözdü. Olacaklara boyun eğmiş gibiydi.

"İster misin?"

"Hayır, hayır. Deminki gibi... Yalnızca böyle."

Zosia yeniden ona sokuldu. Mırıldandı:

"Çünkü, istersen... Benim için fark etmez... Alıştım." "İstemiyorum."

"Nasıl istersen. Ben alışığım. Başlangıçta çok kötü oluyordu. Şimdi alıştım, artık hiçbir şey duymuyorum."

ON İKİ

Güneş doğarken Zosia yavaşça Janek'i uyandırdı.

"Ben gidiyorum."

"Kalsana."

"Hayır, Czerv/e söz verdim. Kente dönmem gerekiyor." "Önemli mi?"

"Czervv, Almanların ormanı 'temizleme'ye girişeceğine inanıyor."

"O zaman?"

"Gidip askerleri görmem gerek."

'Tek söz söylemeyeceklerdir."

'Tam tersine. İsteklerine boyun eğince erkeklerin, her şeyi söylerler."

Zosia'nm sesi kırık ve geleceğine boyun eğmiş gibi çıkıyordu.. Janek karanlıkta Zosia'nm yüzünü görmüyordu.

"Yine gelecek misin?"

"Evet."

"Yolu bulabilir misin?"

"Kesinlikle. Korkma..."

Zosia, Janek'i öperek başını onun omuzlarına yasladı. Bir ara öyle durdu.

"Uyuşana."

"Çabuk gel."

"İşimi bitirir bitirmez."

Yalnız kalan Janek uyumaya çalıştı, ama gözlerini her ka-payışta, karanlıklar içinde Zosia'nm sesi yanküanıyordu: "İşimi bitirir bitirmez..." Yataktan kalkarak giyindi. Dışarıya çıktı. Hava güzeldi; mavi gökyüzünde bulutlar hızla koşuyordu. İnsanın onlarla oynayası geliyordu. Janek elleri cebinde, ıslık çala çala ormanın içinde amaçsızca yürümeye başladı. Kendini evinde gibi hissediyordu; orman onu korkutmuyordu artık. İlk zamanlar her ağacın ardında bir düşmanm var olduğunu sanırdı, oysa şimdi çevresinin dostlukla dolu olduğunu seziyordu. Dalların hışırtısı sevecen, babacan bir ninni gibi geliyordu. Bir de, bir gün Zborowski'lerden büyüğünün söylediği söz yankılanıyordu kulağında: "Özgürlük ormanların kızıdır. Orada doğmuştur, başı sıkıştığı zaman da gelip oraya saklanır."

Janek çok kez, elini ağaçların sert, güven verici kabuğuna dayıyor, gözlerini minnetle onlara doğru kaldırıyordu. Hatta ormanın en ulu, en

güzel ağacı olan, dalları Janek'in üzerinde koruyucu kanatlar gibi açılmış bir çınara da dostlukla bağlanmışta. Ulu çınar sürekli mırıldanıyor, homurdanıyordu; Janek de onun dile getirmek istediklerini anlamaya çah-şıyordu; hatta zaman zaman saflığı tutuyor, bu çınarın kendisine insan gibi seslenmesini beklerken kendinden biraz utanıyordu. Bu tür davranışların bir partizana yakışmayacak çocukluklar olduğunu biliyordu. Yine de ara sıra ulu çınara sarılıp beklemekten, dinlemekten ve umutlanmaktan kendini alamıyordu.

Ancak, babasının ölmüş olduğunu da seziyordu artık. Partizanlar belirgin bir sıkıntıyla bu konudan kaçmıyorlar, Janek de bunu anlıyordu. Artık onlara soru sormuyordu. 'Yeşiller' hiçbir zaman ailelerinden söz etmiyorlardı, o da onlar gibi yapmaya çalışıyordu. Geride kalanları düşünmemek gerekirdi. Duygusuz, katı, erkekçe davranmaya çalışıyordu: Erkek olmaya çalışıyordu. Ama bu çok zordu. Belki çok genç olduğu için, belki de şimdiye kadar adam öldürmediği için... Zaman zaman da, durup dururken döşeğinin üstünde dikilip bir ayak sesini gözlediği ve babasının geldiğine kesinkes inandığı oluyordu. O zaman dışarıya koşuyordu. Ne var ki tek bir insan görünmüyor, yalnızca dallar çıtırdıyordu. Bir keresinde Zborowski kardeşler ona annesinden haber getirmişlerdi; annesi yaşıyordu, biraz rahatsızdı, ama arkadaşları ona bakıyordu,, onun için kaygılanmamak gerekirdi. Janek son görüşmelerinde babasının söylediklerini sık sık düşünüyor, "Önemli olan hiçbir şey ölmez," sözü kulaklarında yankılanıyor ve ormanın her sonsuz mırıltısında bu yankıyı buluyordu. Her gün bir sürü insan öldürülürken çok garip kaçıyordu bu söz.

Janek yürüye yürüye 'Atlı Konağı' diye tanımlanan yerdeki değirmen yıkıntısına kadar gelmişti; bu değirmen Litvan-yah krallar zamanından kalmaydı; aslında pek değirmenlik yanı da kalmamışta: bir iki duvar, çalılıkların ve böğürtlenlerin altında, nicedir kurumuş bir dere yatağında değirmen ta-şmm paslanmış kırıntıları... Janek yeniden yola koyulacakken, çalılıkların ardmdan gelen bir erkek sesi çalmdı kulağına. Şaşırarak durdu. Genç ve aydınlık bir ses dizeler okuyordu:

Kadim hücremde bekliyorum

Kaç kişi beklemiştir böyle

Son gizli bildirinin basılmış olmasını

Ve son el bombasının dişlenip atılmış olmasını.

Janek kesik kesik öksürdü, birden çalılıklardan bir genç fırlayarak Janek'in yanma geldi. Janek genci tanımıştı: Adı Dobranski'ydi, Adam Dobranski. Üç yıldır makilerde direnen, Wilno Üniversitesi öğrencilerinin oluşturduğu topluluktandı.

Daha 1940 yıllarında bir direniş örgütü kurmuşlar ve iki yıldan uzun bir zaman örgütle aynı adı taşıyan *Liberte* **[11] gazetesini gizli gizli çıkarmayı başarmışlardı. 1942 yılında gazete Almanlarca yakalanmış, örgütün önderi büyük ozan ve tarihçi Lentovvicz ile kızı tutuklanarak kurşuna dizilmişti. Aralarında Dobranski'nin de bulunduğu birkaç öğrenci kaçabilmiş ve VVilejka ormanındaki partizanlara katılmışlardı. Üniversiteliler son derece bağımsız hareket ediyorlar, partizanlarsa tehlikeye atılmaya pek hevesli gördükleri öğrencileri sık sık eleştiriyorlar, onları 'romantik' olmakla suçluyorlardı.**

Janek, Czerw'le Krylenko'nun onlardan çoğu kez öfkeyle söz ettiklerini duymuştu. Öğrencilerin davranışlarının kahramanca olduğu kesinlikle kabulleniliyor, ama acelecilikleri eleştiriliyor, çok kez de akıldan çok duygularının sesine uyarak yaptıkları eylemleri yüzünden suçlanıyorlardı. Czerw bütün bunlan, derinlerden gelen sesiyle şöyle özetliyordu: "Gerçekçi değiller."

Defalarca, en aklı başında partizanların gereksiz bulduğu son derece ağır kayıplar vermişlerdi. Onların iş görme biçiminin -Czervv'in dediği gibi- 'duygusallığını çok iyi kanıtlayan trajik bir olay Janek'in kulağma kadar da gelmişti. Bu olay Janek'in partizanlara katılmasından birkaç gün sonra olmuştu. Gerçi Janek, olaydan o dönemde söz edildiğini duymamıştı, ama o zamandan bu yana sık sık yapüan iğnelemelerle öğrencilerin bu 'ataklığı'nı öğrenmişti: SS'ler bölgeden yirmi kadım tutsak ederek onları Kont Pulac-ki'nin villasına kapatmışlardı.

Askerlerin ellerine teslim edilmiş bu kadınlar fahişe gibi kullanılıyordu. Bu durum, bütün eski partizanların bildiği ve düşmana bir taşla iki kuş vurduran bir taktikti. Amaç askerlerin bedensel isteklerini karşılamak, aynı zamanda kadınların yardımına koşmaları için partizanlari ormanın dışına çıkmaya zorlamaktı. Doğal olarak Dobranski'nin 'romantikler'i faka basmışlardı. Bu romantikler, zavallı kadınların nişanlılarını, kocalarım, erkek kardeşlerini yanlarına alarak ormandan çıkmışlar, Pulacki'nin villasına çok sayıda saldın düzenlemişler, ancak gerçek sayılarının üçte ikisini yitirmekten başka bir iş başaramamışlardı.

"Duygusallık!" demişti Czervv, öfkeyle. "Böyle dövüşülmez. Soğukkanlılıkla, indireceğin darbeyi iyice hesapladıktan sonra dövüşmek gerekir. Zamam kollamak gerekir. Umutsuzca gidip kahramanca kendim öldürtmek önemli değildir. Bu zavallı kadınların durumu beni de deh ediyordu, geceleri gözüme uyku girmiyordu, sıkıntıdan patlıyordum. Ama bu biçimde ölüme atılmak yalnızca kendini rahatlatmaktır. Bir anlamda otuz bir çekmektir. Yapılması gereken, kararlı olmak ve yenmektir. Savaşı kazanmak, pis herifleri asmak ve artık bu gibi olayların bir daha görülmeyeceği bir toplum kurmak gerekir."

Ne var ki Janek, Czervv'e *yüzde yüz* **inanmamıştı; onun tümüyle haklı olduğuna emin değildi. Görünüşe bakılırsa, Czervv de kendi kendini inandırmayı başaramamıştı. Bir alay karşı çıkma ve homurdanmadan sonra, öne sürdüğü bütün gerekçelere karşm Pulacki'lerin villasına yapılan saldırıya o da katılmıştı.**

Janek öğrenciyi ilk kez görüyordu. Öğrencinin başı açıktı. Dalgalı, simsiyah, dağınık saçların altında solgun geniş bir alm, karamsar ama aynı zamanda neşeli, içi gülen ateşli gözler. Ve bütün yüz bu neşeyle, solgunluğuna canhlık, gülümsemesine coşkulu bir doymazlık katan güvenle renklenmişti. Başma hiçbir şey gelmeyeceğini bilirmiş gibi, derin bir güven duygusu taşıdığı görülüyordu. Bir Lüger'in asılı durduğu omuz kayışıyla ortadan kesik gibi görünen asker ceketinin içine sıkışmış omuzlan daracıktı. Janek'in karşısına geçip elini uzattı; gülerek:

"Tedbirsiz davranıyorum," dedi. "Yirminci yüzyılın ortasında, güpegündüz şiirler okumak, kurşunlanmayı istemek demektir. Sen Czervv'lesin, değil mi? Sanınm, seni onunla gördüm."

"Evet, onlarla dövüşüyorum," dedi Janek.

"Şiirle ilgilenir misin?"

Janek içtenlikle:

"Pek anlamam," dedi. "Ama müziği çok severim," diyerek içini çekti.

Delikanlı neşe saçan ışıl ışıl gözleriyle, dostça Janek'e bakıyordu.

"Peki, şiirim hakkında ne düşündüğünü söyler misin? Az önce yazdım. Önyargıları olmayan bir insanın düşüncelerini öğrenmek için tek fırsatı sen yarattın. Dinlemek ister misin?" Janek başıyla ciddi bir tavırla 'evet' işareti yaptı.

Öğrenci gülümsedi. Ceketinin cebinden bir kâğıt çıkararak açtı ve okumaya koyuldu:

Kadim hücremde bekliyorum

Kaç kişi beklemiştir böyle

Son gizli bildirinin basılmış olmasını

Ve son el bombasının dişlenip atılmış olmasını.

Bekliyorum son kurbanın şehit düşmesini "Yaşasın özgürlük" diye bağırdığı için Ve son egemen devletin

Avrupalı yurtseverlerin darbeleriyle düşmesini.

İstiyorum bütün başkentlerin Birer taşra kentine dönüşmesini Ve son ulusal marşın yankısının Yeryüzünden silinip gitmesini.

Bekliyorum kadim hücremde Ayaklar altında ezilmiş, diz çökmüş Sevgilim Avrupa'nın yekinip kalkmasını, yürümesini Kim bilir başka kaç kişi bekliyor benim gibi?

Sustu ve alaya bir tavırla Janek'e bakmaya başladı.

"Ne düşünüyorsun şiirim hakkında? Kusursuz, değü mi?" Janek terbiyeli bir tavırla cevapladı:

"Ben müziği daha çok seviyorum."

Delikanlı gülmeye başlamıştı:

"Eh, hiç olmazsa dürüst konuşuyorsun. İşin gerçeği şu ki şiirde usta değilim. Ama düzyazı dünyasında doğdum. Adım, Adam Dobranski. Ya seninki?"

"Jan Twardowski."

Öğrenci donakalmış, bütün neşesi uçup gitmişti.

"Sen Doktor Twardowski'nin oğlu musun?"

"Evet."

Dobranski gözlerini Janek'e dikmişti. Bir an kararsız kaldı, bir şeyler söyleyecek gibi oldu, sonra yeniden gülümsedi:

"Krylenko ayısı senden söz etmişti bana."

Janek çekingen bir tavırla sordu:

"Ne demişti?"

"Bir Kızılderiliyi evcilleştirdik," demişti.

Janek gülümsedi. Winetoo'yu düşündü... Ne kadar uzakta kalmıştı bunlar!

"Bu akşam işin yoksa bizim sığmağa gel. Okuyor, haberleri tartışıyoruz. Biliyor musun, Stalingrad hâlâ dayanıyor."

"Ya Amerikalılar?"

"Yakında Avrupa'da yeni bir cephe kuracaklar."

"Sanmıyorum," dedi Janek sakin bir tavırla. "Buraya gelmezler. Burası çok uzak. Ya varlığımızdan bile haberleri yoktur ya da bize aldırmazlar. Babam da onlarm yakında geleceklerini söylüyordu, ama ortadan yok oldu. Ne olduğunu bilmiyorum."

Dobranski hemen konuyu değiştirdi.

"Demek bu akşam geliyorsun. Kısmetin varsa akşama tavşan yiyeceğiz. İnanılır gibi değil, ama bu ormanda bir tavşanın daha kaldığı söyleniyor."

Gülüştüler.

"Akşama bekleyeceğiz. Tamam mı?"

'Tamam. Nerede?"

"Buraya gelmen yeterlidir. Seni buradan alırlar. Her zaman nöbetçi birileri bulunur."

Janek geleceğine söz verdi.

1

Sığınak.

2

Bu sözlerin aslında, bir başkası tarafından söylendiğini öğrendim. Yine de, arasına bağlı kalmak için bölge sorumlusu Koch'tan aktarıyorum, (yazarın notu)

3

"Ormandaki kurtlan dışarı çeken yalnızca açlık değil, aynı zamanda aşktı" (bölge sorumlusu Koch).

4

Git, git! Yasak!

5

Tuu, şeytanın gücü.

Komutanlık.

6

Yahudi ayinleri sırasında kullanılan dinsel şal.

7

Üstad, yani avukat.

8

Bay.

Bayan.

9

Bölge sorumlusu.

Biraz mı, çok mu, delicesine mi?

10

'Biraz mı, çok mu, delicesine mi' sözüne eş anlamlı.

11

Özgürlük.

ON ÜÇ

Akşam, Janek bir çuvala patates doldurdu, çuvalı sırtına vurup yola koyuldu. Ay pırıl pınldı. Hava soğuktu, ama havayı temizleyen bir kuru soğuk vardı. Yapraklardan oluşan bir dantela boşlukta sallanıyordu. Yıldızlar parlıyor, Büyükayı kümesi bulutlarla oynuyordu. Janek havuza kadar yürüyüp oradan bir keçiyoluna saptı. Zosia'yı düşünüyordu. Evlenmeden önce izin almanın, askeri disiplin gereği olup olmadığım soruyordu kendi kendine. Herhalde onunla dalga geçerler, evlenemeyecek kadar genç olduğunu söylerlerdi. Evet, her şey için çok genç sayılırdı, açlık, soğuk ve kurşunlar dışında.

Bu sırada biri, "Buradan!" diye seslendi.

Janek irkildi.

"Evet," dedi Dobranski, "güzel bir gece, düş kurmaya da elverişli."

Janek utanır gibi olmuştu. Belli belirsiz bir sesle:

"Patates getirdim," dedi.

"Hay Allah razı olsun senden," dedi öğrenci. "Şu ünlü tavşanla şansımız iyi gitmedi. Kaçıp duruyor. Tinsel besinle yetinmemiz gerektiğine şimdiden inandırmaya başlamıştım kendimi."

Çalılıklar arasmda yüz metre kadar yürüdükten sonra Dobranski parmaklarım ağzına götürerek ıslık çaldı. Çahlar arasmdan bir ışık süzüldü; sığmak ayaklarının dibindeydi. Aşağıya indüer.

Aşağıda en az yirmi partizan vardı. Öylesine sıkışık oturuyorlardı ki, yüzleri kandil ışığında ancak fark ediliyordu. Janek bazılarını ilk kez görüyordu. Bazıları da tanıdıktı. Örneğin şu sıralarda Podbrodzie bölgesinde oldukça etkin bir partizan topluluğuna komuta eden eski güreş şampiyonlarından Puciata; eski bir terlikten bile bomba yapabileceği söylenen Galina. Öyle çok patlayıcı maddeyle yüklü dolaşırdı ki, partizanlar onu görünce küfrü basıp hemen sigaralarını

söndürürlerdi. Galina ak saçlı, uzun boylu, kaslı, altmışına yaklaştığı halde çevik bir insandı; dudaklarında her zaman belli belirsiz bir gülümseme dolaşırdı. Sığmağmda tek başına yaşar, hiç ara vermeden daha duyarlı, daha zor bulunabilir patlayıcılar ve silah deneyleri yapardı. O yaklaşırken öbürlerinin kalkıp kaçmasına da her zaman gülerdi.

Bir de genç kadm vardı. Asker ceketi giymişti. Başına kayakçı beresi takmıştı. Ağır bir Alman asker kaputu atmıştı omuzlarına. Kadının olgunluğu ve alabildiğine güzelliği Ja-nek'i büyülemişti. Kadm, dizlerinin üstünde birkaç plak tutuyordu. Ayaklarının dibinde de kitaplar, gazeteler arasında bir gramofon duruyordu.

"Bu da nesi?" diye alaya bir ses duyuldu birden. "Küçük bir çoaık mu? Yanılmıyorsam bizim genel karargâh *Kinder-garten'e*[1] **çevrilmek isteniyor."**

Bu sözleri söyleyende Janek'in tek gözlemleyebildiği, sargı bezleri içinde bir kafayla, zayıf bir surat üzerindeki gaga burun olmuştu.

Dobranski, Janek'e açıklamada bulundu:

"Adı Pech'tir. Kimse ona aldırmaz. Herkes gülüp geçer."

"Herkes patlasın," dedi bu kez Pech.

"Yeter Pech. Gelen, Doktor Twardowski'nin oğludur."

Bir sessizlik oldu. Janek bütün gözlerin kendisine çevrildiğini görüyordu. Genç kadm, Janek'e yer açmak için yana doğru çekildi. Janek de genç kadınla Almanların giymeyi yasak ettiği beyaz öğrenci kasketi giymiş adamın araşma oturdu. Adam yirmi beş yaşlarında olmalıydı, yanaklarının üstünde iki kırmızı leke vardı; Janek bunları hemen görmüştü. Bu lekeler teğmen Jablonski'nin yanağında da vardı. Genç adam gülümseyerek Janek'i öğrenci selamıyla selamladı:

"Servus, kolego.[2] **Adım Tadek Chmura."**

Genç kadm gramofona plak koydu:

"Chopin'in Polonya Marşı."

Partizanlar bir saati aşkın bir süre müzik dinlediler. Bazıları, salt oraya gelebilmek için on kilometreden çok yol yürümüştü. Müzik inşam rahatlatmak için en iyi yollardan biriydi. Hiçbir cinayetin, kokuşmuşluğun yıkamayacağı özsaygılarına güven duyan, yarah, aç, yorgun, tehlike içindeki bu insanlar, bir saati aşan bu zamanda inançlarım böyle kutsuyor-lardı. Janek bu ân'ı asla unutmamalıydı: sert ve cesur yüzler, toprak üzerinde minicik bir gramofon, dizlerin üzerinde tabancalar, tüfekler... gözlerini kapatmış olan genç kadın... onun elini tutan, beyaz kasketli, gözleri çakmak çakmak delikanlı; özgünlük, umut, müzik, sonsuzluk...

Hromada adındaki partizan akordeonu almıştı. Partizanlar bir kez daha birbirlerini yüreklendirmek, düşler denizinde hep birlikte dalgalara kapılmak istercesine, sesleriyle bütünleştiler.

Dobranski cebinden defterini çıkarmıştı:

"Başlıyorum," dedi.

Kafası sargılı olan partizan karşılık verdi:

"Acımasız, ama dürüst olacağız."

Dobranski defterim açtı.

"Adı: *'Dağların Öyküsü'."*

Pech coşkuyla, "Kipling!" diye haykırdı.

"Avrupa çocukları için yazılmış bir masaldır bu. Peri masalı."

Ardından okumaya başladı:

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, var varanın, sür sürenin derken... Aydede gökyüzüne tırmanmış. Avrupa'nın beş dağı yavaşça

karanlıklar arasından sıyrılmışlar, gerinip esnemişler ve dağlarm diliyle birbirlerine iyi akşamlar dilemişler. Dağlarm en genci Yumurcak Dağı şaşkınlıkla sormuş:

"Büyükbabacığım, aydede gökyüzüne neden hep senin sırtından tırmanıyor da benimkinden tırmanmıyor?"

"Çünkü çocuğum, senin sırtından tırmanırsa çok uzaklara gidemez, fazla bir nesne göremez."

En yaşh dağ, keçi sesiyle, "hi! hi! hi!" diye gülmüş. Bu dağın adı Kambumine Dağı'ymış. Bütün dağlarm çilesi olan yağmurlardan, yellerden yıpranan yamaçları örgü ören bir kadının görüntüsünü çağrıştıran bu dağ böyle çağrılırmış. "Hi! hi! hi!.."

O sırada Yumurcak Dağı dilini çıkararak alay etmiş:

"Yaşh keçi, yürüüü!"

Kambumine Dağı içini çekmiş:

"Ne yazık ki her şeyin zamam şimdi: Sevmek, sevilmek, yaşamak, ölmek için..."

Yaşma karşın hâlâ kadınlara düşkün olan Pan Wladyslaw Dağı, diri bir sesle:

"Sevgili dostum, ölümü nasıl ağzınıza alabilirsiniz!" diye haykırmış.

Pan Wladyslaw çelimsiz, cılız, çorak bir tepecikmiş. Kam-bumine'nin sağmda durur, binlerce yıldır onun ne ördüğünü keşfetmek istercesine, ilgiyle ona doğru eğilirmiş. Bu tepeciğin yamaçları kırış kırış, güleç yüzlü bir erkeğin yüzünü andırırmış; dağlarm arasındaki zehirli diller -bu diller her yerde vardır- Kambumine'yle Pan Wladyslaw arasındaki ilişkinin sanıldığından daha az platonik olduğunu ve bazı Mayıs akşamlan iki dağın arasındaki uzaklığın... ha! ha! ha!

"Ölümü nasıl ağzınıza alabilirsiniz! Siz ki her zaman dağların en gencisiniz!"

Bu güzel sözlerden pek hoşlanan Kambumine, keçi sesiyle gülmeye başlamış:

"Hi! hi! hi!"

Birden öyle korkunç bir öksürüğe tutulmuş ki toz tükürmüş. Doruğunda uyuyan iki karga kurtuluşu kaçmakta bulmuş. Yamaçlarında kalan son köknar ağacı, düşmemek için bütün kökleriyle tutunmak zorunda kalmış; kaygıyla Binses Dağı'na dönmüş, dağlarm diliyle aynı olan ağaç diliyle konuşmuş:

"Dağ ablacığım, şunu biraz rahatlatsan iyi olacak," demiş. "Yaşlı köklerim toprağa pamuk ipliğiyle bağlı... Avrupa'nın en güçlü fırtınalarının dallarımda boy ölçüştükten soma kuyruklarım kısarak gittikleri gençlik zamanlarındaki gibi değilim artık!"

"Haydi Nine," diye söze karışmış Binses Dağı, "rahatlayın ve devam edin..."

Ama o sırada bir gariplik olmuş. Ortada görünür bir neden yokken Binses Dağı, söyleyeceklerini unutuverip coşkulu bir sesle haykırmaya başlamış:

"Rusya benim olsun! İngiltere benim olsun! Düşmanın üstüne üstüne gidin! Hesap sorulacaktır!"

Bir anlık karışıklıktan soma Binses Dağı şaşırtıcı bir biçimde kendi kendine konuşmaya başlamış:

"Sus," demiş ilkin günlük sesiyle. "Kes sesini! Ölmemi mi istiyorsun?"

"Susmayacağım işte," diye haykırmaya başlamış, bu kez öfkeli bir ses. "Ben Avrupa halklarının sesiyim! Düşmanın üstüne yürüyeceğiz, yürüyeceğiz!"

"Kes sesini! Görmüyor musun, yaşh dağlar Rusya'nın admı bile duyunca korkudan tir tir titriyorlar. Hepsinin un ufak olmalarım mı istiyorsun?"

"Ne kadar tez olursa o kadar iyi olur!" diyen alabildiğine hoyrat bir cevap gelmiş bu kez.

"G... g... ga... gaL" diye kekelemeye başlamış zavallı Dede Dağı. Hem öyle titriyormuş ki, her bir yanı toz içinde kalmış, onun tazımdan etkilenerek Yumurcak Dağı da üç kez aksırmış. "Şu dağın bana ettiği!" diye söyleniyormuş. "Hap-şuu!"

Bunları gören Binses Dağı özür dilemiş.

"Kusura bakmayın, sinirlerim bozuldu... Yankım sarhoş oldu!"

"Ne?" diye haykırmış yankı; o anda Pemod'un[3] buram buram kokuları doğaya yayılmış. "Bir Alman domuzu var, bu sabah bana yüz kez *Heil Hitler!* **diye yineletti. Neredeyse çatlayacaktım... Avrupah bir yankı için çekilir bir hayat değil bu... Hu, hu, huuu!" diyerek hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamış.**

Köylü Dağı da herkesin şaşkın bakışları arasmda başlamış ağlamaya:

"Hu, hu, huuu!"

Köylü Dağı orta boylu, yalın görünüşlü, yuvarlak sırtlı, çukur karınlı, sert derili, böbrekleri sağlam, güven duymadığı için hep sessiz duran bir dağmış. Öteki dağlardan hep hafifçe uzak dururmuş.

"Yürüyeceğiz düşmanın üstüne!" diye yemden haykırmış, desteklendiğini sezinleyen yankı.

"Yürüyeceğiz düşmanın üstüne!" diye yinelemiş Köylü Dağı, utangaç bir sesle.

Çevresine bakınmış, sırtım daha bir yuvarlaklaştırmış, özür dilemiş arkadaşlarından.

Bir zamanlar Binses Dağı pek büyüklenirmiş yankısıyla. Dört bir yandan gelip eteklerinde dert dökermiş insanlar. Umutsuz aşklar mırıldanırmış: "Seni seviyor," diye. Yinelermiş yankı da: "Seni seviyor,

seni seviyor, se..." Bir kez de yankı aşka gelip, kendi kendine ekleyivermiş: "Ben sana söyleyeyim dostlun, tapıyor sana!" Bu sözleri duyan umutsuz âşık öyle korkmuş, öyle korkmuş ki arkasına bile bakmadan, tabana kuvvet kaçıvermiş. Bir gün de bir kürk kalpak giymiş, dörtnala giden bir atlı "Yaşasın İmparator!" diye haykırmış. Yankı yinelemiş, dağ da bir imparatorun doğduğunu öğrenmiş.

Gel zaman git zaman derken garip kılıklı, ufak tefek bir adam gelmiş dağın eteklerine; elini havaya kaldırarak Almanca bağırmış: "Ben dünyaya egemen olacağım!" Hiç ses vermemiş yankı. Bir daha bağırmış adam tepinerek: "Ben dünyaya egemen olacağım! Ben dün!.." Bu kez yankı iyice kızmış, bütün cinleri tepesinde toplanmış ve karşılık vermiş adama: "Kıçımın kenan! Egemen olacakmış dünyaya! Söyle bana, yankı sen misin, ben miyim?" İşte ilk başkaldırı bayrağım böyle dikmiş yankı. Şu sıralardaysa şöyle haykınyormuş:

'Titre Avrupa toprağı! Göm istilacıyı! Es rüzgâr..."

Ağaçların tepesinden derin bir iç çekiş yükselmiş. Rüzgâr mırıldanmış:

"Elimden geleni yapıyorum. Esmekten yüzüm mosmor kesildi. Bana bir kış daha ver... başarabilmek için dostum Kar'a ihtiyacım var!"

Yankı yalvarmaya başlamış:

"İleri Avrupa ormanları! Yürüyelim düşmana karşı!"

"Kolay değil bu," diye uğuldamış ormanlar. "Ama her bir ağacımız, dallarında bir Alman askerinin asılı olduğunu söylemekle onur duyuyorlar."

Soluk soluğa kalan yankı hızla solumaya başlamış. Dede Dağı araya girebilmek için bu duraklamadan yararlanmış.

"Yumurcak, dinleme onu! Tıka kulaklarım! Biz dağlar, insanların kavgalarım tek başlarına çözümlemelerine özen gösteririz. Görelim bakalım, dersini bellemiş misin? Yaşayan dillerden başlayalım hele. İngilizce dersini öğrendin mi?"

"Hem de nasıl," diye cevap veren Yumurcak Dağı, kendini naza çekmeden okumaya başlamış: " *We shall fight on the se-as and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in theair..."**

Dede Dağı, canlıdan çok ölüyü andıran bir sesle kekelemeye başlamış:

"Ne? Ne? Ne?"

Devam ediyormuş Yumurcak Dağı:

" *We shall defend our Island, zvhatever the cost may be.* **We** *shall fight on the beaches, we shall... We shall...** **hı?"**

"Wie *shall fight in the fields!"*[4] **diyerek ona yardıma olmuş topraklar, gururla.**

"Wie *shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills..."*[5]

*“In the hills!"*** **diye ses vermiş dağlar, saygıyla.**

"Wie *shall never surrender."******

Kısa bir sessizlik olmuş, yankı hıçkırarak ağlamaya başlamış -böyle hıçkıra hıçkıra ağlamayı Avrupa'da tek bir dağ öğrenmişti-, ardından da kutsal marşı söylemeye koyulmuş:

Mlons, enfants de la patrie Le jour de gloire est arrive.

*Contre nous de la tyrannie L'etendard sanglarıt est leve...*******

Dobranski öyküsünü bitirmişti. Defterini kapadı, cebine soktu.

Alkışlar duyuluyordu, bazı partizanların öfke ve acüarı-nı tutamayarak alay yollu şöyle dediği duyuldu: "İnsanlar güzel güzel masallar anlatıyorlar, sonra da bunlar için kendilerini öldürtüyorlar; böylece efsanelerin gerçekleştiğini sanıyorlar. Özgürlük, özsaygı, kardeşlik... insan olma onuru... Biz de bir bebe masalı için ormanda kendimizi öldür-tüyoruz."

Tadek Chmura inançla karşılık verdi:

"Gün gelecek, Avrupalı çocuklar bu öyküyü okullarında ezberleyecekler."

ON DÖRT

Gecenin bir saatinde Janek dönüş yolunu tutmuştu, Dobranski de ona eşlik ediyordu. Rüzgâr ıslık çalıyor, dallar şarkı söylüyordu. Janek düşlere dalmış, bu ninniyi dinliyordu; her şey söyletüebilirdi buna. Birazcık düş kurmak yeterdi... Kuru soğuk çok azgındı; ilk kış günlerinin soğuğuydu bu. "Kar kokuyor," dedi birden Janek.

"Olabilir. Sıkılmadın ya?"

"Hayır."

Dobranski bir süre hiç sesini çıkarmadı.

"Kitabımı bitirmeden önce öldürülmeyeceğimi umarım." "Yazmak zor olsa gerek."

f|n? -Şimdi, her şey zor. Yaşamaktan, inançları sürdürmekten daha az zor."

"Kitabın konusu ne?"

’ "Acı çeken, savaş veren ve birbirleriyle kaynaşan insanlar..."

"Almanlar da mı?"

Dobranski cevap vermedi.

"Almanlar neden bize böyle davranıyorlar?"

"Umutsuzluktan. Az önce Pech'in neler söylediğini duydun, değil mi? insanlar birbirlerine güzel güzel masallar anlatıyorlar, sonra da o masallar adına kendilerini ölüme aüyorlar; böylece efsanelerin gerçekleşeceğini sanıyorlar. Pech de umutsuzluğun eşiğinde. Yalnızca

Almanlar değil umutsuz olan... Umutsuzluk her yerde, her zamandan beri insanlığın çevresinde dolanıyor... Çok yaklaşınca, insanın içine işlediği zaman, Almanlaşıyor insan... Bir Polonyah, bir yurtsever bile olsa... Bütün sorun insanın Alman olup olmadığını, ya da zaman zaman öyle olup olmadığını bilmekte. Kitabımda bunu anlatmaya çalışıyorum. Kitabın adını sormuyor musun!"

"Söyle."

"Adı: *Avrupa Eğitimi.* **Tadek Chmura önerdi bu adı. Besbelli o ironik bir hava vermek istiyordu... Ona göre Avrupa eğitimi demek, bombalar, kırımlar, kurşuna dizilen rehineler, hayvanlar gibi inlerde yaşamaya mecbur bırakılan insanlar demekti. Ama ben meydan okuyorum. Özgürlüğün, özsaygmın, insan olma onurunun bebe masah, peri masalı olduğu söylensin istediği kadar... Gerçek şu ki tarihte anlar, şimdi yaşadığımız gibi insanın umutsuzluğa kapılmasını engelleyen, onun inanmasını ve yaşamayı sürdürmesini sağlayan ne varsa, bir sığmağa, gizlenecek bir yere ihtiyacı olduğu anlar vardır. Bu sığınak bazen bir kitap, bir şiir, bir**

müzik olabilir. Ben de kitabımın bu sığınaklardan biri olmasını, savaştan sonra, her şey bittiği zaman, kitabın yaprakları açılınca, insanların lekesizliklerini bulmalarını, bizlerin hayvan gibi yaşamaya zorlanabileceğimizi, ama umudumuzu yitirmeye zorlanamayacağımızı bilmelerini istiyorum. Umudunu yitirmiş sanat yoktur, umutsuzluk yalnızca yetenek yetersizliğidir."

Bataklıkların yanında bir kurt uludu birden.

"Tadek Chmura verem/' dedi Janek. "Ölecek burada."

"O da biliyor. Buradan göndermeye çalıştık. İsviçre'de, sanatoryumda kalması gerekiyor. Gidebilirdi. Babasmm Almanlarla arası çok iyi. Bunun için..."

"Ne demek istiyorsun?"

"Bunun için bizimle kalıyor, aramızda yitip gitmeyi yeğ tutuyor. Çünkü babası Almanlarla işbirliği yapıyor."

"Stalingrad savaşı hep sürüyor mu?"

"Evet, her şey bu savaşa bağlı. Her şey Ama savaşı Almanlar kazanırsa, bir gün kaybedecekleri zamankinden daha çok ve daha büyük çaba göstermek gerekecek demektir. Onlar da bizden pek farklı değiller, gerçekten umutsuzluğa kapılmayı başaramayacaklardır. Birbirine benzemek söz konusu olduğu zaman insanlar çok az başarısızlığa uğrarlar."

Bir an kararsızca durdu.

'Bak, sana ne anlatacağım. Onlarla bizlerin ne kadar benzediğini göstereceğim sana. Yaklaşık bir yıl önce Alman terörünün son kertesine vardığı bir yerdeydik. Köyler birbiri ardına yakılmış ve oralarda oturanlar... Pöh! Oradakilere neler yapıldığının üzerinde durmamak daha iyi."

"Biliyorum."

"O zamanlar kendi kendime sorardım: Alman halkı bunu nasıl kabullenebilir? Neden başkaldırmıyor? Neden bu

cellât rolüne razı oluyor? Herhalde pek çok Alman, en insanca duygularının yaralanıp hakarete uğradığını görüyor, başkaldınyordur, boyun eğmiyordun Ne zaman göreceğiz ' bu başkaldırının işaretlerini? Eh işte, ben bunları düşünürken, genç bir Alman askeri buraya, ormana geldi. Kaçaktı. Bize katılmaya, içtenlikle, yüreklilikle bizim safımıza geçmeye gelmişti. Bu konuda en küçük kuşkuya yer yoktu, tertemizdi. *Herrenvolk*[6] **üyesi değildi; insancü biriydi. Alman askeri etiketini atarak, içindeki en insancıl sesin çağrışım izlemişti. Bizim gözlerimizse etiketten başkasmı görmüyordu. Onun dupduru biri olduğunu hepimiz biliyorduk. Böy-lesine bir durulukla karşüaşmca onu hissedersin. Bu karanlıkta gözlerini kamaştırır insanın. Bu çocuk bizlerden biriydi. Ama etiketi vardı."**

"Öyle olunca da?.."

"Öyle olunca da onu kurşunladık. Çünkü sırtında şu etiket vardı: Alman. Oysa bizim sırtımızdaki etikette başka yazılıydı: Polonyalı. Çünkü öç alma duygusu yüreklerimize işlemişti... Birileri özür dilemek ya da açıklama yapmak istercesine, 'Çok geç,' gibilerden bir şeyler saçmaladı. Ama yanılıyordu. Çok geç değildi. Çok erkendi."

Dobranski burada konuşmasını kesti:

"Şimdilik senden ayrılıyorum. Hoşça kal," diyerek karanlıkların arasmda uzaklaştı.

ON BEŞ

Zosia bir gün sonra, akşamüzeri geri dönmüştü. Bütün günü ormanda dolaşarak geçirmiş, günbatımından sonra partizanların yanma gelmişti. Janek geldiği zaman Zosia'yı Czervv'in yanında bulmuştu. Anlaşılan Zosia iyi haberler getirmişti, çünkü birkaç gündür kaygılı olan Czervv, şimdi rahatlamış görünüyordu.

"Bu akşam gelecek misin?"

"Evet, bekle beni."

Zosia, az sonra Janek'i sığınakta bulmuştu. Zosia koltuğunun altına bir paket sıkıştırmıştı.

"Bu ne?"

Zosia gülümsüyordu.

"Birazdan görürsün."

Janek ateşi yaktı. Odunlar kuruydu, hemen tutuştu. Hava ' kötü sayılmazdı. Ateşin arasından neşeli çıtırtılar geliyordu. Zosia soyundu, örtülerin altına girdi.

"Kamın aç değil mi? Patates haşlayabilirim. Çabuk pişerler."

"Kentte yemek verdüer."

Janek içini çekti. Zosia, elini Janek'in omzuna koydu.

"Düşünme... Düşünmemelisin. Bunun hiç önemi yok."

"Nefret ediyorum onlardan. Öldürmek istiyorum hepsini."

"Hepsi öldürülemez."

"Denemek isterdim. Birini öldürerek işe başlamak isterdim."

"Değmez. Sonunda hepsi kendi kendine ölecek nasıl olsa."

"Evet, ama nedenini bilmeden... Ben onların neden öldüklerini bilerek ölmelerini istiyorum. Öldürmeden önce neden öldüklerini söylerdim onlara."

"Düşünme bunu. Soyun. Gel yanıma. İyi misin?"

"Evet."

"Beni düşündün mü?"

"Evet."

"Çok mu?"

"Çok."

"Hep mi?"

"Hep."

"Ben de seni düşündüm."

"Hep mi?"

"Hayır. Onlarla yatarken değil. O zaman seni düşünmüyordum. Kimseyi düşünmüyordum. Hiçbir şeyi düşünmüyordum."

"Nasıl bir şey bu, Zosia?

"Acıkmak gibi, üşümek gibi. Yağmurda, çamurda yürümek gibi, insanın üşürken ve açken nereye gideceğini bilmemesi gibi... Önceleri ağlıyordum, sonra alıştım."

"Çok mu kötüler?"

"Çok acelecidirler."

"Seni dövüyorlar mı?"

"Çok seyrek. Yalnızca sarhoş olduklarında. Ya da çok mutsuz olduklarında."

"Neden?"

"Bilmiyorum. Nereden bilebilirim?"

"Artık bunu düşünmeyelim."

"Düşünmeyelim. Janek!"

"Evet?"

"Benden iğrenmiyorsun, değil mi?"

"Yo, hayır."

"Daha yakınıma gel."

"Bu kadar gelebiliyorum..."

"Daha da yakma."

"Daha da yakına..."

"İşte böyle."

"Zosia!"

"Korkma."

"Korkmuyorum."

"Belki de beni istemiyorsun?"

"Yo yo, hayır."

'Titreme."

"Elimde değil."

"Bırak örteyim seni."

"Üşümüyorum. Soğuktan değil."

"Öyleyse?"

"Bilmiyorum." -"Ben biliyorum."

"Bana da söyle lütfen."

"Hayır."

"Neden?"

"Yeterince büyük değilsin."

"Büyüğüm."

"Daha da büyüdüğünde."

"Artık her şey için yeterince büyüdüm."

"Hayır."

"Dövüşecek ve acı çekecek kadar büyüdüm."

"Sen daha çocuksun."

"Çocuk değilim. Erkeğim ben."

"Doğru. Kızma."

"Neden benimle alay ediyorsun?"

"Alay etmiyorum. Sen erkeksin. Bunun için titriyorsun."

"Anlat."

/

"Anlatamam."

"Neden?"

"Utanırım. Sözcükler yüzünden. Çirkin sözler."

"Önemi yok. Yine de söyle."

"Utanıyorum. Ama anlayacaksın. Biraz olduğun gibi kal. Yanımda... İyice sokul. Önce niye titrediğini anlayacaksın..." "Sonra titremeyecek miyim?"

"Hayır, çok huzurlu ve çok mutlu olacaksın."

"Ben şimdi de mutluyum."

"Ama titriyorsun. Yüreğin güm güm atıyor. Boğazın da kurumuş, sesin eskisi gibi değil, Janek... Sanırım sana bunu söyleyebilirim. Yeterince büyüdüğünü sanıyorum. Sanırım yapabilirim."

"Çabuk söyle."

"Senin istediğin..."

"Bunu söyleme. O çirkin bir sözcüktür. Erkekler bunu küfür olarak kullanırlar. Ne olur, bir daha hiç ağzma alma bu sözü."

"Başka bir sözle anlatümaz ki bu."

"Yo yo, başka bir sözcük olmalı. Soracağım bu sözcüğü-Yarın Dobranski'ye soracağım. O biliyordur."

"Bak, kızdım şimdi. Mutsuzsun. Artık beni sevmiyorsun."

"Seviyorum. Seviyorum. Sil gözyaşlarını, Zosia. Olmaz. Öğrenecek zamanımız var. Unutacak zamanımız var. Güzel sözleri öğreneceğiz. Çirkinleri unutacağız."

"İnsanların bu iş için güzel bir sözcükleri yok."

"Ben bir sözcük yaratırım. Birlikte yaratırız. Sen ve ben... Yalnız ikimiz biliriz onu, yalnız biz anlarız. Onu asla kimseye söylemeyiz. Aramızda sır olarak kalır. Ağlama, Zosia. Bir gün hiç Alman kalmayacak. Bir gün aç kalmak, üşümek yasaklanacak. Ağlama. Öyle seviyorum ki seni!"

"Bir daha söyle."

"İstediğin kadar söylerim. Söylemek hoşuma gidiyor. Seni seviyorum. Seni seviyorum..."

"Güzel bir söz."

"Öyleyse ağlama."

"Ağlamıyorum. Ateş de söndü."

"Bırak sönsün."

"Janek..."

"Seni seviyorum."

"Hoşsun. Ötekiler gibi değilsin."

"Nasıl ötekiler?"

"Senin dokunmandan iğrenmiyorum. Tam tersine. Dokun bana. Elini buraya, göğsümün üstüne koy. Öylece bırak, ne olur."

"Bütün gece öyle bırakacağım onu."

"Janek!"

"Bütün gece öyle tutacağım..."

"Janek, Janek..."

"Yaklaş Zosia."

"İşte."

"Daha da yakma. Yaklaşabildiğin kadar. İşte böyle, evet böyle!"

"Janek!"

"Ağlama, ağ..."

"Oh! hayır, ağlamıyorum, ah! hayır, ah! hayır..."

"Kendimi tutamıyorum, kendimi..."

"Ah! yavrucuğum ah! yavrucuğum, bilsen nasıl..." "Zosia..."

"Ah! gitme! öyle kal, kıpırdama, yavrucuğum. Bırak yüreğin çarpsın, böyle mutlu o..."

"Seninki de çarpıyor."

"O da mutlu."

"Birlikte çarpıyorlar. Konuşuyorlar."

"Birlikte mutlular."

"Hayır, konuşmuyorlar, şarkı söylüyorlar. Zosia, biliyor musun..."

"Evet?"

"Müzik gibi."

"Müzikten de güzel."

"O da güzeldir."

"Aynı derecede güzel olan hiçbir şey tanımıyorum. Bilsen, öyle mutluyum ki."

"Hâlâ titriyorsun."

'Titremem durmayacak gibi. Ya sen? Çok rahatsm, şimdi, çok gevşedin."

"Mutluyum."

"Beni hiç bırakma, Janek. Ve beni bağışla... Kent..."

"Hepsini bağışlıyorum. Her zaman bağışlayacağım."

"Ne olduğunu bilmiyordum. Ne yaptığımı bilmiyordum, Janek. Artık bunu onlarla yapmak istemiyorum."

"Yapmayacaksın."

"Senden başkasını istemiyorum. Yalnız seninle. Söz ver bana!"

"Söz veriyorum."

"O pis sözden, acıdan başkasını bilmiyordum. Bundan böyle onların yanına gitmeme izin vermeyeceksin, değil mi?"

"Vermeyeceğim."

"Czervv'le konuşacak mısın?"

"Yarm."

"Anlayacaktır."

"İster anlasın ister anlamasın, benim için bir şey değişmez."

"Anlayacaktır. Şimdiden gözlerimin içine bakmaya cesaret edemiyordu. Burada seninle yaşayabilir miyim?"

"Lütfen benimle kal, Zosia."

"Hem biliyor musun, ben hasta falan değilim."

"Benim için bir şey değişmez."

"Alman doktorlar beni sık sık kontrol ediyorlardı. Burada beni rahat bırakmaları için bu masalı Czerw uydurdu."

"İyi de etmiş."

"Seninle daha önce karşılaşmalıydım."

"Sana kızmıyorum. Bu da tıpkı onların aç bırakması, dövmesi, öldürmesi gibi bir şey. Bunlardan ne çok, ne de az kötü, tıpkısı: Almanlar..."

"Onların da suçu yok. İnsansalar onların da suçu yok demektir."

"Suç onlann değil, Tanrı' nın."

"Böyle söyleme."

"Bize karşı çok sert ama."

"Bunu hiçbir zaman söylememelisin."

"Köyümü Almanlara o yaktırdı."

"Belki suç onun değildir. Belki de kendisini tutamamıştır." "Açlığı ve soğuğu, Almanları ve savaşı başımıza o belâ etti."

"Belki çok mutsuzdur. Belki bu işler onunla ilgili değildir. Belki de çok yaşh, çok zayıf, çok hastadır. Bilmiyorum..." "Hiç kimse bilemez."

"Belki bize yardım bile etmek istiyordur da, birisi onu en-gelliyordur. Belki deneme yapıyordur. Yardım edilirse belki de başaracaktır."

"Belki. Neden içini çekiyorsun?"

"İç çekmiyorum, mutluyum."

"Başını buraya daya."

'işte."

"Gözlerini kapa."

"Oldu mu?"

"Şimdi uyu!"

"Uyurum... Bil bakalım, bu kâğıdın içinde ne var?" "Kitap."

"Hayır."

"Yiyecek."

"Hayır. Bak."

'Tüylü bir ayı. Çok cici."

"Değil ini?"

"Küçükken benim de vardı bir tane. Ona Wladek adını koymuştum."

"Benimkinin adı Michas. Küçükken hep onunla uyurdum. Annemden babamdan geriye kalan bir tek bu oldu. Hep onunla uyurum. Değil mi,

Michas?"

Yarı uykulu, yumuşak bir sesle konuşmasmı sürdürüyordu:

"O benim uğurum."

ON ALTI

Öğrencilerin sığınağında yeniden biraraya gelmişlerdi. Ateşin üzerindeki çaydanlık neşeyle kaynamaya başlamıştı. Pech çay hazırlamayı önermişti. Çayı bir sihirbaz tavrıyla hazırlıyor ve bunun formülünü ormanda yaşayan deneyimli, bilge bir tekeden aldığını ileri sürüyordu. Üstelik formülü seve seve açıklıyordu. "Bir havuç alın/' diyordu arkadaşlarına, "onu kurutun, sonra da iki üç dakika kaynar suda bırakın, rengi çıksın." "Peki tadı güzel mi bari?" diye soruluyordu bu kez. Pech içtenlikle, "Hayır," diyordu, "ama hiç olmazsa sıcak, rengi de var!"

Tadek Chmura bir örtünün üstüne uzanmış, uyku tulumu başının altında, ateşe bakıyordu. Kız arkadaşı yanına otur-

muş, elini tutmuş, gözlerini kapamıştı. Janek tüfeMaitafaVt duvara dayalı hafif makineli tüfeklerin arasından genç ka# ıun güzel yüzünü görüyordu.

Artık ikisini de tanıyordu. Genç kadm, YVanda ile Tadek Chmura tarih öğrenimi gördükleri yüksek okulda oldukça tanınmış kişilerdi; kafası sargılı olan Pech ise hukuk öğrencisiydi. Üniversite, sınavlar, bir zamanlar yazgılarını bağladıkları kariyerleri şimdi bir başka dünyada kalmış, o dünya yitip gitmiş, silinip süpürülmüş, yok olmuştu. Yine de kovukları kitaplarla doluydu. Janek onların saatler boyunca kitaplarının üstüne eğilip tarih ve hukuk çalıştıklarını öğrenince çok şaşırmışta. Eline anayasa hukukuyla ilgili kalın bir dit almış, "İnsan Haklan Bildirisi - 1789 Fransız Devrimi" yazılı sayfayı açmış, ardından alaycı bir gülümsemeyle de kitabı kapatmışta.

"Evet, biliyorum," demişti Tadek Chmura, yumuşak bir sesle. "Bunu ciddiye almak zor, değil mi? Avrupa her zaman için dünyanın en iyi, en

güzel yüksek okullarına sahip olmuştur. En güzel düşünceler, en büyük yapıtlarımıza kaynaklık eden özgürlük, insan saygınlığı ve kardeşlik kavramları hep buradan doğmuştur. Avrupa'daki yüksek okullar uygarlığın beşiğiydi. Ne var ki, bir başka Avrupa eğitimi de vardır, şu anda edindiğimiz eğitim: idam mangalan, tutsaklık, işkence, şiddet - hayata güzel kılan her şeyin yıkımı. Şimdi karanlıklar çağı..."

"Bir gün o da geçecek," diye karşılık verdi Dobranski.

Dobranski kitabından bir bölüm okumaya söz vermişti. Janek ateş gibi fincanı dizlerinin üzerine koymuş, sabırsızlıkla bekliyordu. Öğrenciler onun aracılığıyla Czervv'i de çağırmışlardı. Czerw alçakgönüllülükle bir köşeye büzülmüş, çenesini dizlerine, sırtını duvara dayamıştı. Daha iyi duyabilmek için başındaki örtüyü de çıkarmıştı. Janek onu ilk kez başı açık olarak görüyordu. Czerw/in kapkara, dalgalı, pırıl pırıl parlayan saçları yüzüne vahşi bir görünüm kazandırıyordu. Hiç konuşmuyor, çayını içiyordu, gözü hafifçe seğiriyordu, orada bulunmaktan mutlu görünüyordu. Tadek Chmura çok öksürüyordu: hafif, yumuşak bir öksürük... Her öksürüşte eliyle ağzını kapatıyor, sanki bu davranışıyla özür diliyordu. Dobranski sık sık, kaygıyla ona bakıyordu.

"Haydi," dedi birden Tadek.

Dobranski ceketinin cebinden kalın defterini çıkardı.

"Canınız sıkılırsa yapacağınız tek iş beni durdurmaktır."

Karşı çıkanlar olmuştu, ama Pech dayılanarak ortaya çıktı:

"Arkadaş bana güvenebilir."

'Teşekkür ederim. Okuyacağım bölüm Fransa'da geçiyor. Adı: *Paris Burjuvaları*

Pech, "Burjuvaların kokulan her yerde aynıdır," dedi. "Paris'te de, Berlin'de de, Varşova'da da..." Abartılı bir davranışla burnunu tıkadı

ve konuşmasını sürdürdü: "Yeryüzünün bütün ülkelerinde kokulan aynıdır!"

Tadek ince bir tavırla rica etti:

"Çeneni tut, Pech! Anladık, devrimcisin, çok güzel, sürdür bunu, daha sonra görürüz! Şimdilik bizi rahat bırak."

"Başlıyorum," diyen Dobranski okumaya koyuldu:

Bay Kari apartmana girdi, özenle ayaklarını sildi. Kapıcı Bayan Laitue'yü saygıyla düşünüyordu. "Küçük özenler büyük dostluklar yaratır." Yüzünde dost parıltılar dolaşıyordu, daire kapısını çaldı ve güzel bir Fransızcayla, *"Bonjour m'ssi-eurs - dames"** **diyerek içeriye girdi.**

"Bay Kari!" diye haykırdı birden Bayan Laitue. "Sonunda geldiniz... Bu bayların bana söylediklerini çevirebilir misiniz?"

Bay Kari acele etmeden gözlüğünü taktı, asık bir yüzle odanın ortasında dikilen, yağmurluk giymiş iki genç adama doğru döndü. 'Meslektaş' olduklarım hemen anlamıştı. Bu iki konuğun, bir üst derecede Gestapo düzeyinde oldukları- -m çınlamak için tek bir bakış yeterli olmuştu.

*"Meine Herren?"**

Topuklar birbirine vuruldu. Kısa, boğuk seslerle görgü kurallarına uygun konuşmalar yapüdı. "Fransızların tanrısı, acıyın, başarıya ulaşsın!" diyerek dualar ediyordu Bayan Laitue. "Acıyın, her şey iyi geçsin!" Yüreği, iki yıl önce kocasından mektup aldığı zamanki gibi çarpıyordu. "Tutukluyum, seni düşünüyorum. Umudunu yitirme," diye yazıyordu kocası. Yeniden topuk sesleri.

*"Aber natürlichl"*** **diyerek gülümsedi Bay Kari.**

Ve babacan bir tavırla Bayan Laitue'ye döndü:

"Usul gereği, sayın hanımefendi! Bu baylar, evde düşman paraşütçüsünün saklandığım sanıyorlar," dedikten sonra duvarda asılı duran anahtarım aldı. Kuru bir sesle:

"*Ausgeschlossetı,"**** **dedi. "Burada bütün olup bitenlerden haberim vardır.** *Aber natürlich...* **görevinizi yapınız."**

Selâmlaştılar ve Bay Kari dışarıya çıktı. Bay Kari, Alman yetkililerince mahallenin 'dinginliğini' gözetmekle görevlendirilmişti. Bu bir güven mevküydi. Bay Karl'ın yöntemi yalındı. Yumuşaklık, beceri, kurnazlık. Her şeyi bilmek, ama hiçbir şey sormamak. Bağlı, dost, bağlaşık olarak görünmek.

Kendisi için kasıtlı dedikodular çıkarttırdığı da olurdu Bay Karl'ın. Bir kez nasıl da saklamıştı, bildiri dağıtmakla suçlanan bir öğrenciyi! Ya bir başka kez de nasıl sertçe ceza verdirtmişti işgüzar bir Alman subayına. Paris burjuvaları saftı. Yeraltı savaşı diye bir kavrama yer yoktu onların kafalarında. Onların güvenini kazanmak çocuk oyunu sayılırdı.

"Bay Kari."

Bayan Laitue bir garip çalışan kalbine aldırmadan basamakları dörder dörder tırmanmıştı.

'Tümüyle unutmuştum.., Şu, banyonuzdaki sızıntı için... Tamirci çağırmıştım, şu anda çalışıyor."

"Size teşekkür borçluyum!" diye cevap verdi Bay Kari, şapkasmı çıkararak.

Ama Bayan Laitue çoktan daireye doğru koşmaya başlamıştı.

"Her şeyin iyi geçmesi için..."

Bu sırada çelimsiz birisine çarptı. Adam utanç içinde özür diledi.

"Size veda edecektim," diye mırıldandı Bay Levy.

'Benden ne istiyor?' diye Bayan Laitue kafa çatlatmasına düşünüyordu. 'Ha! Evet, gidiyor. Dün akşam Bay Kari, yirmi dört saat içinde evden ayrılmasını söylemişti. Ona sevecen sözler söylemek gerekiyordu... Zavallıcık! Ama şimdi değü, şimdi değil!' Dairesinin kapışım açmış, dudaklarında bir gülümseme, odanın ortasında dikilip duran asık yüzlü iki kişiye doğru ilerlemişti. Bay Kari da merdivende Grillet'yle karşılaşmıştı. Grillet her zaman Bay Karl'ın çevresinde dolanır, iri boksör kollarıyla bağlı bir köpek gibi sallanır dururdu ve Bay Kari bu sessiz bağlılıktan aşın gurur duyardı. Çok kez de ona bahşiş, sigara verirdi. "Küçük özenler büyük dostluklar yaratır!" Grillet evin her işine koşan bir insandı. Bayan Laitue'ye yardım eder, katlarda oturanların ufak tefek işlerini görürdü. Sahibine bağlı köpekler gibi bakardı Bay Karl'ın gözlerinin içine. Bay Kari, Grillet'nin omzuna dostça bir şaplak indirdi ve ıslıkla *Horst YJessel Lied'i** **çalarak merdiveni çıkmayı sürdürdü. Karl'ın bütün mahallede en sevdiği bina burasıydı. Ne bir rezalet, ne de bir sıkıntı çıkarmıştı. Kat sahipleri arasında ilişkiler güzel ve dostçaydı. Karşılıklı saygı, karşılıklı anlayış. Görgü. Tam bir dürüstlük. Dayanışma. Soyluluk. Tek sözle açıklamak gerekirse, tam bir birlik! Başka evlerde tehdit etmek, tutuklamak, zaman zaman kurşuna dizmek bile gerekmişti. Bir alay bildiri, yasak yayın, İngiliz ajanlarına yataklık sorunları, öldürme girişimleri bile olmuştu. Ama bu ev çok uslu, söz dinler, 'cici çocuk' bir evdi. Doğal olarak bu duruma uymayan bir iki aykırılık vardı. Örneğin Bay Honore; yetmiş iki yaşındaki bu yaşh adam Bay Karl'ın selamını bile almaz, onunla konuşmaz, varlığından bile habersizmiş gibi davranırdı. Bir de Bay Brugnon vardı, peynir satıcısı. Her karşılaşmasında saygısızca Bay Karl'ın kamına vurur, deliler gibi gülerek haykırırdı: "Stalingrad, Stalingrad, çelik ova... Ha! ha! ha!" Bay Kari ayak sesleri duymuştu, kafasını kaldırdı; Bay Honore iniyordu. Kolunun altında bastonu dimdik duruyordu. Bay Karl'a bakmadan 'her zamanki gibi' yanından geçip gitti. Her karşılaşmalarında Bay Kari aşağılandığını seziyordu. Kin duyulmasını yeğlerdi de, varlığından haberleri yokmuş gibi davranılmasını istemezdi. Bu kaçık Fransız, yanından geçerken yok oluyormuşçasına bir duyguya kapılıyordu. Ve salt bu sebeple, salt varlığını kanıtlayabilmek amacıyla şapkasını yakalayıp selam durdu. Doğal**

olarak Bay Honore karşılık vermemişti. Bakıştan, kirli bir cama bakarcasma Bay Karl'ın yüzünü delip geçmeye devam ediyordu.

"Bir dakika," dedi ansızın Bay Kari, neşeyle. "Bir kez ol' sun konuşalım. Ben buraya bir dost, bir müttefik olarak geldim, galip biri olarak değil."

Bay Honore durdu. Bay Karl'a doğru döndü. Yüzüne baktı. Evet, yüzüne bakb. Bay Kari salt bakıldığı değü, görüldüğü izlenimine de kapılmıştı.

"Yaşasın Rusya, beyefendi!" diye haykırdı Bay Honore. "Yaşasın Rusya!"

Bay Honore gözlerini Bay Karl'a dikerek bir an durdu, bastonunu koltuğunun altına sıkıştırdı ve inmeye devam etti... Bir kat aşağıda Bayan Laitue, Bayan de Melville'in evindeki asık suratlı iki insanla burun buruna gelmişti. Bayan de Melville çok yaşh, saçlan apak bir kadıncağızdı. Onlan sofaya almış, hemen de konuşmaya başlamıştı.

"Benden başkası kalıyor mu? Hayır, yalnızım. Kocam öteki savaşta öldürüldü! Oğlum da İngiltere'de şimdi. Evet beyler, burada değil, İngiltere'de. Bu ülkeyi biliyorsunuz, değü mi? Berlin'i yerle bir eden uçaklar oradan havalandı. Oğlum hava kuvvetlerindedir. Size karşı savaş veriyor. Her gece, kentlerinizin üzerine bombalar yağdınyor. Fransızca bilmiyor musunuz? Yazık. Oğlum... Havaalanı... Bombalar... Berlin... Anlıyor musunuz?"

Bayan de Melville ağır ağır, gülümseyerek konuşuyordu. Hiç sinirlenmiyordu. Yalnızca zaman kazanmaya çalışıyordu. "Yeter ki Grillet çabuk becersin! Yeter ki sepeti zamanında indirebilsin!" İki genç, gözlerini Bayan de Melville'e dikmişti.

"Onun gitmesine ben yardıma oldum. Benim yalnız olup olmamam önemli değü. Artık mutluyum. Oğlumun size karşı dövüştüğünü bilmekle mutluyum. Size insan olmayı öğretecek mutsuzluğu öğretiyor şimdi o..."

Adamlar boğuk sesleriyle aralarında konuştuktan sonra daireyi altüst etmeye başladılar. Bu sırada kapı çalındı; Bayan Laitue kapıyı açmaya gitti. Gelen, şapkası elinde. Bay Levy'den başkası değildi:

"Bayan de Melville'e veda etmek için gelmiştim/' dedi utangaç bir tavırla.

Bayan de Melville adamları oda oda izliyordu. Onları oyalamak gerekiyordu. Zaman kazanmak gerekiyordu. Grillet'ye, sepeti dışarıya taşıtacak zamanı kazandırmak gerekiyordu.

"Karıştırın. Bakın. Çiğneyin. Yakabilirsiniz de. Canınız çekerse yağmalayıp öldürebilirsiniz de. Hiç önemi yok. İngiliz-lerin kentlerinizi sokak sokak bombalamasını engelleyemeyeceksiniz. Köln, Hamburg, Berlin... Anlayacaksınız. İngiliz-ler gözünüzü açacak. Kentlerinizin yıkıntıları üzerinde, çocuklarınızın mezarları önünde anlayacaksınız bizleri. Anlamaya başladınız zaten... 'Bir daha asla!' diyeceğiniz gün yalandır. Ama o zaman çok geç olacak."

Adamlardan daha sinirli olanı, birden, *"Die alte Schickse ist verrückt!"** **dedi ve omuz silkti.**

Dobranski okumayı yanda bırakarak Tadek'e döndü:

"Ne düşünüyorsun?"

"Belki doğrudur. Kuşkusuz doğrudur. Hiçbir yargıda bulunmuyorum, Paris burjuvalarına da hayran değilim. Okullarda La Fontaine'in masallarım öğrendiler, Montaigne hakkında ileri geri tartıştılar, Notre-Dame'ı yaptılar ve şimdi dünyanın onlara vermek istediğini, yani özgürlüğü vermek istediler dünyaya. Fransız kalmak istiyorlar. Bunda hayranlık duyulacak ya da onlara teşekkür edilecek bir yan yok.

"Bana gelince..." diye söze başladı Pech.

' "Yat! yat!"

"Parlak resim!" diye dişlerini gıcırdattı Pech. "Kutsal su! Kafa karışıklığı!"

Dobranski okumaya devam etti:

Bay Kari dairesinin önüne gelmişti. Anahtarı kilide soktu... Tam o sırada karşı dairenin kapısı açıldı; Bay ve Bayan Chevalier kapının önüne çıktı.

Bay Chevalier, Bay Karl'ın boynuna atıldı. Yıllardır görmediği bir dostuyla sonunda karşılaşmışçasına coşkuyla el sıktı. Olayı oldukça eğlenceli bulan Bay Kari sesini çıkarmıyordu. Chevalier'ler en sadık dostlan, en uysal keçileriydi. Bay Chevalier hiçbir zaman 'Almanya' demez, 'Ren ötesindeki cömert ve soylu müttefikimiz' der, 'Führer' sözünü ağzına almaz, 'yeni Avrupa'nın olağanüstü önderi' sözünü kullanırdı. Alman ordusu, onun ağzmda her zaman için 'düzen ordusu'ydu ve 'işbirliği'nden söz ederken de yüzünde coşku okunur, sesi hafifçe titrer, zaman zaman da gözleri yaşanrdı. Bayan Chevalier de hiç konuşmaz, azizlerin önünde duruyormuş gibi ellerini kavuşturmakla yetinir, dilsizden farksız, azıcık da aptalca bir beğeniyle Bay Karl'ı seyrederdi. Bütün bunlar Bay Karl'a olamayacak kadar güzel gelirdi -çünkü onun da kuşkulandığı anlar olurdu. Zaman zaman da iğrenç bir komedinin, bir 'tiye alınmanın' kurbanı olduğu duygusuna kapılırdı. Ama Bay Kari bu duygularını, insanlara karşı duyduğu genel güvensizliğe ve on yıllık polislik görevinin sonucu sinirlerinin aşın yıpranmasına yorardı. Güven duymak için, Bay Chevalier'nin 'Fransa-Almanya çifti'nden söz ederken sesinin titremesini duymak yeterdi. Onun yüzüne bakmak yeterdi. Bay Chevalier' nin bıyıklan fırça gibiydi, alnının üstünde başkaldıran bir perçem duruyordu. Bay Chevalier bu perçemden pek büyük bir onur duyuyor ve yüzü, insanın bakmaya doyamadığı bir utangaçlıkla 'Ben size kimseyi çağrıştırmıyor muyum?' diyordu sanki.

"Bay Kari," dedi birden Bay Chevalier, "elinizi sıkabil-mekten her zaman mutluluk duyarız..."

Birden susmuştu. Grillet sahanlığa inmiş, elini kolunu sallıyor, ağzmda tükürüğüyle oynuyordu. Gözlerinin feri sönmüş, hırpalanmış boksör

suratını öne eğdi:

"Çamaşırlan anyonun, an'nadm mı?" diye homurdandı.

"Çamaşır? Çamaşır mı? Ah! Evet... Kuşkusuz kirli çama-şırlan... Dostum, hepsi banyoda!"

Bütün bu olanların ardmdan Bay Chevalier, Bay Karl'ın elini yakaladı ve parmaklarım birbirine geçirircesine sıktı. Yüzü ter içinde kalmıştı. 'Çamaşır[7] bay ve bayan Chevali-er'lerin banyolarında, minicik bir makineyle bastıklan *Libera-tion***'un son sayısıydı; Grillet üe arkadaşlan geceleri onu mahallede dağıtıyorlardı. Yeter ki Bayan de Melville polisleri birkaç dakika oyalayabilsin... Yeter ki Grillet geçebilsin. Bayan de Melville'nin deliresi alt kattaydı. Az sonra genç iki adam yukan çıkacak ve o zaman... Kâğıtlar iyi saklanmış durumda, ama koskoca sepeti gizlemek çok güç. Örtüyü bir kaldırsalar** *Liberation'un* **varlığı sona erecekti... Bay ve Bayan Chevalier'ninki de öyle.**

'Teşekkür ederim!" dedi gösterişli bir tavırla Bay Kari.

Bayan Chevalier başmı hafifçe öne eğmiş, ağzı yan açık, ellerini kavuşturmuş, hayran hayran onu seyrediyordu... Grillet daireden dışanya çıktı. Kollarında kirli bir örtüyle örtülü sepet vardı. Tükürüğü dudaklarına yapışmış, şaşkın bir suratla yavaş yavaş merdiveni inmeye koyuldu. Bay Chevalier ise robot gibi Bay Karl'ın elini sallamaya devam ediyordu. "Bir kat... iki... geçti!"

'Teşekkür ederim," dedi Bay Kari, "çok özür dilerim. Verilecek bir rapor..."

Bay Chevalier eliyle adamın ağzını kapattı.

"Susunuz!" dedi, alçak bir sesle. "Anladık."

Alnının üzerindeki perçemi sallayarak yineledi: "Şist, tek hece yok!" ve karısının peşinden ayaklarının ucuna basa basa içeriye girdi. Sessizce bayüan karısını güçlükle kollarında tutabilmek için kapıyı kapatacak zamanı ancak bulabilmişti... Bay Kari olacaklara boyun

eğmiş durumda, gözlerini kapamış, kapının önünde bekliyordu. Bay Brugnon neşeyle ona doğru koştu. 'Belki bugün davranışım değiştirir?' diye düşünüyordu Bay Kari. Dişleri ağnyormuşçasına yüzü gerilmişti, ama Bay Brugnon'un aptal aptal güldüğünü şimdiden duyuyordu. 'Hiç olmazsa kamıma vurmasa...' derken birinci yumruğu yemişti bile.

"Stalingrad, Stalingrad... çelik ova!." diye haykırdı Bay Brugnon. "Ha! Ha! Ha!"

Bay Kari öfkeyle anahtarı kilidin içinde çevirdi ve dairesine girdi. Neşesi kaçmıştı. Öfkelendiğini ve suratının asıldığını hissediyordu.

"Haydi, haydi... Düşünceli ol! Yumuşa!" Bir su sesi duydu. "Ah! Evet... Usta!" Banyoya geçti. Mavi tulum giymiş genç bir adam banyoya doğru eğilmişti, aletler yere saçılmıştı.

"Geleli çok oldu mu?"

"Yarım saat kadar oldu, beyefendi."

Zil çaldı. 'Bu kez bitti!' diye düşündü genç adam. Korkmuyordu. Önemli bilgiler Londra'ya ulaşamayacak ve 'Dire-niş' değerli haber ajanlarından birini yitirecekti... Bay Kari kapıyı açmaya gitti; Bayan Laitue ve iki genç adamla burun buruna geldi. Bayan Laitue'nün yüzü solmuş ve karışmıştı. Ama Bay Karl'ın Bayan Laitue'yü taktığı yoktu.

"Hey Allahım, benden ne istiyorsunuz?" diye haykırdı Almanca. "Dos *İst aber unerhört, unerhört! Glauben Sie vielleicht, dass ich einerı englischerı Spiotı utıter meinem Bett verstecke?"**

Birbirine çarpan topuk sesleri. Özür dilemeler.

"Burasının sizin daireniz olduğunu kaç kez söyledim onlara," dedi Bayan Laitue. "Ama Fransızca anlamıyorlar."

Gözlerini kapadı. "Fransızların Allahı, acıyın, kapıyı suratımıza kapasın!" Birden kapanan bir kapı sesi duyuldu ve gözlerini açtı: Kapı kapatılmıştı.

Dobranski bir yudum çay aldı. Bunu fırsat bilen Pech saldırıya geçti:

"Arkadaş boşa mı çalışıyor? Yoksa bu çaba ona bir şey mi kazandırıyor?"

"Hiçbir şey!" diye itiraf etti Dobranski, üzüntüyle. Sonra yeniden defterine döndü.

Akşam olmuştu. Apartman tümüyle sakindi. Mavi tulum giymiş genç adam, aletleri koltuğunun altına sıkıştırıp gitmişti. Doğal olarak asık suratlı iki genç adam da başka bir yöne doğru gitmişti. Çatı katinda oturan Grillet de ertesi günü düşünüyordu. Ertesi gün, gizli radyo verici istasyonunun yerini değiştirmek gerekecekti... Ertesi gün, Issy'de saklanan İngiliz havacısına kâğıtlar bulmak gerekecekti... Yeni tehlikeler, yeni çabalar! Bir sigara yaktı ve gülümsedi. Şimdi Spinoza ve Berg-son, hazırlanarak felsefe dersleri ve düzeltilecek ödevler ne kadar uzaktı ona! Öğrencileri dağılmışlardı. İngiltere'de olanlar vardı. Öbürleri ölmüş ya da tutuklanmıştı. Bir kısmı da gizleniyor ya da onun gibi, çalışıyorlardı... Onun gibi, onunla. ''Yarm, Renault[7] da kurşunlanan iki işçinin ailesiyle ilgilenmek gerekecek!' diye düşündü. Konforlu döşenmiş dairesinde, Bay Kari, ayaklan sıcacık kürklü terlikler içinde, şeflerine vereceği haftalık raporu hazırlıyordu. "Hiç abartmadan söyleyebilirim ki," diye yazdı, "bölgemde tam bir dinginlik egemendir. Paris burjuvalan kolay yönetilen insanlar. Biraz taktik, ustalık ve incelik... Onlara Fransız gibi davranmak, işte bütün gereken bu-dur. Onlarla dost olmak, güvenlerini elde etmek, üzerlerinde iyi izlenimler bırakmak gerekiyor. İnce bir sözcük, yapılan bir yardım... anlayış ve dostluk havası yaratmak. Paris bir parmak avlu için hiç de direnmeyen bir kent..."

Bay Kari kendinden hoşnut, dolmakalemini havaya kaldırdı. Raporları kuşkusuz beğenilecek ve daha yüksek makamlara iletilecekti... Sonra daha yükseklere, daha yükseklere... Her zaman daha yükseklere gidecekti raporlan! *“Herr lokalgauleti-er** Ober değerli adamdır," diye fısıldanmaya başlanacaktı yavaş yavaş... yeni görevler verilecekti o zaman... Daha yüksek, hep daha yüksek! Kalemi havada, ayaklan terliklerinde düş kuruyordu Bay Kari... Bay Chevalier odasmda *Liberation*'un gelecek sayısı için makalesini hazırlıyordu. Karısı,

banyoda küçük baskı makinesinin üzerine eğilmişti. "Sabırlı olun," diye yazıyordu Bay Chevalier. "Karda yürüyün, izinizi belli etmeyin. Karanlıkta ve tek atak yapm. Ailenizi, çocuklarınızı belli etmeyin. Oyun oynayın. Aklınızı yitirmeyin. Yumruklarınızı siktiğinizi göstermeyin. Kollarınız rahat, yüzünüz sakin olsun. Gülücükler dağıtın. Kuşkulanmayın. Ve şunu iyi bilin:

Geleceklerdir, hazırlık yapıyorlardır. Yarının geleceği ne denli kesinse onların da gelecekleri o denli kesindir. O zaman maskelerinizi atacaksınız. Silahlarınızı alacaksınız. Haykıracak öfkeleriniz... İşte o zaman gelecek: Özgürlük!"

Bütün bunların ardından Bayan Laitue'nün başına yeni ve üzücü bir olay daha gelmişti. Azıcık rahatladıktan sonra gereği gibi vedalaşabilmek amacıyla Bay Levyeye çıkmıştı. Kapıyı çaldı. Bay Levy'den cevap gelmiyordu. Bayan Laitue 'herhalde gitti,' diye düşünerek kapıyı açtı. İçeriye girdi. Evet, Bay Levy gerçekten de gitmişti; salonun ortasında asılı duran ipin ucunda sallanıyordu bedeni. Gitmişti. Pasaportsuz geçmişti sının. Serbest bölgeye geçmişti. Masamn üzerinde duran kimlik kartı onun kim olduğunu ve neden gittiğini belgeliyordu. Kuşkusuz biraz kararsızlanmıştı gitmeden önce. Üzerinde "Yahudilerin girmesi yasaktır!" yazılı bulunan bir tabelayla, yüzüne kapalı, öte dünya kapısı bulacağma pek ihtimal vermiyordu kuşkusuz.

Bay Kari gülümsüyor, ayaklan kürklü terliklerinin içinde, değerli raporunu hazırlıyordu. "Kendimi sevdirmek, alçakgönüllü başarımın sim budur ve bu ülkede parolamız bu olmalıdır. Bebelerle oynamak, metroda kadınlara yer vermek... Küçük özenler büyük dostluklar yaratır. Albeni, iyi niyet... Paris burjuvalarının yeraltı savaşı geleneği yoktur. Şimdilik bizi sevmiyorlar, ama bize hayranlar. Elli yıl içinde, oğullan babalarının Fransızca konuştuklarım unutacaklardır!"

Dobranski defterim kapadı, ceketinin altma koydu.

"Eee?"

Pech tam bir kayıtsızlık içindeydi. Sıcak suyu kovaya boşaltmış, ayaklarım sıcak suyun içine sokmuş, zevke dalmıştı. Gözlerini yan yanya kapamış, başmı yana eğmişti.

Czervv, "Kararsız olduğum bazı yanlar var," dedi. "Sanırım..." Bir an düşündü. Birden kıpkırmızı kesilmişti.

"Açık konuş, Czervv."

"Yanılıyorsun gibime geliyor... İdealizme kaçıyorsun... İster Paris'ten olsun, ister başka yerden... Benim burjuvalara hiç güvenim yok. Bay Honore'nin Vichy'de görev aldığı rahatça savlanabilir. Üstelik korkarım, şu senin Bay Brugnon iyi bir bedel karşılığında peynirini Almanlara satıyordun Bay Levy'ye gelince..."

"Eşeğin teki. Bu zamanda insan Yahudi olduğu için kendini öldürmez. Öldürür ve öldürülür. Bir Yahudi küçük burjuvası değilse..."

Tavuk sesini andıran bir onaylama duyuldu. Ses Pech'ten geliyordu. Görkemli bir tavırla ayaklarım kuruladı, çok uzun olan ayak parmağım Dobranski'ye doğru uzattı:

"Görüyorsunuz ya... Bu bilgenin ölümünden ben sorumlu değilim artık!"

Janek oldukça geç bir saatte sığmağa döndüğünde Zosi-a'yı uyuyor buldu. Gecenin karanlığı içinde, onun düzenli soluk alışlarım bir süre dinledi. Zosia Janek'in geldiğini duymamıştı. Janek soyunarak Zosia'nm yanma süzüldü, başım kızın göğsüne dayadı. Zosia yine uyanmamıştı. Janek kulağını Zosia'nm göğsüne dayamış düzenli kalp atışlarım dinliyordu... ve böyle, Zosia'nm düzenli kalp mırıltılarıyla uyuya-kaldı. Sabah uyandıklarında Zosia'ya:

"Biliyor musun?" dedi. "Dobranski kitap yazıyor."

"Sana gösterdi mi?"

"Evet."

"Kitap ne diyor?"

Janek bir an düşündü, acıyla Zosia'ya sarıldı. Cevapladı:

"Yalnız olmadığımızı söylüyor."

ON YEDİ

Bir sabah VVilejka'daki iki köprü, orayı gözeten *feldgra-***u'lann* bumımun dibinde havaya uçtu. Aynı gün Antokol elektrik santralı da aynı biçimde yok edildi ve yeni bir fısıltı dolaştı ormanlarda: "Bunu da Partizan Nadejda yaptı!"**

Alınanlarsa bir düzine tutsağı kurşuna dizmiş, habercilerinin dayaktan pestilim çıkarmış ve 'Yeşiller'in işini bitirmek amacıyla gelecek yaz mevsiminde ormanı yakacaklarını açıklamışlardı. 1942 yılı Kasım ayının raporunda Bölge Sorumlusu Koch, Partizan Nadejda takma adıyla gizlenen bu kişiyi açığa çıkarmak için harcanan çabalan, bütün halkın

"■) Jandarma.

umudunu artıran ve yüreklendiren patlamalara son vermek amacıyla boşuna harcanan zaman ve enerjiyi alaya bir dille eleştiriyor ve bu işin Alman ordusuna partizan eylemlerinden daha pahalıya mal olduğunu yazıyordu.

Bu sırada tutsak kadınların, erkeklerin, çocukların bakışlarında alaycı, neşeli pırıltılar dolaşıyor ve Berlin'deki psikolojik savaş görevlileri şu sırada yapılması gereken ilk işin, adı, yenilmiş bir ülkede gerçek yenilmezlik miti yaratan bir varlığın işini bitirmenin olduğunu açıkça görüyorlardı

Bunun üzerine Kaltenbrunner'in özel emirleriyle dört dörtlük bir manevra hazırlanmıştı: Alman gazeteleri General Nadejda, yani Malevska adlı Polonya 'Yeşiller' ordusu komutanının bütün yardımcılarıyla birlikte tutuklandığını yazdılar. Tutuklandıktan sonra çekilen fotoğrafı -iri yan, başı dik, yakışıklı, elleri kelepçeli adam-

bütün basm ajanslarına dağıtıldı; tarafsız ülkeler Polonya direnişinin kırıldığım açıkladılar. Polonyalı partizanlarsa bu fotoğrafa gülerek bakıyorlar, omuz silkiyorlardı; bunun uydurmaca, onları umutsuzluğa itmek için harcanan zavallıca bir çaba olduğunu çok iyi biliyorlardı. Almanların bütün dünyaya ilan ettikleri adam, yalnızca bir figürandı.

Partizan Nadejda olamazdı bu, çünkü onlarm kahramanları yakalanmazdı, yenilmezdi. Onu bütün halk koruyordu. Yeryüzündeki hiçbir güç, hiçbir öz güç, onun varlığım sürdürmesini ve zafer kazanmasını engelleyemezdi.

VVilejka ormanında Janek de, bütün partizanlar gibi, o dönemdeki bütün Polonya gibi, 'Yeşiller' ordusu komutanının gerçek kişiliğim soruyordu kendi kendine. Ormanda, patlamaların yeni yankısı duyulduğu zaman, verici radyo istasyonlarıyla iki öğrencinin mesajlarını her zaman *Nadejda yarın şarkı söyleyecek* **diyerek sonuçlandırdıkları zaman Janek öyle meraklanıyordu ki geceleri uykusu kaçıyor, Czerv/i soru yağmuruna tutuyordu.**

"Senin onun kim olduğunu bildiğine eminim."

Czervv karamsarlıkla Janek'e bakıyor, gözü seğiriyordu. Onun ağzından tek söz almamazdı. Patlamalardan hangisinin kahramanlarınca gerçekleştirildiğini, hangisinin halkın düş gücünden kaynaklanarak ona mal edildiğini ayırt edebilmek giderek güçleşiyordu. Partizan Nadejda'nm Stalin-grad'da savaştığı söylentisi yayılınca Janek, Czervv'den bilgi koparmak için uğraştı durdu, ama Czervv sanki alay ediyordu onunla. Sağ gözü oldukça ciddi ve giderek daha hızlı seğiriyor, bu da yüzüne alaya bir görünüm kazandırıyordu.

En sonunda bir gün, Janek'e, "Evet, biliyorum," dedi.

Janek çok korkmuştu. Öğrenme isteği birden yok oldu. İçten içe inandığı gibi, Partizan Nadejda babası olmayabilirdi. O zaman babasının gerçekten ölmüş olduğunu kabullenmesi gerekecekti. Artık geriye dönüş de olanaksızdı.

"Onu gördün mü?"

"Evet, gördüm, ama daha çok işittim."

"Peki, kim öyleyse!"

Czervv ona uzun uzun baktı:

"Kimseye söylemeyeceğine yemin eder misin?"

"Yemin ederim."

'Teki, öyleyse sana söyleyeceğim. Bu bir bülbüldür. Uzun zamandan bu yana ormanlarımızda duyulan Polonyalı bül-bülümüzdür. Sesi çok güzeldir. Onu dinlemek iyi oluyor. Anlarsın ya, bülbül, şakımasını sürdürdükçe başımıza hiçbir şey gelmez. Bütün Polonya onun sesinde birleşmektedir."

Janek öfkeyle Czervv'in yüzüne baktı. Czervv'in yüzü öylesine ciddiydi, öylesine de dostça göz kırpıyordu ki, ona çatmak güçleşiyordu. Ayrıca Partizan Nadejda çok önemli askeri bir sır olabilirdi. Janek'in de bunu öğrenmeye hakkı yoktu.

Bir sabah Dobranski Janek'in yanma geldi, onunla uzun [f] uzun konuştu:

"Babamın özellikle buraya, ormana gelmesini, beni görmesini, benimle konuşmasını istiyorum."

"Bir işe yaramayacaktır."

"Kuşkusuz, ama her yolu denememiz gerekiyor."

'Teki, hemen gidiyorum."

Janek Wilno'ya vardığmda öğlen olmuştu. Chmura'mn konağı Büyük Tiyatro'nun yarımdaydı. Tiyatronun duvarları Almanca afişlerle donatılmıştı. İşgal kuvvetleri için L*ohen-grin* operası oynatılıyordu. Janek serviler içindeki bahçeyi geçti. Ayaklarım sildi. Zili çaldı. Kapıyı yaşh bir uşak açmıştı. Paçavralar içindeki konuğa sert sert baktı:

"Defol. Dilencilere verecek bir şeyimiz yok."

"Bay Chmura'yı görmek amacıyla, oğlu tarafından gönderildim."

Yaşlı adamm yüzü birden aydınlanmıştı:

"Gir yavrum gir."

Janek girdi, uşak kapıyı kapadı ve küçük adımlarla Janek'e yaklaştı.

"Bay Tadeusz nasıl?"

"Çok hasta."

"Tanrım! Tanrım!"

Yakaran uşak gözlerini kuruladı. Ak saçlı uzun kafası titremeye başlamıştı:

"Elimde doğdu, elimde büyüdü. Baba, oğul, ikisini de ben büyüttüm... Tanrım!.."

Kamburu çıkmış sırtı azıcık doğrulur gibi oldu, sordu:

"Onu görmeye gelemez miyim?"

"Bakalım."

"Sor ona yavrum, de ki, ben, yaşlı YValenty, onu görmek istiyorum."

"Söylerim."

"Sağ ol. Sağ ol, küçüğüm. Sen iyi bir çocuksun. Ben anlamıştım zaten. Kapıyı açar açmaz kendi kendime, İşte altın yürekli bir melek/ dedim. Evet, evet... Mutfağa gelip kamını doyurmak istemez misin?"

"Hayır, Pan Chmura'yla görüşmek istiyorum."

"Peki. Nasıl istersen, yavrum... Kızma, gidiyorum, gidiyorum işte..."

Uşak sırtı kambur ayaklarım sürüye sürüye uzaklaştı. Janek çevresine bakındı. Burası oldukça varlıklı bir evdi. Mobilyalar oymalı, altın yaldızlıydı; tabloların çerçeveleri, kapı ve pencerelerin tokmaklan da öyle. Tavandan aşağıya çok güzel bir avize sarkıyordu. Halılar uzun tüylü, yumuşacıktı; güzel motiflerle doluydu. Janek sığmaktaki soğuk toprağı,) paçavralar arasında dişleri birbirine çarpan öğrenciyi düşündü... Kapı ansızın, gürültüyle açıldı, Bay Chmura içeriye girdi. İri yan, suratından kan damlayan, sert görünüşlü biriydi.

"Oğlum mu gönderdi seni? Şaşılacak iş... Söyle!"

"Bağırmayın lütfen. Benim size ihtiyacım yok, ben..."

"Benim sana ihtiyacım var, değil mi? Peki söyle! Para mı istiyorsun? Çete fidye mi istiyor?"

VValenty araya girerek yalvarmaya başlamıştı:

"Efendim, efendiciğim, dikkat edin!"

Chmura dudaklarım ısırdı. Boğuk bir sesle:

"Öyleyse? Sağlığı nasü? Hep öyle dik kafalı mı?" dedi.

"Verem, dik kafalı bir hastalık," diye cevapladı Janek.

VValenty sızlanmaya başlamıştı:

"Ne diyor bu çocuk? Olacak şey mi bu?"

"Kendisi istedi," dedi Chmura. "Bu aşamaya gelmek için elinden ne gelirse yaptı. Prensler gibi bakım görüp iyileşebi-lirdi. İstemedi, hem de hangi sebeple?"

VValenty söylenip duruyordu:

'Tanrım, Tanrım! *Co to bedzie? Co to bedzie?"**

"Onu görmek istiyorum," dedi Chmura.

"Sizi almaya geldim."

Chmura VValenty'e döndü:

"Git kürkümü getir!"

"Git kürkümü getir, demesi kolay", diye homurdandı yaşlı uşak. "Bay Tadeusz belki üşüyor, belki de aç; soran yok!"

"Yeter," dedi Chmura. "Bunu kendisi istedi. Ne senin ne de benim elimizden bir şey gelir."

"Adamına göre değişir," diye homurdanan uşak, dişlerini gıcırdattı. "PrusyalIlarla işbirliği yapan, toprağı bol olsun, rahmetli babanız değildi herhalde!"

"Git kürkümü getir!"

Uşak homurdana homurdana uzaklaştı. Geri döndüğünde hem kürkü getirmiş, hem de yola çıkacak biçimde hazırlanmıştı.

"Ben de geliyorum. İkinizi de tanırım. Bana ihtiyacınız olacak."

Ormana vardıklarında akşam olmuştu. Janek onları Eski Değirmen'in havuzunun yanına kadar getirdi.

"Burada bekleyin!" diyerek yanlarından ayrıldı.

Öğrencilerin kaldığı sığınakta Tadek'le Dobranski'yi satranca dalmış buldu. Ateş tümüyle sönmüştü. Bir alay paçavranın altında görünmeyen Pech'in horultusu duyuluyordu.

"Arkadaşın babası geldi," dedi Janek. "Onu görmek istiyor. Onları havuzun yatımda bıraktım."

"İçine itiverseydin," diye karşılık verdi Tadek. "İlerlesem atımı yitireceğim. İlerlemesem... ilerliyorum."

"Ahn beklerse bir kaybı olmaz. Gerisi de beni ilgilendirmez. Şahla veziri aldım."

"Psia Noga!" **diye küfretti Tadek. "Oyunda hiç şansım yok!"**

Çakmak çakmak olmuş gözlerini Janek'e doğru çevirdi.

"Sakınmasız davranmışsın, arkadaş. Babam bir sonraki gelişinde Almanları da birlikte getirecektir... Dobranski, sanırım başka bir ormana geçmek gerek."

Dobranski taşlan düzelterek:

"Git gör onu," dedi. "Ne de olsa annenin kocasıdır... Pech, hey Pech!"

"Ne var? Cehennemin dibine gidin!"

"Gideriz. Sen ateşle ilgilen."

Ay parlıyordu. Aydınlık ve duru bir geceydi.

Havuzun yanında bekleyen iki silueti uzaktan görmüşlerdi. Chmura oğlunun yanına kadar geldi, yüzüne baktı. Birden kürkünü attı.

"Al bunu."

"Hepsi sizin olsun. Toplu iğnenizi bile istemem. Elleriniz kirli."

VValenty araya girmek istedi.

"Parıi Tedku, böyle söyleme..."

"Dinle yavrum," diyerek uşağın sözünü kesti Chmura. "Buraya kendimi savunmak için gelmedim. Yine de sana şunu söyleyeceğim. Polonya köylüsü benden yana, senden değil! Onun için ne yaptınız? Hiç. Verdiğiniz sözler onun kurşuna dizilmesinden, ürününün elinden alınmasından, köylerinin yerle bir edilmesinden başka işe yaramadı. Buğdayından ya da patatesinden saklayabildiğim saklamasını size değü, bana borçludur. Çünkü ben köprüleri uçurmadım. Ben

köylülerimin açlıktan ölmemesine bakarım. Ben onlarla Almanların araşma girdim; onların aç kalmasını ya da bitli bir davar sürüsü gibi batıya sürülmesini önlüyorum. Polonya * devleti olmayacakmış. Sonra ne olacakmış? Bu, bütün yurttaşların hastalıktan geriye kalanlar gibi görüldüğü, halkının cesetlerden oluşacağı bir Polonya devletinden daha iyidir. Umutsuz bir savaş çok güzel, ama bir ırkın yazgısı soyunu sürdürmektir, güzellik uğruna ölmek değil..."

Ayağıyla yere vurdu:

"Bana on PolonyalI çocuk gösterselerdi ve onları kurtarmak için on Alman askerinin çizmesini yalamam gerekseydi, 'Emriniz başüstüne!' derdim."

'Tıpkı veremle arkadaş olmaya çalışmam gibi," dedi Janek. 'Tıpkı bana dediğiniz gibi: 'Veremle savaşma, Tadek! Akimı kullan! Onunla iyi geçinmeye bak! Onun dostluğunu kazanmaya çalış! Ciğerlerimi mi istiyorsunuz, sevgili dostum? Aman efendim, rica ederim, onlar zaten sizin! Aramızda teklif mi var? Buyrun, evinizdeymiş gibi rahat olun!' Ancak ondan sonra rahat bir uyku uyuyabilirim, verem de beni gözetmek inceliğim gösterir."

VValenty ürkmüştü:

"Ratıy boskie! **Böyle öneriler..."**

Chruma, Dobranski'ye döndü:

"Oğlumun hayatım mahvettiniz," dedi. "Ormana sığınmışsınız, bütün olayların bitmesini bekliyorsunuz: Tek bir Almanın bakışlarım bile görmediniz. Robin Hood'culuk oynamak sizin için kolay. Ama benim oğlum verem. Orada, yalnızca, aptalca hayatım yitirecek. Oysa ona güneş, dağ havası gerek. Rehin aldıkları için Almanları suçluyorsunuz, ya sizin yaptığınız oğlumu rehin almaktan başka nedir? Almanlara boyun eğmekten vazgeçin, oğlunuzu geri vereceğiz diye dayatıyorsunuz. Ben oğlumu kurtarmak istiyorum. Kurtarmak istiyorum onu... Kuşkusuz çok geç..."

VValenty korkuyla haykırdı:

"Efendim! Böyle sözler... Tu! tu! tu!? *Sila nieczysta."*[7]

Chmura oğluna baktı.

"Eve dön!"

"Alman ordusuna verdiğiniz buğdaydan ne kadar kazandınız?"

VValenty inliyordu:

"Pani Tadek."

"Almanlara buğdayı satmasaydım elimden zorla alacaklardı, üstelik köylülerim de tek kuruş alamayacaklardı."

"Ekini yakabilirdiniz!"

Chmura soğuk bir sesle karşılık verdi:

"O zaman köylülerim kurşuna dizilir, köyleri yakılırdı. Yaşasm direniş, efendi oğlum!"

Sesini alçalttı:

"Topraklarımın üstünde yerle bir edilmiş köyler, adsız yoksulluklar istemiyorum artık. Sen bildiğin gibi yap."

Ardından acı bir sesle ekledi:

"Babasına bak oğlunu al... *Nie daleko pada jablko ed jablo-rıi.*** **İnançlarım uğruna ölecek kadar yürekliysen, ben de kendi inançlarım adına bir oğul yitirmeye varım."**

"Efendiciğim!" diye haykırdı VValenty. "Ya yüreğiniz, yüreğiniz ne diyor?"

"İçinden nasıl geliyorsa öyle yap, Tadek. Yalnız şunu akimdan çıkarma; günümüzde her Avrupa ülkesinde olgun adamlar benim gibi düşünüyorlar, oğullan da hela duvarlarına 'Yaşasın Özgürlük!' diye yazmak zevki uğruna kendilerini kurşunlatıyorlar. Bu ülkelerin her birinde, yaşlı başlı kişiler kendi soylarını koruyorlar. Onlar daha iyi biliyorlar. Asıl olanın bayrak, sınır çizgisi ya da hükümet değil, insanın • kam cam, alın teri ve esenliği olduğunu biliyorlar. Cesetlerin *Jeszcze Polska nie zginela!*[8] **söyleyemeyeceklerini unutma. Gidiyorum. Benimle gelmek istiyor musun? Yarm seni İsviçre'ye gönderirim.''**

"Janek, ona yolu göster."

Pan Chmura arkasını döndü ve hızla yürümeye başladı. Bir kez olsun dönüp arkasına bakmıyordu. Yaşh VValenty küçük küçük adımlarla ardı sıra koşuyor, arada bir durup, dönüp Tadek'e bakıyor, umutsuz işaretler yapıyordu.

"Efendim, onu orada bırakamazsınız... Tanrım, küçük hasta. Gözleri bitkinlikten bitmiş!"

"Yeter artık!" dedi birden, Pan Chmura. "Yapılacak bir şey kalmadı. Benim itin, duygusuzun biri mi olduğumu sanıyorsun? Sana yalnızca, 'Yapılacak bir şey yok' diyorum. O, ne istediğini biliyor. Dik kafalıdır. Benim soyumdan ve tohumumdan geliyor. Sonuna dek direnecektir. Her şeye karşm, sağ kalacak bir sürü piçin yerine, insanın kendi kanından canından bir erkek çocuğa sahip olması, o çocuk ölecek de olsa, daha iyidir."

Yaşh uşağın sabrı birden taşıvermişti.

İncecik sesiyle, "Katil!" diye haykırmaya başladı efendisine. "Hiç utanman yok mu senin! Baban hayatta olsaydı, suratına tükürürdü! Anan seni sarhoş bir seyisten peydahlamış olsa gerek!"

"İstiyorsan onunla kalabilirsin," diyen Chmura, dişlerini gıcırdattı.

"îliğin kemiğin kurusun! Elli yaş daha genç olsaydım kalmayacağımı mı sanıyordun? Zamanında tükürmeliymişim yüzüne... Benimle böyle

konuşmaya cesaret edebiliyorsun. Seni dövmeyeli epeyi oldu, *paskudo!"*[9]

Gecenin karanlığında uzaklaşırken, sesin uzun zaman sövgüler yağdırdığı duyuldu.

1

Çocuk bahçesi (yuva).

2

Selam meslektaş.

3

Pemod: Fransa'da başta konyak olmak üzeri çeşitli içkileriyle ünlü bir içki fabrikası.

"Denizlerde ve okyanuslarda savaşacağız, artan güvenimiz ve gücümüzle göklerde..."

"Ne pahasına olursa olsun savunacağımız Ada'mızı. Kumsallarda savaşacağız. Yeneceğiz... Yeneceğiz..."

4

"Kırlarda savaşacağız."

5

"Kırlarda ve sokaklarda savaşacağız, tepelerde savaşacağız..."

6

Üstün ırk; Nazi partisine üye değildi, anlamında.

Günaydın baylar, bayanlar.

Buyrun efendim.

Nasyonal Sosyalist Alman işçi Partisi'nin marşı.

Moruk keçileri kaçırmış.

inanılır gibi değil. Yatağımın altında İngiliz ajanı mı saklayacağımı sanıyorsunuz? Olur şey değil!

Bay bölge sorumlusu.

Başımıza daha neler gelecek?

7

Şeytanın işleri bunlar! .

8

Polonya marşı.

9

Pislik.

ON SEKİZ

İlk karla birlikte dondurucu soğuklar başlamıştı. Janek ile Zosia, sığınaklarından dışanya hemen hemen hiç çıkmıyorlardı. Günleri, kaçınılmaz olarak odun toplamak, ateş yakmak, su kaynatmak, birkaç patatesle beslenmek ve uyumakla geçiyordu. Janek daha önceden Czervv'e söylemişti:

"Zosia artık Wilno'ya gitmeyecek."

Czerw çizmelerinden birini onarmak üzereydi. Kafasını kaldırmadan karşılık verdi:

"Biliyorum."

"Benimle kalacak."

"İyi."

Bütün konuşmaları bu olmuştu. Czervv ne şaşırmış, ne de sıkılmış görünüyordu.

Dobranski, Janek'e kitaplar vermişti: Gogol, Selma Lager-löf... Çok kez Janek Zosia'ya yüksek sesle bölümler okuyor, sonra da soruyordu:

"Nasıl, bunu sevdin mi?"

"Ben senin sesini seviyorum."

Erkenden yatağa giriyorlardı. Yakacakları birkaç gün yetecek olunca, yataktan yalnızca ateş yakmak için çıkıyorlardı. Onlar için geceyle gündüzün farkı kalmamış, sanki zaman durmuştu. Bazen, uyandıklarında kafalarını dışarı çıkarıp bakıyorlar ve gecenin bir yarısında olduklarını görüyorlardı.

"Saat kaç acaba?"

"Bilmem. Gel yatalım."

Dört çuval patatesleri kalmıştı, bununla kışı geçirebilirlerdi. Tek kaygılan yakacaktı. Ellerini kumaşlara sararak çalı çırpı topluyorlar, sığmağa taşıyıp yeniden toplamaya gidiyorlardı. Bembeyaz karın üstünde iki karmca gidip geliyor, gülünç yükler, çöp parçalan taşıyorlardı... Ardmdan Janek'le Zosia yuvalarına giriyorlar, ateş yakıp ısınıyorlardı. Pek konuşmuyorlardı. Kat kat örtüler altındaki bedenleri, birbirlerine söyleyeceklerini daha iyi dile getiriyordu. Zaman zaman Zosia soruyordu.

"Bunların bir gün sona ereceğine inanıyor musun?"

"Bilmiyorum. Babam savaşa bağlı olduğunu söylerdi."

"Ne savaşı?"

"Stalingrad savaşı."

"Herkes bu savaştan söz ediyor, VVilno'daki Almanlar bile."

"Herkes."

"Savaş hep sürecek mi?"

"Gece gündüz."

"Peki, savaşı kazandıktan zaman dostlarımız ne yapacaklar?"

"Yeni bir dünya kuracaklar."

"Biz onlara yardım edemeyeceğiz. Çok küçüğüz. Yazık!"

"Önemli olan insanın boyu değil, cesaretidir."

"Bu yeni dünya nasıl olacak?"

"Kinsiz olacak."

"Çok insan öldürmek gerekecek o zaman..."

"Ve kin yine yerinde kalacak... Eskisinden daha güçlü olacak..."

"O zaman insanlar öldürülmeyecek. Sağaltılacak. Karınları doyurulacak. Onlar için evler yapılacak. Okuma yazma, müzik öğretilecek. İyilik öğretilecek. İnsanlar kini öğrendiler, iyiliği de öğrenebilirler."

"Kin unutulmaz. O da aşk gibidir."

"Kinin ne olduğunu bilirim. Onu Almanlar öğrettiler bana. Annem babam Ölünce, aç susuz kalınca toprak altında yaşayarak öğrendim kini... Şimdi bir Almanla karşılaştığım zaman bana bir dilim ekmek vermeyeceğini, ateşinin yanında yer göstermeyeceğini, bana vereceği tek şeyin sıkacağı kurşun olduğunu biliyorum. Çünkü Almanlar her şeyi kurşunlarlar; insanları kurşunlarlar, umutlan kurşunlarlar, güzellikleri kurşunlarlar... Aşkı kurşunlarlar... Nefret ediyorum onlardan!"

"Nefret etmemek gerek. Çocuklarımız olduğu zaman onlara nefreti değil, sevgiyi öğreteceğiz."

"Nefreti de öğreteceğiz. Çirkeflerden, hırstan, şiddetten ve faşizmden nefret etmelerini öğreteceğiz."

"Faşizm ne demek?"

"Ben de pek bilmiyorum. Bir tür nefret etme biçimi."

"Çocuklarımız hiçbir zaman açlığı tatmayacaklar. Hiçbir zaman soğuğun ne olduğunu bilmeyecekler."

"Bilmeyecekler; ne açlığı, ne de soğuğu..."

"Söz ver bana."

"Söz veriyorum. Elimden geleni yapacağım."

Geceleri ardı arkası kesilmeyen ulumalarla sık sık uyanıyorlardı. Aç kurtlar ormanda dolaşıyorlardı. Janek sabahları sığmağm çevresinde

kurtların ayak izlerini görüyordu. Doğa çırılçıplak, doğa apaktı. Kargalar ormanda oradan oraya uçuyorlar, sürekli ötüyorlardı. Kar ormana sahip olmuştu. Beyaz zemin üzerindeki insanlar, giderek daha çok karıncalan andırıyorlar, soğuktan ayakta sallanırken, sersemlemiş-ken inatla yuvalarına küçük gülünç çöpler taşıyorlardı ve ya-şantılan kaçınılmaz olarak tek hedefe yöneliyordu: yakacak sağlamak. Kentlerde fatihler, yeni fetihler için yaz mevsimini bekliyorlar; ormanlarda kış güneşinden daha cılız umutlar, ölmemek için direniyorlardı, insanlar kentten gelen haberlere artık kulak vermiyorlar, sohbet etmiyorlardı; ağaç kabuk-lanndan daha fazla kınşmış suratlar tir tir titriyordu. Zaman zaman Zborowski kardeşler köyden geliyorlar, taşlaşmış ellerini ateşe doğru uzatıyorlar ve kısaca diyorlardı ki:

"Hep duruyorlar!"

ON DOKUZ *&*

İnsanların ve hayvanların yüreklerinin yavaş yavaş donduğu ve hayatın durmak için gizemli bir işaret beklediği soğuk saatlerden birinde Tadek öldü. O öldüğü sırada geceydi, ateşin yarımda uyuyordu; onu kollarının arasmda tutan kadm bile gidişini fark etmemişti. Oysa bir gün önce Tadek kendisini iyi hissediyordu. Öksürüğü kesilmiş, ateşi düşmüştü. Dobranski'den bir şeyler okumasını istemişti.

"Değmez," demişti Dobranski. "Biraz uyumaya çalış."

"Bu akşam kendimi iyi hissediyorum. Kim bilir? Belki yakında ben de baskınlara katılırım."

"Belki."

"İlkbaharda Alman konvoylarına baskın yapılacak... Değil mi?"

"İlkbaharda. Evet."

"Stalingrad'dakilere bütün gücümüzle yardım etmemiz gerek."

"Bütün gücümüzle. Kıpırdama, Tadek."

"İyiyim ben. Bana bir şeyler oku."

"Ne okumamı istiyorsun?"

"Bir öykü."

"Peki. Konuşarak kendim yorma. Şimdi öksürmeye başlayacaksın yine."

"Öykünün kahramanı ben olayım. Ama sonunda veremden değil, savaşarak öleyim."

"Bunu ben de isterim. Kıpırdanma. Kafam şuraya yasla... Sana bir öykü anlatacağım."

"Haydi başla."

"İşte, işte..."

Polonya avcı uçağı pilotu Tadek ölmek üzereydi. Çalılıklarla kaplı ufak bir ormanın ortasında, otların üzerine sırtüstü uzanmıştı. Kanatlan kırılmış, pervanesi, kılıç gibi toprağa saplanmış uçağı birkaç metre ötede parçalanmış olarak duruyordu. Tadek çatlak omurgasında hiç sızı duymuyordu, bedeni yabancılaşmış gibiydi. Efendisinin köpeğine karşı duyduğu duyguya benzer, sevecen bir duyguyla, "Kutsal bir beden bu!" diye düşündü, bakışlan bulanıklaşmaya başladı...

"Dokunaklı bir sahne dedikleri bu olsa gerek," diye mırıldandı Tadek.

Birden çalılıkların oynadığım gördü ve bir böğürtlen çalılığının üzerinden Pech'in aptal suratı göründü. Pech tiksintiyle Tadek'e baktı, alaylı bir kahkaha attı ve elinde bir şişe viskiyle çalılıklardan dışarı çıktı...

• Bu sırada Pech, "Bari bu gerçek olsaydı," diye sayıklıyordu.

"Kes sesini."

Pech'in ortaya çıkışında şaşırtıcı bir yan vardı. Tadek bunu hissediyor, ama şu halinde bu garipliğin ne olduğunu tam anlayamıyordu. Ne de olsa, havaalanı birkaç mil ötedeydi, uçağm ormana çakıldığım görmüş olmaları gerekirdi. Pech, Tadek'in üzerine eğilerek şişeyi dudaklarına yaklaştırdı. Tadek içti ve etkinin eskiden olduğu gibi, hoş olduğunu fark etti. O sırada filodaki arkadaşı Adam Dobranski'nin çalılıklardan dışarıya çıktığım gördü. Dobranski'nin tavrı baştan aşağı iğrençti. Paraşütün iplerine sarılmış bu bedene tiksintiyle baktı.

"Rostoya benzemişsin," dedi, otlara oturarak. "Viskiyi bu yana geçirin. Demek ananı bellediler?"

Tadek arkadaşına çıkıştı ve o da viski istedi. Kendisiyle fazla ilgilenilmediğini düşündü. Oysa ölmek üzereydi.

O sırada Pech fısıldadı:

"Sus. Uyudu."

Tadek gözlerini açtı.

"Uyumuyorum, devam et."

Tadek ölmek üzereydi; kimse onunla ilgilenmiyor, en iyi arkadaşları bütün bunları gülünç bir şaka olarak kabulleniyorlardı. Gerçi Tadek arkadaşlarının acıdan saçlarını başlarını yolmalarım beklemiyordu, ama kafa çekmeleri için de yeterli bir neden göremiyordu ortada. Yarı öfke yarı acıyla:

"En azından daha içten davranabilirsiniz. Rahatsız olma, Pech. Ayakta içmekten yoruluyorsan üstüme oturabilirsin," dedi.

Bu sözler üzerine Pech, elinde şişe, Tadek'in şaşkm bakışları arasında onun kamının üstüne oturdu. Ne ki Tadek en ufak bir ağırlık duymuyordu. Sanki olayın içinde değildi, sanki ipler içindeki bedeni kendisinin değildi.

"Ah! Düşündüğümden de kötü," dedi umutsuzca. "Moral vermeye çalışmayın! Durumumu biliyorum."

"En ufak bir kuruntumuz yok güzelim," diye karşılık verdi Pech. *"Cheers!"**

Bir iki yudum viski içti:

"Hayatta tek değer verdiğin eserinin yıkıldığım görür-

_ *tt*

sen...

"Ben mi?" dedi Pech. "Yoksa Kipling'den mi?"

"Evet, hayatında tek değer verdiğin eserinin yıkıldığını görürsen... Şu Kipling! Dizeleri Stalingrad'da sana okutulacak... Kendi itirafına göre en iyi yaptığı iş bu. Ne parlak! Ne canlı! *Gunga Din! Cheers!"*

"Cheers!" **dedi Tadek, "viski gerçekten çok güzel. İnsana hayat veriyor..."**

Bu sözler oradakileri neşeye boğmaya yetmişti. Göz açıp kapayıncaya kadar şişe birkaç kez elden ele dolaştı.

Tadek, "Jablonski nasıl?" diye sordu.

"Bizim gibi," dedi Pech, "filoyu bıraktı".

Bardağındaki viskiyi midesine boşaltırken:

"Şimpi planörle uçuyoruz," diye açıkladı.

"Ya Czervv? Kuzey Denizi'nin üstünde bir Almanla kapıştığım gördüm... İki yüz metre gerisindeydim, iki uçak da suya düştü."

"Evet," diye doğruladı Pech. "Ve de Czenv kendisini dosdoğru suyun içinde bularak, mantar gibi yüzmeye başlamış. Sözün tam anlamıyla

'Brr' diye titriyormuş. Bu sırada dalgaların arasında başka bir sesin 'Brr... brr' dediğini duymuş. Kafasını çevirince aptal aptal kendisine bakan Alman bozuntusunu görmüş. Isınmak için karşılıklı sövüşmeye başlamışlar. Czenv, zafer kazanmış bir sesle Almanca seslenmiş: 'Kuyruğu titreteceksin d... dos... dostum! Güvenlik kemeri seni sonsuza kadar tutmayacak. Bo... boku yedin.' Alman domuzu hüzünlü bir sesle cevap vermiş: 'Brr...' Bu kez Czenv üstüne üstüne giderek: 'Di... diş... lerin çarpıyor, ha?' 13... b... benim mi?' diye karşılık vermiş Alman. 'B... benim ho... ho.... şuma g... gidiyor! Ha... hava güzel!' 'Ço...k güzel!' diye onaylamış Czenv. 'N... ne pa... pahasma o... olursa olsun... dı... dışanda olmak i... i... istemezdim!' Birbirlerini gözucuyla süzerek koro halinde titremeye başlamışlar: 'Brr...' Bu sırada Alman neşeyle homurdanmış: 13... ben yirmi... kez Va... Varşova'yı bombaladım.' 'Kö... kökü...' diye karşılık vermiş Czenv. 'Ne... ne?' diye sormuş öbürü kuşkuyla. 'Kö... Köln,' diye sözünü tamamlamış Czenv. Ha! Ha! Ha!..' Alman hâlâ titriyormuş. Bir saat soma da gücü tükenmeye başlamış: Haydi, bat... da bi... bitsin...' demiş. Czenv, 'S... se... senden s... soma/ diye fısıldamış. Alman bozuntusu hemen karşılık vermiş: 'Dert değil.' Ve su yutmaya başlamış. Czenv, 'Su yutuyorsun/ diyerek alay etmiş. 'B... bana gelince b... bak... B... be... ben zevk için dalıyorum.' Ve suya dalıp çıkmış. Ölüden beter bir sesle, 'Bu... buna n... ne... ne dersin?' diye sormuş. Alman umutsuzca ona bakmış, dişlerim sıkmış ve suya dalmış. 'Gerçekten de domuzun biriydi/ diye sonralan anlatıyordu Czenv hayranlıkla. "On'a kadar saydım ve nakavt ilan ettim. Soma ben de bayıldım... Onu bulduğumuz zaman süngerden daha çok su çekmişti. Şişeyi ver."

Tadek rahat bir soluk aldı. Mutluydu. Çok içmişti. Hafifçe başı dönüyordu, ama arkadaşlarım yeniden bulmuştu ve eskiden olduğu gibi savaşmaya da birlikte gideceklerdi.

"Hesap sorulacak," dedi

Birden tüm gücüyle şarkı söylemeye koyuldu:

Jak to na ıvojerıce ladnie Kiedy pilot z'rıieba spadnie...[1]

Pech homurdanmaya başlamıştı:

"Şu sarhoşa da bakın hele! Bana kalırsa onu yukarıya kadar taşımak gerekecek."

Bunun üzerine Tadek'i karga tulumba yapıp kaldırdılar... O ise şarkısını sürdürüyordu:

Koledzy go nie zaluja Jeszcze butem potraktuja...

Birden bir engele çarpmış. Eğilip bakmış. Başmda kasketi, bir pilotun hareketsiz bedeni yerde yatıyormuş. Yanında, parçalanan uçağın parçalan görünüyormuş.

Tadek şaşkın, söylenmiş:

"Bu da nesi?"

"Hiç," diye cevaplamış Pech. "Aldırma. Üstünden atla, geç git."

Ve pilotu sürükleyerek götürmüşler.

Dobranski öyküsünü bitirmişti. Arkadaşları başlarım eğmişlerdi. Yalnız Pech, dişlerinin arasmdan sövdü ve daha soma sığmaktan ayrılırken Janek'e:

"Hayata başladığımız zaman bize peri masalları anlatırlar, toprağa girerken de yine peri masalları anlatıyorlar," dedi. "Hep aynı yerde sayıyorlar, bizim için tek bildikleri bu, hem de binlerce yıl soma..."

Tadek Chmura gülümsüyordu. Gözleri kapalı, Tadek'in başmı okşayan, siyah saçları omzuna dalga dalga dökülen, gözyaşlarına karşın yüz hatları dingin genç kadm, Janek'in belleğinde hiçbir gecenin karartamayacağı, hiçbir fırtınanın silemeyeceği bir resim gibi çakılı kalmıştı.

Çok sonraları, çok çok sonraları Polonya ormanlarında partizanların gizlendikleri yerler, halkın kahramanlarım anma yeri olunca; Almanların işkence ederek, idam ettikleri Wanda Zalewska'dan geriye admm kazılı olduğu bronz bir plakadan -kutsal yere girişte Tadek Chmura'nın yanındaydı-başkası kalmaymca, bu surat Janek'in

belleğinde, babasmm "Önemli olan hiçbir şey ölmez" sözüyle birlikte silinmezleş-mişti. Ne zaman akima bu sözler gelse, babası yalan söyle-mişçesine bir duyguya kapılıyordu Janek.

Tadek Chmura ormana, karlarm altına gömülmüştü. Ta-dek'in yerini belli edecek bir işaret konmamıştı. Tadek her zaman arkadaşlarına şunu yinelerdi:

"Unutmayın, hiçbir ad, hiçbir işaret koymayacaksınız."

"Neden?"

"Babamın yüzünden."

Arkadaşları ses çıkarmadan Tadek'e bakarlardı.

"Beni bulmasını istemiyorum."

YİRMİ

Czerw zaman zaman Janek'i Wilno'ya, Zawalna'run bir bodrumunda çalışan yaşlı bir kunduracıya gönderiyordu. Bu adamcağız iri yan, pek konuşmayan, eski zaman soyluları gibi sakal bırakmış biriydi.

Czenv, Janek'e:

"Sağlığımın yerinde olduğunu söylersin ona," diyordu.

Bodruma her girişinde yaşh kunduracı ona kaçamak bir göz atar ve hemen çalışmasına dönerdi. İlk zamanlar Janek bu tür karşılanmadan rahatsızlık duyuyordu, ama sonraları alıştı. Dükkâna iner, kasketini çıkarır ve raporunu verirdi:

"Sağlığı yerindedir."

Kunduracı hiç cevap vermez, Janek de bunları söyledikten soma giderdi. Bir gün dayanamayarak Czervv'e sordu:

"Bu adam kimdir?"

■ "Babam."

Bu garip görüşmelerin birinden dönüşte Janek, Pohulan-ka'dan geçmeye karar verdi. Bir zamanlar Panna Jadwiga'nm oturduğu evin önünde durdu. Bir an sokak kapısına baktı, soma düşünmeden içeriye girerek avluyu geçti, birinci kata çıktı... Korkmuştu. Yüreği delicesine çarpıyordu. Kaçmak istiyordu. İçeriden piyano sesi geliyordu. Janek melodiyi hemen tanımıştı: Chopin'di bu, hem de Panna Jadwiga'nm Janek'e sık sık çaldığı parçaydı... Janek rahatladı, karanlıkta gizlenerek uzun uzun müziği dinledi. Piyanonun sesi kesilir kesilmez aynı korkuyu yine duymaya başladı ve hemen oradan kaçtı. Ormanda kimseye söylemedi; kendisini rahatsız, tedirgin hissediyordu. Zosia sordu:

"Neyin var?"

"Hiç."

Ertesi gün aynı saatte, yeniden YVilno'ya gitti. Dinledi, dinledi... Bu kez Chopin'den değildi ama güzel, çok güzel bir melodiydi. Artık korkmuyordu. Yaşlı kunduracıya her gittiğinde, Pohulanka yolundan dönmeyi ve karanlık merdivende görünmez müzisyeni dinlemeyi alışkanlık haline getirmişti. Ormana geldiğinde çoğu kez Zosia'ya sırrım açar, içini çekerdi.

"O kadar güzel çalıyor ki. Müziği o kadar çok seviyorum ki..."

"Benden de mi çok?"

"Hayır," diye karşılık veren Janek, Zosia'yı öperdi.

Ertesi gün Zosia ortadan kayboldu. Akşama geriye döndüğünde gülümsüyordu.

"Sana güzel bir hediyem var."

"Ne o?"

Zosia güldü.

"Hoşuna gidecek. Kapat gözlerini."

Janek söz dinledi, gözlerini kapattı. Önce bir gıcırtı, ardından da korkunç bir çatırtı duydu ve çatlak bir sesle haykırmaya başladı:

Czy pani Marta

*Jest grzechu marta!..**

Gıcırtılar, çatırtılar, haykırışlar birbiri ardmdan sürüyordu. Zosia gururla:

"İşte müzik," dedi. "Senin için aldım."

Janek gözlerini açtı. Zosia ise onu mutlu kılmaktan mutlu, gülümsüyordu.

"Yankel, ormandaki Yahudilerden buldu..."

Janek pikabın üstüne atılmak, plağı parçalamak için korkunç bir istek duyuyordu, ama kendini tuttu. Zosia'yı üzmek istemiyordu. Acısını içine gömdü.

"Ne güzel, değil mi?"

Şarkıyı baştan çalmaya başladı.

Czy pani Marta...

Janek yavaşça pikabı kapattı. Ardmdan tabancasını aldı. Ceketinin cebine soktu ve Zosia'ya:

"Gel," dedi.

Zosia ayağa kalktı. Hiçbir şey sormadı. Birlikte sığınaktan dışarı çıktılar. Akşamın karanlığı ağır ağır ormanın üstüne çöküyordu. Dingin ve dondurucu bir hava vardı, ayaklarının altmda çıtırdayan karın sesi duyuluyordu. Hiç konuşmuyorlardı. Yalnız bir ara Zosia sordu:

"Wilno'ya mı gidiyoruz?"

"Evet."

YVilno'ya gece yansı vardılar. Yollar ıssızdı. Janek avluyu geçti, merdiveni çıktı... Zosia onu izliyordu. Janek, Zosia'nm elini tuttu, sıktı...

"Dinle."

İçeriden piyano sesi geliyordu. Janek cebinden tabancasını çıkardı. Zosia yalnızca:

"Çok tedbirsizce," dedi.

Janek kapıya vurdu. Müzik susmuştu. Ayak sesleri duyuldu, anahtar kilitte döndü ve kapı açıldı. San abajurlu lamba vardı adamın elinde. Janek bir an, yalnız bir an, kuşlara, tapınağa baktı... Kin dolu bakışlan adamın yüzüne çevrildi. Adam yaşlıydı. Uzun, kırmızı bir burnu vardı. Nikel gözlükleri neredeyse düşecekmiş gibi burnunun ucunda duruyordu. Başını hafifçe yana eğmiş, gözlüklerinin üstünden Janek'e bakıyordu. Sırtında soluk yeşil robdöşambr, boynunda kalın bir atkı görülüyordu. Sanki nezle olmuştu. Güçlü bir sesle Lehçe sordu:

"Ne isti..."

Birden gözleri tabancaya kaydı. Elini kaldırdı ve burnunun üzerindeki gözlüğü düzeltti. Korkmuş ya da şaşırmışa benzemiyordu. Kapıyı ağzma kadar açtı.

"Giriniz."

Zosia kapıyı kapadı. Adam birden hapşırdı ve gürültülü bir sesle burnunu sildi. İçini çekerek:

"Zavallı yavrucaklar," dedi.

Janek tabancayı tutuyor, eh hiç titremiyordu. Yaşh adama hiç acımayacağını biliyordu. Aklına Panna Jadwiga geliyordu... Hiç

acımayacaktı yaşlı adama.

"Para ceketimin cebinde. İyi zamanda geldin, küçüğüm. Aylığımı yeni aldım."

Yaşlı adam güldü ve konuşmasını sürdürdü:

"Senin olsun."

Janek, san abajurun üstündeki tapmağa, kuşlara, pirinç tarlalarına bakıyordu... Yüreği sıkışmaya başlamıştı.

"Kimseye söylemem," dedi yaşlı adam, dostça. "Senin kurşuna dizilmeni istemiyorum, küçüğüm. Zaten bu şekilde yeterince adam öldürüyorlar."

Ceketinin cebinden parayı çıkardı, Janek'e uzattı. Janek parayı almadı. Adam şaşırmış gibiydi.

"Belki de açsındır. Mutfakta..."

"Aç değilim."

Adamın yüzü gözle görülür bir biçimde sararmıştı. Sesi birden boğuklaştı:

"Anlıyorum. Burada mı oturuyordun eskiden? Anlıyorum. Ama bunda benim bir suçum yok. Bana burayı zorla verdiler, kendim istemedim. Yine de hoşuma gitmişti, piyano vardı. Anneni, babam ben kovmadım küçüğüm."

Elindeki lamba titremeye başlamıştı. Tapmak, kuşlar, pirinç tarlaları iri gölgeler halinde duvarda oynaşıyorlardı.

"Belki de öldürüldüler? Bilmiyordum. Bilseydim burayı kabul etmezdim."

Janek sertçe emretti:

"Çalın!"

Adam anlamadı.

"Piyanonun başma geçin ve çalın!"

Adam lambayı piyanonun üstüne koydu, oturdu. Elleri titriyordu.

"Ne çalayım? Schubert'ten parçalar var, burada..."

"Çalın!"

Adam çalmaya başladı. Ama elleri çok titriyordu.

"Daha düzgün çalın!" diye bağırdı Janek.

'Tabancanı indir, yavrucuğum. İnsanın sırtında namluyu duyması hiç de yüreklendirici olmuyor."

Yeniden çalmaya koyuldu. Şimdi iyi çahyordu. Janek acı acı düşünüyordu, "Evet, çalmasını biliyor." Zosia'nm elini tuttu.

"Dinle, müzik diye buna derler."

Zosia ona doğru sokuldu...

"Şimdi de Chopin'den," dedi Janek.

...Düşler evreninden sıyrıldığında, adamı piyanonun başında, ayakta kendisine bakarken buldu.

"Silahını alabilirdim küçüğüm. Kendinden geçmiştin."

Janek kaşlarını çattı. Zosia'ya:

"Sen git, dedi."

"Peki, ya sen?"

"Ben burada kalacağım, kimseyi çağırmaması için..."

"Kimseyi çağırmayacağım," dedi adam.

"Haydi git. Korkma. Ormanda seni bulurum."

Zosia söz dinledi ve gitti.

"Daha çalayım ister misin?" diye sordu Alman.

"Evet."

Yaşlı adam bu kez de Mozart'tan parçalar çaldı. Bir saate yakın zaman da notasız çaldı. Bitirdiğinde Janek'e sordu:

"Müziği çok mu seviyorsun?"

"Evet."

"Her zaman gelebilirsin. Korkmana gerek yok. Senin için piyano çalmaktan mutluluk duyacağım, yavrucuğum. Benimle birlikte yemek yer misin?"

"Hayır."

"Nasıl istersen. Adım Schröder, Augustus Schröder. Savaştan önce müzikli oyuncaklar yapardım."

İçini çekti:

"Müzikli oyuncaklarımı çok severim. Onları insanlara yeğ tutarım. Çocukları da çok severim. Savaşı sevmiyorum. Senin yaşındaki oğlum, savaşı çok seviyor..."

Omuz silkti:

"Öyle olunca, gitmem ya da çocuğumu yitirmem gerekiyordu. Ama ben levazımda görev aldım, bir tüfeğim bile yok. Seninle dost olabiliriz küçüğüm."

"Hayır."

Janek bir an düşündü.

"Ama yine geleceğim."

"Senin için çalmaktan mutluluk duyacağım."

Janek gitti. Zosia sığmakta onu bekliyordu.

"Senin için öyle korktum ki."

"Eee? Güzeldi, değil mi?"

Zosia suçlu suçlu başım önüne eğdi. Birden ağlamaya başladı.

"Zosia."

Zosia ise dayak yemiş çocuklar gibi içini çeke çeke ağlıyordu.

Janek yalvarıyordu.

"Zosia, Zosia'm, neyin var?"

"Benim hoşuma gitmedi," diye cevap verdi Zosia, hıçkırıklar arasmda. "Hiç, hiç hoşuma gitmedi."

"Zosia."

Janek kollarıyla Zosia'yı sardı, göğsüne çekti.

"Bunları söyledikten sonra artık beni sevmeyeceksin."

"Ah, hayır, seni seviyorum, ah, hayır... Ağlama Zosia'm."

"Şu müziği benden çok seviyorsun... Allahım. Ne kadar mutsuzum."

Janek ne söyleyeceğini şaşırmıştı. Zosia'ya sıkıca sarılıyor, saçlarım okşuyor, yineliyordu:

"Zosia, Zosia'm."

YİRMİ BİR

Janek, Augustus Schröder'i defalarca görmeye gitti.

Bımu gizlice, utanç içinde yapıyordu: Her gidişinde ihanet ediyormuşçasma acı çekiyordu. İlk başlarda tetik duruyor, tabancasını cebinde sıkı kavrayarak Almanın her hareketini kuşkuyla izliyordu. Ama Augustus Schröder, Janek'e güven vermesini bildi. Janek'e oğlunun fotoğrafım gösterdi: Bu, asık suratlı, SS üniformasını giymiş bir delikanlıydı.

"Senin yaşında," dedi Augustus Schröder, üzüntüyle. "Ama o müziği sevmiyor. Benim oyuncaklarımı sevmiyor."

Ardmdan oyuncaklarım gösterdi: Bunlar oldukça ince işlenmiş, geçmiş zamanın burjuvalarım ve cücelerini temsil eden heykelciklerdi.

"Hoffmann ve Grimm'in aşağı yukan bütün masal kahramanlarım yaptım," diye açıkladı, çocuksu bir böbürlenmeyle. "Geçmişi seviyorum... Flüt ve kaval çalanların, gece takkelerinin, enfiye tiryakilerinin, uzun redingotların ve beyaz perukların Almanya'sını seviyorum."

Gülümsedi:

"O zamanlar devler yalnız masallarda yaşıyorlardı, üstelik iyi devlerdi, hiç kimseyi de yemezlerdi; hem de sevimli terliklerini, ateşin bir köşesinde oturup pipo içmeyi, bir kupa birayı ve satrancı her şeyden çok severlerdi..."

Her oyuncak kuruluyordu, bunun için de bir düğmeye basmak yetiyordu ve güzel bir melodinin eşliğinde canlanan oyuncak selam veriyor ya da bir iki adım dans ediyordu.

"Bir tek kurşun asker üretmedim," diyordu Augustus Schröder, "oğlum için bile..."

Ardmdan piyanonun başma geçiyor ve çalmaya başlıyordu. Liedleri özellikle seviyor, onları çok güzel çalıyordu. Janek bu havaların, yaşh adamın ruhuna, düşlerine, geçmişteki aşklarına daha uygun olduğunu seziyor, bu ezgileri zevkle dinliyordu. Bir keresinde de sormuştu:

"Siz gerçekten Alman masınız?"

"Evet, onlardan daha çok..."

Bunları söylerken eliyle pencereyi işaret etmişti Augustus; caddeden gürültüyle tanklar geçiyordu.

"Ben sonuncu Almanım."

Augustus Schröder, Krakof'da uzun zaman yaşamıştı ve Polonya'yı iyi biliyordu. Kendi ailesinden, Janek'e söz etmeye hiçbir zaman cesaret edememişti. Bir gün utana sıkıla Janek'e sordu:

"Nerede kalıyorsun?"

"Ormanda."

"Burada, benimle kalmak ister misin?"

"Hayır."

Augustus Schröder'in omuzlan az da olsa çökmüştü, ama diretmedi. Oyuncaklarından birini Janek'e hediye etti. Bu, gece takkesini takmış Bavyerah bir burjuvaydı; gülümsüyordu, enfiye çekiyor, aksınyor ve mutlulukla kafasını sallıyordu, bütün bunlan yaparken de *Ach, mein lieberAugustirı** çalıyordu.

Janek heykelciği her zaman yanında taşıdı. Onu Zosia'ya da göstermişti. Çoğu kez sığınaklarında, enfiye çeken, aksıran bu küçük adamağı seyrediyorlar, kahkahalarla gülüyorlardı.

"Ach, mein lieber Augustin, Augustin, Augustin..." diye şarkı söylüyordu kanundan gelen ses. Soma da heykelcik hoşnut, mutlu, kafasını sallıyor, sallıyordu...

YİRMİ İKİ

Bir cuma akşamı, Yankel Cukier çizmelerim sildi, sakallarım yıkadı, ipek *tale*'sini dua kitabma sardı ve yola koyuldu. Partizanlar, sevecen gözlerle Yankel'in uzaklaşmasını seyrediyorlardı. Aralarında bir tek homurdanan Machorka'ydı.

"Yahudiler tek başlarma dua etmeyi sevmiyorlar. Tanrılarıyla baş başa kalmaktan korkuyorlar."

Yankel hızlı hızlı yürüyordu, geç kalmıştı. Her cuma akşamı VVilno varoşlarındaki Antokol'a kadar taban tepiyor, oraya varınca harap baruthaneliğin yıkıntıları araşma süzülüyordu. Bu cephanelik, ormanda saklanan Yahudilere derme çatma bir sinagog, aynı zamanda buluşma yeri görevi görüyordu. Kırk bir yıllarında geri çekilen Rus birlikleri burayı havaya uçurmuş olmasma karşın baruthanenin toprak altındaki yerleri hemen hemen sağlam kalmıştı. Buralara giriş pek zordu, sofuların dışında pek gelen de olmuyordu. Gelenler sayıca çok değillerdi, parolaları da 'önlem'di. İçeriye ilk kez serseri Cymes girer, çevreyi kolaçan ederdi -genellikle yarasa ve aç farelerden başkası da bulunmazdı-, ardmdan tiz bir ıslık çalar, sofular sessizce, korka korka, birbiri ardına baruthaneye süzülürlerdi... Yankel o gün biraz geç kalmıştı. Cymes bir gün önce Wilno Garı'ndan çalınan bir fırtına lambasını gösterişli bir biçimde baruthaneye yerleştirmişti. Toplananların sayısı zayıf, sinirli hareketleri sarsak, elleri acıklı biçimde uzamış on kişiyi bulmuştu. Niemiecka Caddesindeki yaşh şapka satıcısı Sioma Kapelusznik ilahi söyleyi-ci görevini görüyordu. Kapelusznik şapkasmı gözlerine kadar indirmiş, göğsünü yumrukluyor, ileri geri sallanıyordu; dudakları kıpırdıyor, zaman zaman sesi acı bir yakarışla yükseliyor, yeniden alçalıyor ve dudakları kıpırdamaya başlıyordu, sessizce... Önünde duran dua kitabına hiç bakmıyor, korku dolu gözleri sağa sola kayıyordu: sofuların yüzüne, kuytu köşelere, taş duvarlara... En ufak bir gürültüde yerinden sıçrıyor, durup kulak kabartıyordu, yalnız bembeyaz kesilen dudakları titremesini sürdürüyor ve bir an havada asılı kalan yumruğu robot gibi çukur göğsüne iniyordu. Yahu-diler dua ediyorlardı: Uzun bir inleyiş, ona eşlik eden madeni bir titreşim ve birden tek bir göğüsten uzun bir

hıçkırık yükseliyordu, kimi şarkı söylercesine, kimi konuşurcasma, sonsuzluğa dek cevap almayacak umutsuz bir soru gibi yükselen, acıklı bir inilti... O zaman öbürleri seslerini yükseltiyorlar, bu acı soruyu, bu içten içe yükselen hıçkırığı daha çok duyuruyorlardı. Ardmdan sesler yeniden alçalıyor, mırıltıya dönüşüyordu.

*"Lchou nraouno ladonainorio itsour echeniou!** **Sioma hıçkırıyordu.** *Chma izrael adonai...* **Dışarıyı, dışarıyı gözlemeye kim kaldı?"**

"Cym£s," diye cevapladı sofulardan biri. Gözleri kitaptaydı, göğsünü yumrukluyordu. "Cymes kaldı... *Chma izrael adonaieloheinou adonaiecho."*

"Boruch, chein, kweit, malchuze, loeilem, boet..." **dedi Cymes'in yakaran sesi. "Ben de buradayım, herkes gibi dua etmek istiyorum."**

"Arboim chono okout bdoir vooimar!" **diye ilahiyi sürdürdü Kapelusznik sallanarak. "Öyleyse gözlemek için dışarıda kim kaldı?"**

"Arboim chono okout bdoir vooimar!?" **diye duayı yineleyen Cymes hiç cevap vermedi.**

Hoyratça göğsünü yumruklayan Sioma, *tale'* **sinin ucunu indirerek haykırdı:**

"Adonaiechot! **Dışarıyı gözlemeye hiç kimse kalmadı mı?** *Arboim chono okout...* **Söylüyorum, böyle davranmak iyi değil. Dışarıyı gözlemek için birinin kalması gerek.** *Arboim chono okout..."*

"İlahinin aynı yerini üç kez söylediniz," diye küstahça araya girdi genç Cymes.

"Bdoir vooimar!" **diyen Sioma duasını sona erdirdi. "Ne yaptığımı kimsenin bana öğretmesine gerek yok."**

Gözleri fıldır fıldır dönen bir Yahudi öfkeyle söze karıştı:

"Buraya dua etmeye mi geldik, yoksa kavga etmeye mi?"

"Neden geldiğimizi hatırlatmaya gerek yok," diye homurdandı Sioma.

"Chiroum ladonaichir chadch!"

"Chirou ladonail"

"Oi, chirou ladorıai! **Yeni ilahiyi söyleyin, Tann'nm huzurunda yeni ilahiyi söyleyin. Kaminski, git dışarıda nöbet tut."**

"Oi, chirou ladonai!" **diye yineledi Kaminski; gözleri vecd içindeydi.**

İri yan, sakallı bir Yahudiydi Kaminski; VVilno'nun eski arabacılarındandı.

"Ladonaichir chodoch!" **diyerek tekdüze bir sesle duasını sürdürdü Sioma. "Kaminski, sana söyledim. Dedim ki: Git dışanda nöbet tut."**

"La... a... adonaichir chidoch!"

"Kaminski, dedim ki..."

"Duamı kesmeyin!" diye kükredi dev yapıh adam. Gözleri kan çanağına dönmüştü. "Duam kesilince kafam bozuluyor. Kafam bozulunca da... *Chirou ladonaichir chodoch!"*

"Boruch chein kıveit malchuse loeilem boet!" **diye aynı tekdüze sesle sürdürdü duacı. "Devriyeler hepimizi yok ettiği zaman çok güleceğim!"**

"Adonaiechot!"

"Devriyeler hepimizi yok ettiği zaman çok güleceğim!"

"Oy, ne kadar güleceğim. *Chma izrael adonai!"*

"Güleceğim, güleceğim, hepimiz... tuu!" diyen Kaminski öfkeyle tükürdü. "Canımı sıkıyorsun, Kapelusznik. Adam gibi dua edemez misin, yapamaz mısın bunu?"

"Her an bizi gırtlaklamaya hazır düşmanlar çevremizde dolanırken, üstelik de dışanda nöbet tutan hiç kimse yokken nasıl adam gibi dua edeyim? *Lefnei adonaiki vo michpoit goo-ret!* **Nasıl isteyebilirsiniz bunu?"**

"Vo michpoit gooretz! **Her tarafta düşman görüyorsun.** *Kivo kivo, adonaikivo...* **Kalkın, Tann'nm huzurunda ayağa kalkın."**

"Adonaikivo chma izrael adotıai... **Bir ses duyuyorum."**

"Hiçbir ses duymuş değilsin."

"Bir ses duydum. *Chma izrael adonaieloheinou..."*

"Adonaiechot... Oi... **neydi bu? Korkutmayın beni... Karım var, gebe, altıncı ayma girdi. Gebelikte korku kötüdür.** *Molc-hem boo'ilem boitl* **Zamanından önce doğum yapabilir."**

"Olabilir... tu, tu, tu!" diye tükürdü yine Kaminski. "Deli çıkacağım. *Molchem booilem boiti"*

Duadan soma Yahudiler gecenin karanlığında dışarıya süzüldüler ve ormanın dört bir yanma dağıldılar. Çıkışta Yankel, Kaminski'nin yanma sokuldu.

"Ne haber?"

"Kamyon hep Wilejka yolunda gidiyor. Merkeze bağh olmayan karakollara yiyecek ve patlayıcı madde götürüyor. Silah ve patlayıcı maddelerini gördüm..."

"Gözetim sıkı mı?"

"Genellikle üç kişi bulunuyor, bir de şoför. Önde bir kişi oturuyor, arkada da iki kişi... Pek tedbirli davranmıyorlar."

"Saat kaçta geçiyor?"

"Saat dörtte kamyon Wilejka yolundaki büyük dönemeçten geçiyor: Ondan soma yolda beş yüz metrelik dik bir yokuş var. En uygun yer orası."

Konuşmaları bu kadarla kaldı ve her biri kendi yönüne doğru gitmek üzere ayrıldı.

YİRMİ ÜÇ

"Hımm..."

Czenv küçük birliğini eleştirel bir gözle denetleyerek komut verdi:

"Marş, marş!"

Yola koyuldular. Czervv başta, tek sıra halinde yürüyorlardı. Czervv'in tüfeğini tutuş biçimi garipti; askısı ensesinde, tüfeği göğsünde duruyordu. Tüfeği kucaklamıştı. Kafasındaki örtüyü de hesaba katarsak, arkadan görünüşü, bebeğim taşıyan bir kadıncağızdan farksızdı. Krylenko ayaklarım sürüyor, bitkin yürüyordu. Acıdan bütün yüzü gerilmişti...

"Romatizma," diye açıklamıştı Janek'e, acıyla.

Machorka yoktu. Piaski'de bir kadm doğurmak üzereydi; o da iki gündür kadının doğuracağı çiftliğin çevresinde dolaşarak dualar mırıldanmaktaydı. Yankel bombalarla dolu bir kemer kuşanmıştı. Stanczyk kolunda bir bıçak taşıyordu; çünkü tek silahı buydu... Zborowski kardeşler en iyi donanmış olanlardı: Her birinin bir Alman tüfeği, bir hançer ve dolu fişeklikleri vardı. Silahsız olan Pan Macenas, Janek'in önünden gidiyordu. Her zaman ıslak köpek kokan kürkünün içinde, gülünç, yararsız bir görünüşü vardı. Her tarlanın başında duruyor, çalılıklara doğru koşuyordu; bağırsakları bozuktu. Ardmdan yine arkadaşlarına yetişiyor, sıfırı tüketmiş durumda kekeleyerek özür diliyordu. Böylece yolun yarısına kadar geldikten sonra tümüyle tükenmiş, sızlanarak, çalılıklardan birinin arkasında bitkin kalakalmıştı. Janek dizinin sonunu oluşturuyordu. VVilejka dönemecine zamanından önce ulaşmışlardı. Yolun iki yanma yerleştiler.

Zborovvski kardeşlerden ikisi, şoförün yokuşu inmek için vites değiştireceği yere gizlenmişti.

Güneş Wilejka'mn öte yanından batıyordu, karlar kaygan ve parlaktı; solgun güneşte yer yer erimişlerdi. Partizanlar uzanarak yarım saat kadar beklediler. Neredeyse kemiklerine kadar donmuş olan Krylenko söverek ayağa kalktı. Bunu gören Czenv komut verdi:

"Yere yat!"

Krylenko karşı çıktı.

"...şaklarımı mı dondurmak istiyorsun?"

Czenv göz kırpıyordu:

"Bana hakaret ediyor !" diye bağırdı yaşh adam, öfkeyle.

"İsteyerek yapmadım," diye cevap verdi Czenv. "Göz kırpmak bende tik haline gelmiş. Çeneni kapa."

Bu sırada kamyonun sesi duyuldu. Sürücünün vites değiştirdiğini duydular, kamyon dönemeçte göründü ve yokuşu tırmanmaya başladı. Motor çok zorlanıyordu. Aşın yüklü olduğu açıkça belliydi. Janek, sürücünün solgun, kaygı dolu yüzüne baktı: Hiç kuşkusuz soğuktan ve gürültüden yılmış-tı. Sürücünün yanındaki Alman askeri düşlere dalmıştı. Bu, üç tonluk, branda kaplı bir kamyondu. Kamyondan gelen busesin şarkı söylediği duyuldu:

*leh hatt'einerı Karnemden...**

Koro halinde karşılık verildi:

leh hatte'beinen Kameraden

*Binen besseren find'st du nicht...***

Czenv sırtım kamburlaştırarak iyice kara yapıştı. Krylenko fısıldadı:

"Zborowskiler saldırırsa yandık."

Kamyon yokuşun başma ulaşmak üzereydi. Şimdi, iki sıra halinde karşılıklı oturmuş, tüfeklerini dizlerinin arasına sıkıştırmış Alman askerlerini görebiliyorlardı.

leh hatt'...

Kamyondan gıcırtıya benzer bir ses çıktı, bir daha zorlandı ve öbür yanda gözden kayboldu. Zborowskiler yolu geçerek arkadaşlarının yanma geldi. Czenv:

"İyi ettiniz," dedi. "Yarın yineleriz."

Bir gün soma geldiklerinde Czervv, Janek'i alarak yokuşun başına yerleştirdi.

"Islık çalmasını biliyor musun?"

"Evet."

"Kamyon buradan dönecek. Seni geçtiği zaman içine bakarsın. İçindekiler altı kişiden az olursa ıslık çalarsın. Anlaşıldı mı?"

"Evet."

"Tekrarla."

Janek tekrarladı. Czervv ayrıldı. Janek çalılıkların içine büzüldü. Güneş toprakların araşma yeniden gömülmüştü. Janek kamyonun geldiğini duydu. Direksiyondaki sürücü aynıydı, yanında uyuklayan asker de değişmemişti. Kamyon döndü ve tırmanmaya başladı. Janek çalılıkları araladı, baktı. İçeride, bir sandığın üstünde bir kişi oturuyordu, o da uyukluyor gibiydi... Bu, yaşlı Augustus Schröder'di. Kamyon zorlanıyordu. 'İçeride bir tek adam var[7] diye düşündü Janek. Islık çalmalıydı. İki parmağım *ağzına* **götürdü Janek, gözlerim dikerek baktı, bir saniye, bir saniye daha... Kamyonun arkasında ince uzun Almanın bedeni sarsılıyor, çenesi göğsüne çarpıyordu. Kollarım**

kavuşturmuştu. Bir tek kişi... Tiz ve kısa bir ıslık sesi duyuldu. Kamyon yokuşun tepesine ulaşmıştı. Janek kıpkızıl gökyüzünden iki kara gölgenin yola doğru sıçradığım gördü. Silah sesleri duydu. Kamyon hemen durmuştu. Augustus Schröder'in kamyondan atladığım, kollarını yel değirmeni gibi açarak sağa sola koşturmaya başladığını gördü. Bu sırada Janek çalılıklardan dışarıya çıkmış ve ona doğru koşarak haykırmaya başlamıştı:

"Ateş etmeyin!"

Bir el daha silah sesi duyuldu. Janek kamyonun yanına vardığında Augustus yere oturmuş, tekerleklerden birine dayanmış, kamım tutuyordu. Hiç kimsenin onunla ilgilendiği yoktu. Partizanlar hırsla sandıklara doğru koşuyorlardı: Silahlar, patlayıcı maddeler... Yaşh adamın kemikli yüzünde şaşkın, saf bir anlatım vardı. Hiç acı çekmiyor gibiydi. Daha çok şaşkınlık okunuyordu yüzünde. Janek onun üzerine eğildiği zaman, Augustus'un Almanca mırıldandığını duydu:

"Wos ***ist los?*** **Was** ***ist los?"****

Birden Janek'i tamdı ve gülümsedi. Acının etkin olmadığı bir sesle, Lehçe konuştu:

"Yaralandım, sen mi ateş etmiştin?"

"Hayır."

Augustus Schröder, oldukça önemli bir konudan söz edercesine, "Sana inanıyorum," dedi.

Hemen ardmdan ekledi, besbelli Janek'e acı vermemek istiyordu:

"Canım acımıyor."

Krylenko kafasını kamyondan dışarı uzatarak:

"Doğaldır dostum," dedi safça. "Üzülme. Mide yaralan hemen acı vermez. Beklemekle kaybedilecek bir şey yoktur."

Ardmdan neşeyle yüzünü buruşturdu.

"Bak, göreceksin."

"Onlara ateş etmemesini söyledim," diye mırıldandı Janek.

"Sana inanıyorum."

Kemikli surat oldukça sararmıştı. Gökyüzü karanyordu. Kargalar ötmez olmuştu. Czerw, tüfeğini göğsüne bastırarak kamyondan aşağıya atladı ve yaralıya hiç bakmadan, Janek'e döndü:

"Gidiyoruz. Bin. Kamyonu ormana götüreceğiz."

"Ben biraz daha kalacağım," dedi Janek.

"Niçin?"

"Bu... bu..."

'Bu benim arkadaşım' demek istiyordu, ama onun yerine:

"Bunu tanıyorum," dedi,

Yaşlı adamın yüzü daha da soldu, dudakları titremeye başladı.

"Nasıl istersen," dedi Czervv.

Ardmdan sürücü yerine geçti ve kamyon hareket etti. "Fazla oyalanma."

"Oyalanmam."

Kamyonun arkasmdan çıkan benzin kokusu her yanı sarmıştı. Augustus yalvardı:

"Fotoğraf ceketimin cebinde..."

Janek kaputun düğmelerini çözdü ve karıştırmaya başladı. Fotoğrafı hemen bulmuştu. Hitler üniforması giymiş bir delikanlı sert sert bakıyordu.

"Bana ver."

Janek, fotoğrafı yaralının eline yerleştirdi. Augustus alaycı bir gülümsemeyle fotoğrafı seyretti.

"Benimle onur duyacaklar ya da omuz silkip geçecekler ve yalnızca görevini yaptı diyecekler. *Sieg heil."*[2]

Fotoğraf karların üstüne düştü.

"Beni yol üstünde bırakma. Köylülerden bulan olursa, sopayla vura vura işimi bitirir."

Janek yaralıyı çalılıklara sürükledi, bir meşenin gövdesine dayadı.

"Oyuncaklarım beni özleyecekler."

Janek cebini karıştırdı... Yaralının yüzü aydınlanmıştı. .. Şimdi daha az acı çekiyor gibiydi. Janek anahtarı aldı ve oyuncağı kurdu. Adamcağız canlanır gibi oldu, gülümsedi... *“Ach, mein lieber Augustin, alles ist zoeg, weg, zveg!.."***

Şarkı söyleyen heykelcik enfiye çekti.

"Ach, mein lieber Augustin, alles ist weg!"

Ardmdan aksırdı ve mutlulukla kafasını salladı.

"Teşekkür ederim."

Janek oyuncağı onun eline yerleştirdi. Saatler geçiyordu. Sessiz bir geceydi, yapraksız ormanda, rüzgârın en ufak mırıltısı işitilmiyordu. Yalnızca, yaşlı adam karların üstünde hafifçe inliyordu. İnlemeler sona erince, Janek cesedi yolda açıkça görülen bir yere, çekti ve ormana döndü.

YİRMİ DÖRT

Kamyona saldırdıklarından üç gün soma Czenv, Pan Jozef i ağırladı. Pavyoncu, kızağa binmişti. Dört köylü ona eşlik ediyordu. Güzel pazar giysilerine ve briyantinli saçlanna karşın köylülerin yılgın bir görünüşü vardı.

*"Chlopa/,"** **diye haykırdı Pan Jozef, kızaktan inerken, "aklınızı mı kaçırdınız?"**

Partizanlar ilgiyle ne olacağım bekliyorlardı. Ormanda eğlenilecek o kadar az olay vardı ki.

"Piaski'de yüz bin zloytsluk ceza kestiler. Beş köyden top-layacaklan para yarım milyonu buluyor. Piaski, Wielickzi, Podwodzie, Kliny, Lubavvki. Çocuklar, bakın..."

Bir hareketle bütün bakışları üstünde toplamıştı.

"Yüz bin zloytsu sokağa atacak halimiz mi var? Azıcık düşünün, çocuklar. Siz kendinizin atıldığı hiçbir tehlike yok; "kamyon bir anda elinize geçiyor ve ormanın derinliklerine gizleniveriyorsunuz. Ama bizler hep oradayız. Kırbaçlar her an bizim sırtımızda şaklayabilir. Kadınlarımıza, çocuklarımıza, daha ne diyeyim, yetimlerimize acıyın."

Partizanların arasmdan karga sesini andırır garip bir ses yükseldi: Krylenko'nun sabrı taşmaya başlamıştı:

"Herkesin canını tehlikeye atmaya hakkı vardır: Bizler özgürlük uğruna canımızı tehlikeye atmaya hazırız. Ama başkalarının canıyla özgürlüğün bedeli ödenemez. Bu, Hıristiyanlığa uygun değil, hayır, hiç uygun değil. Almanların köylerde ne çağrıda bulunduklarım biliyor musunuz?"

"Hmm... sezinliyorum..." dedi Czervv.

"Bir sonraki yağmada beş yurttaşımız asılacak. Duyuyor musunuz, asılacak."

Czervv göz kırparak:

"Hmm," dedi. "Birazcık aranacak olursa bölgede asılmaya değer beş adam rahatlıkla bulunur."

Pan Jozef şaşırmıştı:

"Ha? Şaka etmenin sırası değil, Czenv! Almanları rahat bırakın. Annelerinizin dünyaya getirdiği siz Hıristiyanlara sesleniyorum. Vurma zamam şimdilik gelmedi. Zamanı gelince ilk vuranlardan biri ben olacağım."

"Bu konuda hiç kuşkum yok," diye inançla cevapladı Czenv.

"Ama şimdilik olduğunuz yerde kalın çocuklar. Gizlenin! Yeraltına girin! Hiç ses çıkarmayın, bir tek hareketiniz bile görülmesin, soluk aldığınızı bile duymasınlar. Hareket etmeyeceğiz... Bekleyeceğiz. Ben yaşh ve istila konusunda oldukça deneyimli bir insanım. İnamn, atalarımın arasında buradaki herhangi bir kişininkinden daha çok tecavüze uğramış büyükannelerim var. Size söylüyorum; bir tek hareketiniz bile görülmesin, soluklarınız bile duyulmasın. Ölü gibi durun, kıpırdamayın artık! Bırakm çocuklarımızın canını kurtaralım, ocaklarımızı söndürmeyin... Sonunda bu Almanları yok edecek biri bulunacaktır. O zaman da benim kimden yana olduğumu anlayacaklardır."

Birden sözü değiştirdi:

"Size yiyecek getirdim. İçimden geldi, içimden geldi!"

Yeniden kızağa tırmandı. At, karlarda zorlukla sürükleniyordu. Köylüler konuşmuyorlardı. *Kommandantur'vca* **önünde Pan Jozef yere atladı, ellerine tükürdü, bıyıklarının ucunu düzeltti ve içeriye girdi. Onu Pan Romuald karşılamıştı. Pan Romuald coşkulu görünüyordu.**

"Ne haber?" diye mırıldandı Pan Jozef.

Romuald parmağmı dudaklarına götürerek, "Sus," diye fısıldadı. "Bu akşam için çok umutluyum, Pan Jozef."

"Gerçekten mi?"

"Hiç kuşkunuz olmasın. İşler yolunda, işler yolunda! Geçen hafta gönderdiğiniz sandık sandık yumurta çok iyi etki yarattı. Duyularım güçlüdür, bir bakışta anlarım. Hiç kuşku yok, sayenizde çok iyiyiz!"

"Sevgili dostum, çok çok sevgili dostum," diye karşılık verdi Pan Jozef.

İki adam göz göze bakışarak, uzun uzun el sıkıştılar.

"Size yararlı olabilecek en ufak haberi vermekten geri durmadım. Zaman zaman, küçük küçük haberler. Tam da gereken budur: Canımızın sıkılması hoşumuza gitmez!"

"Size peynir yollayacağım," dedi Pan Jozef, coşkuyla. "Yoksa domuz yağmı mı yeğlerdiniz?"

"Kuşkusuz ki yağı," dedi Pan Romuald, "ama öte yandan, akıp giden şu zamanda, peynir..."

"Her ikisinden de göndereceğim," diye kararlı bir sesle cevap verdi Pan Jozef.

Pan Romuald onu büroya soktu. Alman polisi, ıslıkla *"Kleine entzückende Frau"* **şarkısını çalarak tırnaklarım düzeltiyordu.**

"Çok iyi durumdayız," diye fısıldadı Pan Romuald.

Alman kafasını kaldırdı, gülerek:

"Ah! Dostum Herr Jozef," dedi iyi niyetle."Romuald çağrınızı bana iletti. Çok incesiniz, çok incesiniz. İyi bir düşünce, Herr Joseph. Halk ile yetkililer arasındaki ilişkileri iyiye götürme kaygısı, ha! ha! ha! Ben de elimden geleni yapacağım... Bu akşam yemeğe sana geliyorum!"

Pan Jozef dışarıya çıktığında polis göz kırptı ve dilini şaklattı. Pan Romuald dışarı çıkarken tiz bir kahkaha attı, bu kahkahalar bütün gün sürmüştü; gözlerini kapatıyor, otuz iki dişini birden gösteriyor ve sinsice kafasmı sallıyordu... Akşam, Pan Jozef köylü konukseverliğin bütün kurallarını yerine getirerek konuğunu ağırladı. Polis Pani Frania'mn güzel elleriyle hazırladığı tavşan sotenin yanmda, sucuk, tavuk, beyaz peynir yedi; bol miktarda votka içti. Ardmdan haşhaşlı güzel pastayla birlikte çay da içmişti. Yemek salonu masanın üstüne konmuş iki mumla aydınlatılmıştı; köyde elektrik yoktu. Gerçi Pan Jozef in kilerinde gazyağı boldu, ama o, bunu olur olmaz yerlerde harcamayacak kadar tedbirliydi. Masanm bir yamna oturmuş olan Pan Romuald da bir yandan tıkınıyor, öte yandan ağzı lokma dolu, söylenenleri çeviriyordu. Polis:

"Peki, ama Pani Frania nerede?" diye sordu.

Pavyoncunun cam sıkılır gibi olmuştu.

"Karım bronşit olmuş," diye açıkladı, "sırtına kupa çektim".

Polis, ufak yudumlarla çaymı içiyordu.

"Çocuğun var mı?"

Bu kez Pan Jozef oldukça rahatsız bir biçimde cevapladı.

"Ha-hayır."

"So," diye cevap verdi polis, *"so..."*

Ardmdan kocaman bir puro yaktı ve iyiliğini ister bir tavırla ev sahibine bakafken, gözlerini hafifçe kapadı.

"Senin için elimden geleni yapacağım."

Pan Jozef, yemek sırasında ustaca araya sokuşturduğu buğday ticaretinin söz konusu olduğunu sanarak -doğrusu bu çok iyi bir işti!- teşekkür etti.

"Bunu zevkle yapacağım," dedi polis ciddi bir tavırla.

Pan Romuald güldüğünü belli etmemek için peçeteyle yüzünü örttü. Polis bir bardak daha votka içti.

"Artık genç bir erkek değilim," diye açıkladı. "Hiçbir şey insamn kamnı bu kadar coşturamaz."

Güldü. Pan Romuald gülmekten kırılıyordu. Hiç kuşkulanmayan Pan Jozef görgü gereği bir iki kez güldü. Polis, votkayı son damlasma kadar içti, purosunu ısırdı ve sallana sal-lana ayağa kalktı.

"Pani Frania'ya saygılarımı sunmak istiyorum."

Pavyoncunun bütün rengi kaçmıştı. Ağzmı açtı, ama tek söz söyleyemeden, ağzı açık kalakaldı.

"Haydi," dedi polis.

Ardmdan masada duran mumlardan birim aldı.

"Yolu göster."

Pan Jozef ayağa kalktı. Ağzı hâlâ açıktı, sudan çıkmış balığa benziyordu. Merdivenin başına geldiklerinde bir iki söz söyleyebilmeyi başardı. Boğuk bir sesle:

"K... karım yatıyor," diye kekeledi.

Polis, Pan Jozef'i itti.

"Yürü!"

Yatak odasının önüne gelince pavyoncu bir kere daha durdu. Dizlerinin bağı çözülmüştü. Dayak yemiş köpekler gibi bir kez daha polise baktı.

"Kapıyı aç!"

Pan Jozef kapıyı açtı. Karanlığın içinde bir haykırış duyuldu... Polis içeri girdi, mumu yukarı doğru kaldırdı... Sıçrayarak yerinden kalkan Pani Frania, korku dolu, mavi gözleriyle onlara bakıyordu. Açık sarı saçları iki dalga halinde göğüslerine doğru iniyordu... Birden örtüyü çenesine kadar çekti. Polis tiksintiyle Pan Jozef'e baktı.

"Çocuğun yok ha," diyerek dişlerini gıcırdattı. *"Mein Gott!** **Hem insanın böyle karısı olsun, hem de çocuğu olmasın."**

Purosunu yere attı, ayağıyla ezdi. Sonra Pan Jozef'e doğru döndü, elini uzatarak emretti:

"Mumu tut!"

Ertesi gün Pan Jozef'in arabacısı, Pani Frania'nm yalvarmalarına dayanamayarak onu partizanların yanma götürdü. Panie Frania bembeyaz bir yüzle, sinir spazmları geçirirken, olanlan Czenv'e anlattı. Sonunda:

"Bırakın burada kalayım," dedi.

Czenv ona bakıyor, göz kırpıyor ve gözündeki tike lanetler yağdırıyordu, çünkü gerçekten allak bullak olmuştu.

"Konuğumuz olabilirsin. Akrabaların nerede?"

"Muravvy'de..."

"Ortalık yatışınca seni oraya götürürüz."

Öğleden sonra Pan Jozef, açması bir durumda partizanların yanma vardı. Bıyıklan da, meçi de aşağıya sarkmış gibiydi. Suratı, diş ağrısı çekiyormuşçasına acıyla gerilmişti: İnsan ona baktıkça, yanağma kompres yapası geliyordu. Pan Jozef yan yan bakıyordu. Çok zayıf bir sesle:

"Karımı görmek istiyorum," dedi.

Czervv'in cevabı kısa olmuştu.

"Defol!"

Pan Jozef birden ağlamaya başladı. Çekti gitti. Ertesi gün, daha ertesi gün yine geldi. Panie Frania artık ormanda değildi: Czervv onu Murawy'deki akrabalarının yanma götürmüştü. Pan Jozef on beş gün boyunca sürekli ormana taşınmıştı. Karısını görmek istiyor, kendisine edilen küfürleri utanç içinde dinliyor, kimsenin yüzüne bakamadan çekip gidiyordu. Günlerden bir gün Krylenko'nun üstü kapalı bir biçimde alay etmesi, olaya beklenmedik bir sonuç getirdi. Pan Jozef yine ormana gelmişti ve alışılageldiği gibi karısını görmek istiyordu. Krylenko uzun uzun onun suratına baktı, tükürdü ve:

"Tebrikler, lokantacı. Sana bir müjdem var. Yakmda baba olacaksın," dedi.

O sırada bu konuşmayı dinleyen ve acı çeken, saatlerce diz çöküp dua eden adamlar görmüş olan partizanlar, 'onun kadar pis herif görmedikleri'ni hep birlikte kabullendiler. Pan Jozef hiç sesini çıkarmamıştı. Yüzü birden çökmüş, bütün kam çekilmiş ve gözlerinde insancıl bir acı belirmişti. Alaylarının sonucundan oldukça utanç duyan Krylenko, daha somaları, "Neredeyse insana benzer bir görüntüsü vardı," diye açıklayacaktı. Çünkü Pan Jozef, partizanlara sırtını dönmüş ve uzaklaşmıştı, ama çok ileriye gitmemişti. Biraz ötedeki tek ağacm yanma kadar yürümüş, soma da pantolonunun kemerini çıkararak, sağlam bir dal seçip kendini asmıştı. Partizanlar bu davranışın yüce bir yanı bulunduğunu, ne de olsa Pan Jozef in de yüreğinin tümüyle domuz yağından oluşmadığım kabullendiler. Ve bu davranışının yüceliği, Pan Jozef in bir Hıristiyana yakışır biçimde toprağa gömülmesini, üzerine tahtadan bir haçın sağlamca dikilerek ödüllendirilmesini sağladı.

YİRMİ BEŞ

Ele **geçirilen kamyon partizanlara uğursuzluk getirmişti. Czenv ilkbahara kadar kamyonu YVierki tarafında bir marangoz dükkânında gizlemeyi düşünüyordu. Krylenko ise bu tasarıya bütün gücüyle karşı çıkmıştı.**

"Bu kamyon bir işimize yaramaz! Ben onu yakacağım... Güzel bir ateş elde etmek için yeterince benzin var."

Kışkırtıcı bir tavırla Czenv'e bakıyordu. Yine de, Czenv bir sabah kamyona bindi ve direksiyonun başma geçti. Krylenko öfkelenmişti.

"Burada emirleri kim veriyor? Size söylüyorum: Kamyonu yakın!"

"Hiç kimse!" diye cevapladı Czervv. "Burada hiç kimse emir vermiyor."

Motoru çalıştırdı.

"Allah kahretsin!" diye küfretti Krylenko. "Size söylü..."

Kamyon hareket etti. Ukraynalı basamağa atlayacak zamanı ancak bulabilmişti. Yumuşak karlar üzerinde, kamyon ağır ağır çamların arasında ilerliyordu. Kargalar öterek kamyonun peşi sıra uçuyorlardı. Belli ki bu canavarın yol boyunca öbek öbek fışkı bırakacağını sanıyorlardı. Krylenko somurtuyordu. Czervv ona baktı ve göz kırptı. Yaşh adam öfkeyle haykırdı:

"Beni takmıyorsun!"

"Öyle bir şey yok," dedi Czenv. "Bunun sinirsel olduğunu sen de biliyorsun... tik!"

Kargalar hâlâ bağrışıyorlardı. Düş kırıklığına uğradıklan-na kuşku yoktu. Ak sakallı bir köknar ormanı boyunca ilerlediler. Birden bir silah sesi duyuldu. Ön cam tuzla buz oldu.

"İhanet!" diye haykırdı Krylenko.

Kamyon alabora oldu ve bir ağaca çarparak durdu.

"Czervv!"

Czenv direksiyonun üstüne yığılmıştı.

"Czervv!"

Krylenko onu doğrulttu, sarstı. Czenv dişlerini sıkıyordu. Daha ölmemişti. Konuşmaya çalıştı.

"Ş...ş..."

Birden ağzmdan kan boşalmaya başladı. Yüzü kül gibi oldu. Dikildi, gülümsedi ve göz kırptı.

"Czenv! Hay Allah! Şaka yapıyorsun, değil mi? Beni takmıyorsun ha? Bir şeyin yok ya? Söyle, Czenv!"

"H... hayır," diye kekeledi Czenv. "Sö... söylüyorum sana, sinirsel!"

Birden direksiyonun üstüne düştü. Krylenko, Czenv'in kafasını yukarıya doğru kaldırdı: Czenv'in bir gözü alabildiğine açılmış, öbür gözü sımsıkı kapanmıştı.

"Czenv!"

Ne var ki Czenv ölmüştü. Kurşun tam göğsüne gelmişti. Krylenko kamyondan dışarıya atlamış, haykırmaya başlamıştı:

"Daha ne bekliyorsunuz!"

Dramatik bir tavırla göğsünü açtı.

"Vurun, vurun haydi!"

Kamyonun çevresinde toplanmış olan üç adam şaşkın şaşkın Krylenko'ya bakıyorlardı. Krylenko adamları hemen tanıdı. Bunlar, yakındaki ormanlarda kalan üç partizandı. UkraynalInın savurduğu küfürleri dinliyorlardı. Başlarım eğmişlerdi.

"Alman işaretleri bulunan kamyonu uzaktan gördük... Ne bilelim... Ancak hedef alıp tetiğe basacak kadar bir zaman kalmıştı... *Tffou, kurma go mac!"**

Bu sövgünün kamyona mı, Czenv'e mi, kötü kadere mi, yoksa bütün dünyaya mı, kime edildiği belli değildi.

"Ne bilelim... Kötü kader... *Kunva go mac..."*

Söyleyecek başka söz bulamıyor gibiydiler. Bir süre tükürdüler, sövdüler, suçlu suçlu kafalarım salladılar. Acıdan kıpırdayamayacak durumda olan Krylenko, "Kamyonu itmeme yardım edin!" diye bağırdı.

Partizanlar Krylenko'ya yardım ettiler. Czervv'in cesedini kamyonun içine yerleştirdiler.

"Bak," dedi içlerinden biri, "sanki göz kırpıyor..."

Krylenko üzüntüyle, "Sinirsel," dedi.

Kamyonu hareket ettirdi. Üç adam onun uzaklaşmasına bakıyordu.

’) PolonyalIların bir sövgüsü.

"Kin duymak yok ha!" diye bağırdılar.

Krylenko dişlerinin arasmdan sövdü. İri gözyaşı damlaları bıyıklarının üstünden yuvarlanıyordu. Bakışları arada bir arkadaşının bedenine takılıyor ve acı çeken bir çocuğun bütün terk edilmişliğiyle hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuluyordu.

YİRMİ ALTI

Janek, Wilno'daki yaşlı kunduracıya kötü haberi iletip iletmemek gerektiğini günlerce düşündü. Sonunda kesin karara varan Krylenko oldu. Janek'e nereye, neden gitmesi gerektiğini belirtmeden, kısaca:

"Git," dedi.

Janek anladı. Cebine birkaç patates koyarak yola çıktı. Wilno'ya geldiğinde gerçek bir kar fırtınasıyla karşılaştı, iri kar taneleri gözlerine yapışıyor, rüzgâr soluğunu kesiyordu. Dükkâna indi, kapıyı

itti... Yaşh kunduracı her zamanki gibi çalışıyordu. Kafasını kaldırdı, Janek'e şöyle bir baktı... Boğuk bir sesle:

"Tutukladılar mı?" diye sordu.

"Oğlunuz... öldü."

"Böylesi daha iyi," dedi yaşlı adam.

Dikiş iğnesini yakaladı:

"Bekliyordum. Her gün bekliyordum, hatta her gece... Başka türlü olamazdı. Geldiğin her kezde... Orada başka türlü sona eremezdi. Hiçbir şey başka türlü bitemezdi. Biz bu nedenle buradayız: acı çekmek için."

Kafasını eğdi, yeniden çalışmaya koyuldu. Janek kasketi elinde, bir süre daha bekledi. Yaşh kunduracı artık konuşmuyordu. Kafasını eğmiş, eski bir pabucu onarmaya çabalıyordu. Janek daha fazla kalmadı. Kar ve rüzgâr bütün hızıyla sürüyordu. Janek ormana dönmek için biraz daha beklemeye karar verdi. Kapılardan birinin dibine sığınarak çö-meldi, cebinden soğuk patatesleri teker teker çıkararak yemeye başladı. Patatesleri soymadan yiyordu, yanma tuz almadığına pişman olmuştu. Birden kendisine bakıldığım sezdi. Arkasını dönmeden yemeyi sürdürdü -bu, Alman polislerden biri olabilirdi- ve kafasını çevirmeden çevresini kolaçan etmeye başladı. On iki yaşlarında, çuval giymiş bir çocuk gördü. Çocuk çuvalda üç delik açarak, buralardan kollarını ve kafasını geçirmişti. Ayaklarım ayakkabı yerine çaputlarla sarmıştı; ayakları biçimsiz ve farklı boyutta gibi görünüyordu. Kafasında oldukça iyi durumda, ama ona çok büyük gelen bir kasket vardı. Kardan korunmak için olsa gerek, kasketin siperliğini arkaya doğru çevirmişti. Çocuk Janek'e bakmıyordu. Hiç kuşkusuz, Janek yoktu onun gözlerinde. Yalnızca patateslere dikmişti bakışlarını. Gözlerini patateslerden ayıramıyor, patatesler onu büyülüyordu. Janek'in cebinden her patates çıkarışında gözleri parlıyor, patatesin Janek'in dudaklarına doğru yükselişini bakışlarıyla izliyor, Janek'in her ısırışında ufaklığın gözlerinde yoğun bir kaygı beliriyordu: Janek son lokmayı yuttuğu zaman ufaklığın

bakışlarındaki kaygı umutsuzluğa dönüşüyordu. Huzursuzca kıpırdanıyor, yutkunuyor, bakışları yeniden Janek'in ceketine doğru gidiyordu. Başka patates var mıydı, yok muydu? Belli ki bütün sorun buydu. Janek ise soğuk bir tavırla patatesleri yemeye devam ediyordu. Gözleri hâlâ patateslerde olan ufaklık olduğu yerde duruyor, arada sırada yutkunuyor, içini çekiyordu. Sonra birden Janek'e baktı. İlk kez bakıyordu Janek'e; besbelli, durumun insancıl yanım ilk kez değerlendiriyordu. Bir saniye kadar düşündü, sonra kocaman çuvalını yere atarak tükürdü ve gururla:

"Kutsal örtü, *kunva pies,"* dedi. "Hem de yepyeni."

Janek ilgilenmeksizin patatesini ısırmaya devam etti.

"Yolculardan birinden kaldırdım onu. İşte çuval diye buna derler!"

Janek'in ceketini karıştırdığını gördü. Kaygıyla Janek'in hareketlerini izledi, belki de patates kalmamıştı, yeni bir patatesin ortaya çıkmasıyla birden rahatladı ve hiç zaman kaybetmeksizin ekledi:

"On iki patatese onu sana satarım. Bir eksiğine bile olmaz."

Janek karşıhk vermedi. Ufaklığın sesi kırık çıkmaya başlamıştı.

"Altı patates olsun."

Pazarlığın hiçbir işe yaramadığım görünce yüzü gerildi, dudakları titremeye başladı. Neredeyse ağlayacaktı.

"Zırlama!" dedi Janek. "Zırlamana gerek yok. Eskiden olsa bir işe yarardı, ama şimdi değil."

Çocuğa patates attı, çocuk göz açıp kapayıncaya kadar patatesi yuttu. Bunun üzerine Janek bir patates daha attı.

"Bir bıçak alıp, üstüme atlayabilirdin," dedi Janek. "Şimdilerde öyle yapmak gerekiyor. O zaman bütün patateslerime sahip olabilirdin."

"Bıçağım yok," diye karşılık verdi çocuk.

Janek tiksintiyle, "Zaten olsa bile benimle boy ölçüşemezdin," dedi. "Orada olduğunu hemen sezdim. İnsanların varlığını hemen duyarım. Ormanda öğreniyor insan bunu..."

Öbürüyse patatesini yiyordu. Yemeden önce patatesi emiyor, yalıyor ve kemiriyordu. Böylelikle, patatesi yeme süresini alabildiğine uzatmaya çahşıyordu. Tırnaklarıyla patatesin kabuklarını soyuyor, patatesi bitirince bu kez kabuklarma saldırıyordu.

"Ormandan mısın?"

Janek karşılık vermedi. Bunun üzerine çocuk onu etkilemek için bir şeyler aramaya başladı. Ayağını özensizce yere sürterek:

"Benim babam öğretmen," dedi.

"Benim babam da doktor," dedi Janek.

"Benim babam bir Almanı öldürdü," dedi çocuk. Ve gururla konuşmasını sürdürdü: "Astılar babamı."

Güvenle sözlerinin etkilerini beklemeye başladı.

"Zırva!" diye karşılık verdi Janek, coşkusuz bir sesle. "Kilise çıkışında kadınların önünde dilenmek için iyi bir yöntem... Ama bana sökmez."

Bu kez çocuk açıktan açığa sövdü:

“Jak Boga Kocham. **Asıldı. Onu Büyük Tiyatro'nun önünde astılar, tam iki gün darağacmda beklettiler. Bir sürü insan söyleyebilir sana bunu. Sorman yeter. Bütün arkadaşlarıma gösterdim. Annem aklını kaçırdı, onu hastaneye kapattılar. Senin baban asılmadı, değil mi?"**

Etkisinin çok güçlü olduğuna inanarak hemen yalvardı:

"Ne olur bir patates daha ver!"

"Babam," dedi Janek, "yüzlerce Alman öldürdü. Üstelik de senin baban gibi aptalca asüarak ölmedi..."

Omuz silkti.

"İnsan her Alman öldürdüğünde asılacak olsa..."

Çocuk saygı dolu gözlerle Janek'e baktı.

"Senin baban nerede?"

"Almanlara karşı dövüşüyor?"

"Nerede?"

"Stalingrad'da."

"Yapma!"

"Evet."

"Subay mı?"

"General."

Janek söylediği yalanlardan utanç duymaya başlamıştı. Babası şimdi kim bilir neredeydi? Nasü böyle palavralar atabiliyordu? Cam sıkılarak cebindeki son patatesleri çıkarıp çocuğa attı. Çocuk havada yakaladığı patatesleri cebine soktu.

"Bunları da karıma götüreceğim," dedi.

"Karın mı var?"

"Evet, benim için çalışır. Çok kişi onun peşindeyiz: Mani-ek Zagorski, Joziek Meka ve doğal olacak, Zbych Kurzawa... ama o beni yeğliyor."

Ardmdan çok önemli bir söz söylercesine konuşmasma devam etti.

"İyi bir kızcağız. Alman askerleri ona konserveler veriyorlar. O da hepsini eve getiriyor. Zaman zaman para verdikleri de oluyor, onu da eve getiriyor."

Yere tükürdü:

"Halimiz iç güveysinden hallice. Pek yalanmıyoruz. En çok da tütün yokluğunu duyuyoruz."

"Kalabalık mısınız?"

"Oho! Bir sürü adam var. Ben Zbych Kurzawa'nm çetesin-denim. Kıyak bir tip! Herkes ona boyun eğer. Onun bütün kızlan kullanmaya hakkı vardır. Cesurdur da ha! Dün üç çuval yiyecek kaldırdı. Yarım saat içinde tek başına üç kadına saldırdı. Hemen hemen senin kadar büyüktür. Üstelik eğlenmeyi de sever. Biliyor musun, bir keresinde bir yerlerden, Yahudi bir velet, keman çalan *Wunderkitıd** **buldu. Çocuğun anası babası kurşuna mı dizilmiş, bir yerlere mi götürülmüş ne, öyle bir şey, Zbych çocuğu bizim eve getirdi, cam çektiği zaman ona keman çaldırıyor ya da dans ettiriyor. Ben bu piçi sevmiyorum."**

Tükürdü.

"Yahudileri sevmiyorum. Ama dilencilik yaparken keman çaldırmak için onu yanımızda tutuyoruz. Üstelik tuhaf biri. Geçen gün Zbych'in kafası bozuktu, yerlerin kirli olduğunu görünce ne yaptı, biliyor musun?"

"Hayır."

"Ufaldığı boynundan yakaladı, boylu boyunca yeri yalattı. Bunu yapabilmek için insanın ancak Zbych olması gerekir."

"Evet," dedi Janek, "Zbych olmak gerekir."

"Adı Moniek mi ne, herkes onu Wunderkind diye çağın-yor. 'Hey! VVunderkind, git odun bul! Keman çal! Dans et, şarkı söyle, dört ayak üzerinde yürü...' Bütün söylenenleri yapıyor. Ne olacak, gülünç."

"Hem de çok," dedi Janek, dişlerinin arasmdan. "Görebilir miyim onu?"

"Görebilirsin. Birkaç patatesin daha varsa..."

"Yanımda yok. Ama belki bir çuval patates getiririm."

Ufaklığın ağzı açık kaldı. Boğazında bir şeyler düğümlendi. Kekelemeye başladı:

"Bir çuval?"

"Anlaşabilirsek belki."

"Gel," dedi çocuk.

Birlikte yola koyuldular. Yürürlerken sordu:

"Herkes beni Pestka diye çağırır. Ya seni?"

"Jan Twardowski."

Zawalna'dan Pohulanka'ya indiler, sola döndüler.

"İşte burası," dedi Pestka.

Kaldıkları yapı eskiden fabrika olmalıydı. Duvarlar yer yer islenmiş ve yıkılmıştı: Salt avlunun ortasındaki baca, hiçbir şey olmamışçasına ayakta duruyordu.

"Oraya hiç kimse girmez," diye açıkladı Petska. "Çünkü tehlikelidir. Duvarlar yıkılabilir deniyor. Biz takmıyoruz bile."

Janek'e yol gösterdi. Bodrum katma kadar çöplerle dolu yıkıntı bir merdiveni indiler. Çevre zifiri karanlıktı, yere düşen taşlara ayaklan takılıyordu insanın; kötü kokular duyuluyordu. Bir keman sesi ve oldukça güçlü bir Yahudi aksa-myla şarkı söyleyen titrek bir ses duyuldu:

Siedziala na debie I dlubala w zebie,

A Ludziska glupie Mysleli ze w dupie.[3]

Keman sustu ve hemen arkasından coşkulu sesler yükseldi:

"Bir daha, bir daha! *Tytyne!”*

Arada tiz kız seslerinin de duyulduğu sesler haykırmaya başladı.

Kemanın sesi yeniden duyuldu ve çocuk sesi şarkıya devam etti:

Tytyna byla chora I poszla do doktora A doktor jej pozviedzial .   Ze m niej chlopiec siedzial!

"Zbych Kurzawa bugün iyi yanından kalkmış," dedi Pestka, korkuyla.

Bodrumun yansı taşlarla dolmuştu; bu kısımda tavan çökmüştü. Öte yanda ateş yakılmıştı; çuvalların, sandıkların, bitlenmiş döşeklerin üstüne kızlı erkekli bir küme genç oturmuştu. En büyüğünün yaşı on beşten yukarı değildi.

"Zbych Kurzawa," dedi Pestka, oldukça saygılı bir tavırla.

Sarı saçların altında veremliye benzeyen bir yüz ve hiçbir zaman soluk almamış gibi görünen burun delikleri, içine çökmüş bir göğüs ve daracık omuzlar. Dudaklar gerilmiş ve gözleri haince kısılmıştı.

"Bir daha YVunderkind! Bir daha, *Tytyne!"*

Kümenin ortasında, on iki yaşlarında bir çocuk dikiliyordu. Çirkin bir çocuktu; dalgah kızıl saçlan, kemerli bir burnu, kaim dudakları, kirpiksiz ve kırmızı gözkapaklan vardı. Keman tutuyordu. Dudakları titredi ve kemanın eşliğinde şarkı söylemeye başladı:

Lezala pod kaktusem Jebela Sie z hirıdusem...

"Daha ne bilirsin VVunderkind?" diye haykırdı kızlardan biri.

"Şarkı söylerim, keman çalarım, dans ederim ve eğlendiririm," diye cevapladı çocuk, şartlanmışçasma. Ardmdan şarkısını sürdürdü:

Lezala pod cyprysem Jebala sie z tygiysem.

Pestka ilerledi ve Janek'i buyur etti. Kurzawa, Janek'e kuşkulu bir bakış fırlattı: Kendisinden daha güçlü çocuklardan korktuğu ve nefret ettiği görülüyordu. Pestka kulağına fısıldadı.

"Patateslerin karşılığında ne istiyorsun?" diye sordu Zbych.

"Birazdan konuşuruz."

"Beni ırgalamaz," dedi Zbych. "Benim yeterince tıkınacak yiyeceğim var. Öbürleri kendi derdine yansın."

YVunderkind'e doğru döndü:

"Sesini kes ve git su ısıt."

Çocuk hemen ortadan yok oldu ve taşlarm araşma girdi.

"Onunla konuşabilir miyim?" diye sordu Janek.

Zbych Kurzawa dik dik Janek'in yüzüne baktı.

"Bunun için geldin, değil mi?"

"Evet."

"Peki, git bakalım. Bunun bedeli yok."

Janek çocuğu ateşin üzerine eğilmiş buldu. Suyu kaynatıyor ve sessiz sessiz ağlıyordu.

"Adın ne senin?"

Çocuk irkildi, korku dolu gözlerle Janek'e döndü.

"VVunderkind, Wunderkind" diye cevapladı, robot gibi. "Şarkı söylerim, keman çalarım, dans ederim ve eğlendiririm! Beni dövmeyin, ne olur!"

"Seni dövmeyeceğim, kimse seni dövmeyecek, keman çalmasını biliyorsan..."

Yahudi ona belli belirsiz bir bakış fırlattı. Kemamm duvara dayamıştı. Janek elini uzattı...

"Ona dokunmayın!" diye haykırdı çocuk. "Eğer ona dokunursan Zbych Kurzavva çeneni darmadağın eder."

"Dokunmaya niyetim yok. Ayrıca Zbych Kurzawa'dan da korkmuyorum."

"Yalan, ondan herkes korkar!"

"Keman çalmasını biliyor musun bilmiyor musun?"

Çocuk bu kez dikkatli baktı.

"Müziği seviyor musun?"

"Çok."

"Öyleyse beni dövmezsin. Müzik seven dayak atmaz... Kimseye söylemeyeceksin, değil mi?"

"Hiç kimseye."

"Öyleyse dinle..."

Kemanı aldı... Leş gibi kokan bodrumun ortasında, kirli giysiler içindeki, anne babası öldürülmüş Yahudi çocuğu, dünyayı, insanları, Tanrı'yı dinlendiriyordu. Keman çalıyordu. Yüzünün çirkinliği yok olmuştu, incecik bedeni artık gülünç görünmüyordu. İncecik parmakların tuttuğu yay sihirli bir değnek oluvermişti. Kafasını arkaya atmış, zaferle gülümseyen dudakları yarı açık, keman çalıyordu... Evren, kaostan çıkmıştı. Saf ve uyumlu bir biçim almıştı. Başlangıçta, kin ölmüş ve ilk akorlarla birlikte ışığın kör ettiği ve öldürdüğü karanhk kurtçuklara benzeyen tiksinti, iğrençlik alıp başını gitmişti. Bütün yürekleri aşk ve sıcaklık kaplamıştı. Eller birbirlerine

kenetlenmişti, bütün soluklar kardeşliği soluyordu şimdi. Zaman zaman çocuk duralıyor, zafer dolu bakışlarla Janek'e bakıyordu.

"Bir daha," diye mırüdamyordu Janek.

Çocuk devam ediyordu çalmaya... Birden Janek korktu, ölümden korktu. Bir Alman kurşunu, soğuk, açhk.. .ve pislik, kin, yıkımlar, tiksinti içinde alınlarının teri, kanlı gözyaşları pahasma ruhun ve bedenin büyük acısı içinde, göklerin öfkesi ya da kayıtsızlığında, birkaç yıllık zavallı hayatta binlerce yıllık güzelliği yaratabilmiş bu insan karıncaların eşsiz emeğinde yaratılmış ruhunda, insani kutsal kâseden içmeden yitip gidecekti

"Beni dövüyorlar," dedi çocuk birden, acı dolu sesle... "Üstelik de yerleri yalatıyorlar..."

"Adın ne?" diye mırıldandı Janek.

"Moniek Stern. Babam benim büyük müzisyen olacağımı söylerdi... Yacha Heifetz ya da Yehudi Menuhin gibi... Ama babam öldü, şimdi beni boyuna dövüyorlar."

"Benimle gelmek ister misin?"

"Nereye?"

"Ormana. Partizanların yanma."

"Buradan kurtulayım da nereye olsa giderim. Ama beni bırakmazlar. Ben onların Harika Çocuk'uyum, dert kutusu-yum. Ben olmasam birbirlerini öldürürler."

"Bakalım," dedi Janek, dişlerinin arasından.

"Hey, ne oldu bu su?" diye haykırdı bir ses. "Harika Çocuk, ayağıma gel."

Bağıran Zbych Kurzavva idi. Kısılmış gözlerle Janek'e baktı.

"Pazarlık yapıyor muyuz?"

"Bir çuval patatesim var," diye cevap verdi Janek.

"İki çuval olacak," dedi Zbych. "Çocuğumu kullandığını gördüm."

"Ya bir çuval patates ya da hiç."

İki çocuk birbirlerine dik dik baktılar... Takas ertesi gün için, Antokol Spor Alam'mn arkasında gerçekleşti. Zbych Kurzavva söylenen saatte gelmişti. Pestka peşinden geliyor, onun ardmdan da belirli bir uzaklıkta zavallı müzisyen sürünüyordu.

"Buraya gel Harika Çocuk!" diye bağırdı Zbych.

Çocuk koşarak geldi.

"İşte kemanıyla birlikte tam ve sağlıklı olarak burada! Pestka, sen çuvalı taşıyacaksın!"

Pestka kasketini çıkardı, kulağını kaşıdı.

"Yol boyunca mı?"

"Ta-bii-ki!" diye tısladı Zbych. "Hem de şimdiki hareketlerinden daha çabuk."

Pestka içini çekti, ellerine tükürdü ve çuvalı yüklendi.

"Ormanı seviyor musun?" diye sordu Janek, karlar arasında yürürken.

"Bilmiyorum," dedi Moniek, korkuyla.

Janek'in hoşuna gitmemekten korkuyordu.

"Korkma, artık seni kimse dövmeyecek. Düşüncelerini rahatça söyleyebilirsin."

"Bilmiyorum. Hiç kırlarda yaşamadım."

Ama Moniek ormanı sevemedi. Doğanm da insanlar kadar acımasız olabileceğini fark etmekte gecikmemişti. Ataları uzun zamandan beri toprakla ilişkisini koparmıştı; bu yüzden Moniek'in buzlar içindeki ormanla ilk ilişkisi çok hoyrat olmuştu. Çocuk daha ilk geceden başlayarak titreyen, mutsuz ve yalnızca hıçkıra hıçkıra ağlamak için yaşayan canlı bir top haline dönüşmüştü; Moniek buz kesen ellerine, söz dinlemeyen parmaklarına tiksintiyle bakıyordu. Ellerini olabildiğince ateşe yaklaştırıyordu, ama her zaman ateş bulunmuyordu...

"Parmaklarımı yitireceğim," diye sızlanıyordu sürekli.

Ardmdan kemanım ahyor ve parmaklarım tembelleştirmemek için çalmaya başhyordu. Karlar içinde, ayakta, yıldızların altında, saatlerce kemanım bırakmıyordu. Partizanlar uyuduğu zaman uzaklaşıyor, çam ormanının derinliklerinde kemanın acıyla inleyen sesi duyuluyordu. Janek bu sesi dinlemekten hiç bıkmıyordu. 'Ne kaçırsam kârdır[7] diye düşünen hırsızlar gibi acımasız ve gözü doymazca sına, 'ne çalsa kârdır[7] diye düşünerek Moniek'in karlar içinde tükenmesine göz yumuyordu. Çoğu kez Moniek'e sıcak kül ya da köz getiriyordu, bunu acıdığından yapmıyordu. Bu harika çocuğun gelecekte çalışamamasından korkmuştu. Partizanların karşılama biçimi Moniek'te bir soğukluk yaratmıştı. Krylenko bakışlarıyla küçük Yahudiyi tartmış ve Yankel'e dönerek alayla Yidiş dilinde Yankel'i kutlamıştı.

"Mazltoıv!"[4]

Bunun ardmdan, Moniek hiç oraya gelmemiş gibi davranmış, yalnızca onun üstüne varmamaya özen göstermişti. Moniek keman çalarken de Krylenko dalgınlaşıyor, burnunu karıştırıyordu. Ama bir gece Janek, onu bir ağacm ardma saklanmış Mozart'tan çalan küçüğü, ağzı açık dinlerken yakaladı. Bunun üzerine Krylenko homurdandı:

"İşemeye de kalkmayalım mı ha?"

"Bir şey demedim ki."

Yankel ise Moniek'i sıkı bir sorgudan geçirmişti. Adı neydi? Babasının işi neydi? Annesinin genç kızlık soyadı neydi? Büyükbabası ne iş yapıyordu? Swieciany'deki veteriner Stem'Ie bir akrabalığı var mıydı? Hayır mı? Svvieciany'deki veteriner Stem'Ie hiçbir ilişkisi yok muydu? Öyleyse, belki de Molodeczno'lu kitapçı Stem'in ya da dükkânı Sioma Kape-lusznik'in dükkânıyla Yakow Zylbertkweit'ınki arasındaki Wilno'lu kürkçü Stem'in akrabasıydı? Hayır mı? Demek bu Stem'lerden hiçbirinin akrabası değildi? Hmm... Garip. Çok garip. Peki öyleyse hangi Stem'lerle akrabaydı? Kovno'lu Stem'lerle mi? Çok çok garip. Yankel savaştan önce çok kez Kovno'ya gitmişti, ama orada Stem'lerden kimseyi tanımamıştı. Buna karşın Cyferblat diye biriyle, eczacı Yacha Cyferblat'la tanışmıştı. Moniek, eczacı Yacha'yı tanıyor muydu? Hayır. Hiç tanımıyordu... Hmm... Öyleyse Almanlar neden ailesini öldürmüşlerdi? Boş yere mi? Hmmm... Olabilir. Şimdilerde boş yere bir sürü insan öldürülüyordu. Ama yine de bir nedeni olabilirdi? Hm... Bilinmez.

Machorka tiksintiyle:

"Bırak şunu," dedi.

Ardmdan Moniek'e yanaştı:

"Tanrı'ya inanır mısın?"

Moniek cevap vermedi, kemanım eline aldı, gözleri yan kapalı uzun uzun çaldı. Çalmasını bitirdiğinde, Machorka:

"Sen iyi birisin küçük," dedi.

Ne var ki Moniek ormanda çok uzun kalmadı. Ellerini ne kadar sararsa sarsm, en cılız ateşe uzatırsa uzatsın, sıcaklık dilenirse dilensin hiçbir işe yaramıyor, parmaklan kıvraklığını yitiriyordu. Artık kemanından çıkan sesler eskisi kadar net değildi ve akorlar çok kez garip bir gıcırtıyla son buluyordu. O zaman Moniek kemanım

kucağına ahyor, ağlamaya başlıyordu; acıyla kmşan yüzü daha da çirkinleşiyordu.

"Parmaklarımı yitiriyorum," diyordu hıçkırıklar arasında. "Parmaklarımı yitiriyorum..."

Noel bayramına doğru soğuk aldı. Partizanların sığınağında uzun zaman hasta yattı. Tortop olmuş, titreyen, mel mel bakan bir hayvandan farksızdı. Yidiş diliyle saçma sapan sayıklıyordu; söylediklerim yalnız Yankel anlayabiliyor ve acıyla Janek'e çeviriyordu:

"Annesini, babasmı sayıklıyor."

Ya da:

"Dua ediyor."

Bir gece, herkes uyuduktan sonra Moniek kendine geldi ve bir şeyler kekeledi. Yankel ayağa kalktı.

"Kemanını istiyor."

Kemanı verdiklerinde, çocuk, çalacakmış gibi yayı havaya kaldırdı, ama gücü yoktu. O zaman sıkı sıkı kemanma sarıldı, göğsüne, yanağına bastırdı. Dudakları sessiz telleri öptü ve kemam kucağında öldü.

Aralık ayında VVilejka bölgesindeki bütün 'Yeşiller[7] toplantısının Noel gecesi yapılacağına ilişkin bir haber yayıldı ormana. Machorka sığmaktan sığmağa koşturuyor, elindeki kartın üzerinde iri bir arta işaretiyle belirtilen toplantı yerini kocaman parmağıyla gösteriyordu. Söylentiye göre Partizan Nadejda da bu toplantıda bulunacak, uzun zamandan beri yüreklilikle ve bağlılıkla sözünü dinleyen partizanlarla konuşacaktı.

Toplantı günü gelmişti. Partizanlar barınaklarından çıktılar, karlarla kaplı ormana hayaletler gibi süzüldüler. Ağır bir hava, kuru ve dondurucu bir soğuk vardı. Bir gün önce esen doğu rüzgârı da

sonunda, öteki birçok saldırganlar gibi, karlı, geniş alanlarda tükenmişti; artık köknarların beyaz dallarında en küçük bir esinti bile duyulmuyordu. Janek'e, sanki yıldızlar gökyüzünden düşmüşler, ayaklarının dibinde her bir buz parçacığının içinde yatıyorlarmış, onları toplamak için, attığı her adımda yere eğilmekten başka yapacağı iş yokmuş gibi geliyordu.

Partizanlar toplanmışlardı. Kuzeyden direnişçi Oleisa ve Burak Baba gelmişti. Oleisa genç bir öğretmendi, yirmiden çok düşman öldürmüştü; bir nöbetçiyi en küçük bir ses yükselmeden boğma sanatanda onun üstüne yoktu. Burak Baba ise Baltık Denizi[7]nde, son top sustuktan sonra on beş gün daha savaşmış bir garnizonun eski rahibiydi. İri yarıydı, yumruklan güçlüydü; gözlerinin keskinliğine diyecek yoktu. Elli metre geriden, bir şapkanm içine bomba atabilirdi.

Doğudan gelen, çalışmalanyla dünyaca tanınmış ve No-bel Ödülü almış olan Kublaj'dı. Görevi, işgalcilerin içtikleri suya, yedikleri yemeğe ve soluklandıklan havaya varıncaya dek her şeylerini zehirlemekti. Vilno'daki Gestapo Genelkurmayı'nın bacasına siyanür tabletlerini o yerleştirmiş ve dağılan siyanür gazları, Genelkurmay Başkam, PolonyalIların cellâdı Hans Selda'yı ve on iki adamım öldürmüştü.

Batıdan eski güreş şampiyonu Puciata gelmişti. Puciata, eskiden ringlerde yaptığı hilelerden dolayı halkın nefretini kazanmış biriydi; ünlü Polonyalı güreşçiler Sztekker ve Pi-necki'nin de rakibiydi. Kuıal dışı vuruşları, kendine özgü hileleriyle uzun zaman tanınmıştı, şimdilerde komedi oynamanın artık söz konusu olmadığı apayn bir ringde aynı oyunu kat kat başanyla sürdürüyordu.

Güneyden, Czenv'in şu anda Krylenko tarafından komuta edilen birliği; Dobranski ve Michajko'nun birlikleri geldiler. Ayrıca, adamlanyla birlikte gelmiş başka partizanlar, gençler, yaşlılar, önceden tanınmış ya da tanınmamış olanlar ve birbirlerini ilk kez görenler vardı.

Bazıları kayaklarla, bazıları da kar tabanları takarak gelmişti. Bir kısmı da dizlerine kadar karlara bata çıka güçlükle yürüyordu. Hepsi YVilejka ormanı yönünden geliyordu. Parıldayan yıldızların aradan

göründüğü karlı köknar dalları onlara kollarını açmışlardı ve bu sessiz Noel gecesinde kimi zaman Janek'e, az sonra, bütün orman kolunda armağanlarla dolu olarak uzaklara doğru yürüyüşe çıkacakmış gibi geliyordu.

Buluşma yerine geldiklerinde, garip ve yabancı bir ışık gecenin karanlığında parıldamaya başladı. O yöne doğru ilerlerken Janek on beş dakika boyunca, toprağa çok yalan duran bu parıldayan yıldızın ne olabileceğini kendi kendine sordu durdu. Açık alana geldiklerinde bu ışığın, dallan yanan mumlarla süslü köknar ağacmdan başka bir şey olmadığım gördü. Yüz kadar direnişçi, şimdiden bu canlı Noel ağacının çevresinde daire biçiminde oturmuştu.

Hava öylesine sessiz, öylesine durgundu ki minicik alevler gökyüzünün en görkemli ışıklarına doğru nazlı nazlı yükseliyorlardı. Birden, uyanan kargaların, insanların yarattığı bu yeni şafağı ormanlara duyurmak istercesine haykıran sesleri duyuldu sessizliğin içinde.

Janek, fıldır fıldır gözlerle orada bulunan ve donmuş havada soluklan yükselen adamlara bakıyordu. Yüreği delicesine çarpıyor, partizanların arasında efsanevi 'Partizan Nadejda' adı altında gizlenenin kim olduğunu bulmaya çalışıyordu. Çünkü o gece onun orada olduğuna yüzde yüz emindi. Bu sim çözmek zordu; kahramanının yüzü bu gördüğü yüzlerden birçoğununki; kar tabanlıklanyla ayakta duran, iri yan, belinde bombalarla dolu kemeriyle Burak Baba ya da dudaklarındaki soğuk ve belli belirsiz gülümsemesi hiç eksilmeyen ve kanının son damlasına kadar düşmanım yenmeye azimli bilgin Kublaj olabilirdi. İki yıldır sürdürdüğü çetecilik hayatında bir tek kayıp vermeyecek kadar becerikli güreşçi Puciata; ya da siyah deri paltosunun içinde, çıplak kafayla duran ve bir kahramana uygun bütün nitelikleri üzerinde taşıyan Dobranski de olabilirdi. Belki de bir bıçaktan başka silahı olmayan öğretmen Olesia, ya da kürklü kukuletasının altındaki suratı Moğollan andıran ve buluşma yerine gelebilmek için iki gün iki gece yol alan, Alman askerlerini hatırlatan adamlarıyla -çünkü bütün gereçleri öldürülen düşmanlardan alınmıştı- Jarema'ydı. Belki de koyun gocuğunun içinde iri yarı ve elinde tuttuğu otomatik tüfeği

oyuncaktan farksız gözüken Krylenko'dan başkası değildi. Ya da belki Partizan Nadejda bu adamların her biri ya da hepsi birdendi. Ama o buradaydı! Bu, kuşku götürmez bir gerçekti! Bakışlarında, yüzlerde okunan umut ve direnci, coşkuyu, hatta neşeyi Janek kendi içinde duyuyordu ve bu onu öylesine coşkulu kılıyordu ki, birden ayağa kalktı ve kendim tanıttı. Gökyüzü her zamankinden fazla parlıyorsa, ışıklar öbür gecelerden daha parlak görünüyorsa, bunun nedeni, efsanevi kahramanının bu ormanda varlığının tanıması ve bu uzak bölgelere kadar selamlanmasıydı.

Burak Baba'nm sesi partizanları dua etmeye çağırdı; sofular mumlarla donatılmış ağacın çevresinde diz çöktüler. Öbürleri başlarım eğdiler ve arkadaşlarının başka bir sonsuzluğu yardıma çağırmalarındaki aynı coşkuyla insanın içindeki inançlarım kutladüar. Kargalar susmuştu, orman eski sessizliğine bürünmüştü. Yıldızlar, karların içinde ve gökyüzünde eskisi gibi göz kırpıyorlardı; binlerce yıllık mırıltı, bir kere daha antik çağlar boyunca izlediği yola çıkıyordu.

Duadan sonra Dobranski bir adım öne çıktı ve onlara şu açıklamayı yaptı:

"Size başkomutanımızın büdirisini okuyacağım."

Herkes ayağa kalktı. Öğrenci, kâğıdı açarak okumaya başladı:

"Başkomutanımızdan Wilejka partizanlarına, 24 Kasım 1942. Ruslar Volga sınırına saldırmaktadırlar. Müttefik birlikler Kuzey Afrika'da ilerliyorlar; Avrupa kıtasına çıkarma yapmaları bir aydan fazla sürmez. Dövüşleriniz, yürekliliğiniz, direnciniz bugün dünyaca ünlenmiştir; adlarınız ölümsüzleşmiştir. Zifiri karanlıklar içinde, dünyaya en büyük aydınlığını vermeyi bildiniz. Çok yakm bir gelecekte, kardeşçe birlik içinde galibiyetin sizi kucaklamasını ve her zamankinden daha çok yüreklilik ve direnç içinde olmanızı dilerim. Bize gereken, kendi sıramız geldiğinde işkence etmeksizin galibiyete ulaşmak ve bize yapüanları unutmaksızın bağışlamaktır. İmza: Partizan Nadejda."

1

Polonya marşı.

Bir arkadaşım vardı.

2

V Yaşasın zafer.

3

Polonya'da söylenen bir sokak şarkısı. Son derece kaba anlamlar içermesinin dışında hiçbir özelliği yoktur.

4

Kutlarım.

Zosia'cığım anlamında.

YİRMİ YEDİ

Ocak başmda Machorka, kentten ilginç haberlerle dönmüştü. Bir dizi kamyon -bunlar zırhlı Opel'lerdi, özel olarak kar için yapılmışlardı- yirmi dört saattir Antokol Mezarlığı'nın yanmda duruyordu. Konvoy oldukça sıkı gözetim altındaydı. Machorka her kamyonun başma bir nöbetçi dikildiğini ve çalışmaya hazır iki mitralyözün bulunduğunu görmüştü. 'Büyük harekât'm kokusunu alan Zborowski kardeşler, cennetin çevresinde dolanan azap içindeki ruhlar gibi, geceyi kamyonların çevresinde dolaşmakla geçirmelerine karşm fazla bilgi edinememişlerdi: Antakol'lülerin hiçbir şeyden haberleri yoktu. Kamyonlara yaklaşmaları yasaklanmıştı. Zborowski kardeşlerin gözlemlerinden elde ettikleri

tek sonuç, konvoyun patlayıcı madde ya da benzinle yüklü olabileceğiydi. Askerler kamyonların yanmda hiç sigara içmiyorlar, içecekleri zaman yolun öte yanma geçiyorlardı. Zborovvskilerin en küçüğü bütün geceyi tırnaklarım kemirmekle geçirdi, ertesi gün Zosia'nm yanma gitti. Genç kız çamaşır yıkamak için partizanların yamna gelmişti.

"Zocha..."*

"Ne var?"

Janek'ten başka kişilerle konuşurken Zosia oldukça ters tavırlar takmıyordu.

"Bana gereklisin."

Zosia baktı.

"Hayır, olmaz," dedi. "Artık bitti."

"Dinle beni, Zocha. Önemli."

"Hayır. Artık olmaz. Benim için bitti."

Zborovvski kızı kolundan tuttu.

"Son kez. Yemin ederim Zocha, son kez. Şimdiye dek çok yaptın."

"Ne yaptığımı bilmiyordum. Hiçbir şey duymuyordum. Benim için önemli değildi. Kendimden bir şey vermiyordum. Şimdi..."

Soğuk bir tavırla genç adama baktı.

"Şimdi hissediyorum, Janek'ten başkasıyla istemiyorum. Ah! Hayır!"

"Onun dışında bir kimseyle yine bir şey duymayacaksın, Zoşa..."

Zosia başıyla 'hayır' işareti yaptı, yeniden çamaşıra eğildi, kollan dirseğine kadar sıcak suyun içine gömülmüştü. Zbo-rowskilerin en küçüğü, "Üstelik hiçbir zaman haberi olmayacak," diyecekti ki, tam zamanında sustu. Çünkü bütün kamt-ların kötü, bütün sebeplerin yanlış olduğunu ve su götürecek bir yanı olmadığım biliyordu. Hayatlarım, mücadeleden başka bir şeyi önemseyenlere karşı sınırsız bir öfke ve tiksinti yükseldi içinden. Homurdandı:

"Bu kamyonlar patlayıcı maddelerle dolu olabilir... Belki yarm, belki de öbür gün, cepheye gidecekler. Stalingrad'a gidecekler ve de..." Sözcük aradı.

"Ve de çok geç olacak!"

Omzunun üstünde bir el duydu. Zosia incecik kız sesiyle konuşmaya başladı:

"Gideceğim. Peki. Sus, Kazik, peki!"

Zosia birden ağlamaya başladı. Zborowski sırtım döndü ve kaçtı. Rahatsız yatağının üzerine kendini atarak elleriyle yüzünü kapadı, dişlerini sıktı. Kan beynine doluyor, utançtan yüzü alev alev yamyordu. Kardeşi yanındaki döşekte oturmuş, tüfeğini temizliyordu.

"Ne var, Kazik?"

"Yok bir şey Kapa çeneni."

"Dişin mi ağrıyor?"

"Sus, peze..."

Birden kardeşine döndü. Yüzü gerilmiş, bembeyaz kesilmişti.

"Çeneni dağıtacağım. Sus, kapa gagam..."

Kardeşi biraz bekledi ve sordu:

"E? Yine de gönderdin mi?"

"Ben itin biriyim. Beni duyuyor musun, Stefek? İtin biri, aşağılık itin biriyim; işte ben buyum..."

"Aldırma. Dünyada bir it eksik olmuş, bir it fazla, ne çıkar?"

Zosia iki saatten fazla yürüdü. Karların üstünde minicik bir karmcayı andırıyordu. Uzaktan nöbetçiyi fark etti. Asker tüfeğini dizlerinin araşma sıkıştırmış, ısınmak için göğsünü yumrukluyordu. Elli metre kala, Zosia kamyonları da gördü; kamyonlann önünde mitralyözler duruyordu. Mitralyözle-rin başma kar başlığı giymiş ikişer asker dikilmişti. Nöbetçi birden hareketlerini yanda bıraktı, tüfeğini kavradı.

"Oradan geçmek yasak. Geri dön!"

Derdini Lehçe anlatmaya çalıştı.

“YJzbroniorıe... Poszla, poszla!"[1]

"Boşuna yorulma, *Liebling,"*[2] **dedi Zosia. "Almanca bilirim."**

Kışkırtıcı bir biçimde gülümsedi.

"Üç yıldır Alman askerleriyle birlikte gidiyorum. Bu yüzden, biz de bir şeyler öğlendik!"

Asker gülmeye başladı. Kamyonlara doğru dönerek haykırdı:

" Şu işe bak, ısınmak için bir ufaklık buldum."

Öteki gözcü yaklaştı. Bu, asık suratlı, yaşh bir adamdı. Soğuktan burnu kıpkırmızı kesilmişti. Zosia'yı tepeden tırnağa inceledi, sonra tükürerek, "Buradakilerin hepsi frengilidir," dedi.

"Sağlıklı bir görünüşü var," diye cevapladı birinci asker, "çok da genç".

"Olsun, bu bir şey ifade etmez. Belçika'da on beş yaşındaki bir çocuk tarafından kurşunlandım, geçen gün de Kolusc-hke daha on dört yaşına bile gelmemiş bir velet yüzünden hastaneye yattı. Kartın var mı?"

"Evet."

"Göster!"

Zosia cebinden kartım çıkardı.

Birinci asker bakmadan:

"Kurallara uygun gibi," dedi.

"Yılan," dedi öbürü. "Ben sakınırım. Bu pis ülkede."

Tükürdü.

"Yine de ha! Boş veriliyor. Yaralanırsak, cephe gerisine gönderirler. Benim de canıma minnet. Sonuna kadar gitmeye niyetim yok."

"Peki bir *Stoss** **için ne istiyorsun?"**

"Para istemiyorum. Parayla bir şey alınmıyor. Ama konserveniz varsa..."

Askerlerden genç olanı gülmeye başladı.

"Bu kız pek aptal değil. Bunun gibi kızlar her yerde sorunlarım çözüyorlar!"

"ikimize karşılık bir kutu konserve vereceğiz, tamam mı?"

"Pek fazla sayılmaz."

"Ayrıca arkadaşlara da isteyip istemediklerini soracağız. Fiyat söylenecektir, adam başına bir kutu."

"Tamam."

"Başçavuşa bir soralım," dedi daha yaşh olan asker. "Hoşuna gider. Üstelik de bizi gözetir."

"Ben çavuştan sonraya kalmak istemiyorum. Pek güvenceli değil. Belçika'da..."

"Biz daha önce görürüz işimizi."

Zosia'ya doğru döndü.

"Orada, çalılıkların arasmda bekle. Bir saate kalmadan nöbet değiştirilecek, o zaman gelip seni aranz. Sonra da kamyonların araşma gireriz. Orada rüzgâr daha azdır."

"Tamam."

Zosia bekliyordu. Bir ağaç kütüğünün üzerine oturmuş, bekliyordu. Zborovvskilerin en büyüğünün ona söylediğini düşünüyordu, 'son kez.' inanmıyordu. Acı çekmek için 'son kez' yoktu. Umut, insanların yeni acılara dayanması içmlân-n'nrn ortaya çıkardığı yüreklendirici bir kurnazlıktan hn;l*ı bir şey değildi. Bekliyordu. Zaman ağır akıyordu. Hava buzun kendisi gibi sert, soğuktu, kargalar haykırıyorlardı, gökyüzü donuktu. Sevmek, aç kalmamak ve sıcak bir yer edinmek. Zosia'nm hayattan bekledikleri bunlardı. Ve Zosia, huzur içinde sevmenin, açlıktan ölmemenin, soğuktan donmamanın neden bu kadar zor olduğunu düşünüyordu şimdi. Bu soruya cevap bulmanın, kendi yaşındaki kızların okulda öğrendikleri; dünya yuvarlaktır,

dönmektedir, yazım kuralları nelerdir gibi konulardan çok daha önemli olduğunu düşünüyordu. Bekliyordu. Ağaçlara bakıyor, sert kabuklarına hayran oluyordu. Birden annesi geldi aklıma. Annesinin yüzünü unuttuğunu fark etti. Janek'i düşündü ve Janek'in sesi kulaklarında yankılandı: "Stalingrad'da insanlar artık hiç savaş olmaması için dövüşüyorlar." Zosia bunun doğru olmadığını, insanların hiçbir zaman düşünceleri adma değil, yalnızca başka insanlarla, askeri gücün öfke değil, kayıtsızlık olduğunu ve uygarlık kalıntılarının her zaman yıkıntılar olduğunu ve olacağım şimdiden kavrıyordu.

"İşte geldik," dedi bir ses.

Askerler ilgiyle onu izliyorlardı.

"İlk önce ben!"

"Frengili mi? İnşallah frengilidir! Freida'm beni Demir Haç'la ölü görmektense frengili olarak yaşadığımı görmeyi yeğler!"

"Hastalıklı değil."

"Umurumdaydı sanki."

"Bırakın geçeyim. İşte konserve, birinci sınıf et! Sözüm sözdür!"

"Ben iki kutu vereceğim ve iki kere..."

"Boyundan büyük atıp tutmak hiçbir işe yaramaz."

"Bu işi nerede rahatlıkla becerebiliriz?"

"Kamyonların arasında."

"Kar var."

"Bahan mı bekleyelim?"

"Haydi, iş mi göreceğiz, gevezelik mi edeceğiz?"

"Gel benimle," dedi birinci asker.

Zosia askeri izledi. Kamyonlar, koyun sürüsü gibi birbirine sokulmuştu. Asker kaputunu çıkardı ve karların üstüne serdi.

"Gel. Hoşuma gidiyorsun, biliyor musun?"

"Öyle mi?"

"Evet."

"Öyleyse yine gelmemi istiyorsun?"

"Evet, yarm yine gel. Yarından somaya kalma, o zamana gitmiş oluruz."

"Ancak öbür gün gelebilirim."

"Öbür gün gidiyoruz."

"Sabah gelirim."

"Gün doğarken gideceğiz."

"Zavallı sevgilim, zavalh sevgilim..."

Zosia gözlerini kapattı, kafasını arkaya doğru attı. "İnşallah hiç duymam, inşallah hiç duymam..." Toprağın sırtının altında donduğunu, aşktan yoksun erkeklerin okşayışlanna kattıklan kin dolu tımaklanm ve kendisini ezen yumruklan duyuyordu. Kargaların sesini, adamlann kaim sesleriyle küfürleşmelerini, uğuldayan rüzgân duyuyordu. Hiç sesini çıkarmıyor, bir damla gözyaşı dökmüyordu. Acıkmak, susamak, savaşmak gibiydi bu da...

Bir ara sordu:

"Çok bekleyen var mı?"

"Dört kişi."

"Bana bir sigara ver."

"Deli misin, yasak!"

"Neden?"

"Kamyonlar tıka basa patlayıcı madde dolu. Güdümlü mermiler için yeni bir şey. Stalingrad için, anlıyorsun ya... Hepsini havaya uçurmak için ufacık bir kıvılcım bile yetiyor."

"Yok yahu."

"Sana söylüyorum. Bu kamyonlarla giderken ölüden farksız oluyoruz! Bir patlama olsa insanın renginin atmasına bile zaman kalmaz..."

"Yapma yahu?"

'Tabii... Söylüyorum sana. Ani fren bile yapılmıyor!"

Askerlerden biri Zosia'ya dokunmadı ve rica etti:

"Arkadaşlara bir şey söyleme..."

"Söylemem."

'Teşekkür ederim... Öyle utanıyorum ki..."

Bir başka asker de sayıklıyordu:

"Bana güzel bir şeyler söyle, saçlarımı okşa..."

Zosia birden boynunun üstünde gözyaşları hissetti. Tiksintiyle sildi.

"Bana tatlı sözcükler söyle..."

Kollarım çaprazlayarak ellerini kamının üstüne dayadı, böylelikle tertemiz soğukluğu hissedebiliyordu. Ardmdan sordu:

"Bu patlayıcılar tehlikeli olmalı?"

"Ah, evet... Pis iş..."

"Ufak bir çarpışma olsa..."

"Herkes havaya uçar!"

Sonuncusu, elleri de çenesi de titreyen yaşlı bir adamdı.

"Küçük bir kızım vardı," diye kekeliyordu. "Küçük bir kız yakalamıştım. Küçücük bir kız. Benim..."

"Hey Lukas, Paskalya'da mı bitireceksin işini?"

"Beni rahat bırakın."

Zosia akşam ormana dönmüştü. Zborowski döşeğine uzanmış, elleriyle yüzünü kapatmıştı.

"Ben geldim."

Zborowski titredi ve cevap vermedi. Taşların arasındaki ateş sönüyor ve korlardan hafif bir duman tütüyordu.

"Kazik."

Kazik susuyordu. Zosia adamın hareketsiz bedenine, gerilmiş kaslarına baktı. Omzuna dokunmak üzere elini uzattı. En ufak bir uyanda adamm kendini tutamayıp, hıçkıra hıçkı-ra ağlayacağını sezmişti. Onun direncini kırmamak için elini geri çekti. Kazik'in gece karanlığında onu artık görmemesi için ateşin sönmesini bekledi ve konuşmaya başladı:

"Öbür gün, gün doğarken gidiyorlar."

Zborowski kardeşlerin en büyüğünün döşeğinde kıpırdandığını duydu.

Zosia, "Patlayıcı madde," diye sürdürdü konuşmasmı. "Yeni bir şeyler... Her şeyin havaya uçması için ufacık bir sarsıntı yeter. Stalingrad için olduğunu söylüyorlar."

"Sormayı unutmadın ya, hangileri..."

"Unutmadım. Yiyecek taşıyan yalnızca dört kamyon var, ama onlar çabuk anlaşılıyor, çünkü yalnızca onlarda römork var."

"Emin misin?"

Zosia gözyaşlarını silerek:

"Evet," diye mırıldandı.

YİRMİ SEKİZ

İE&

Ertesi gün Pan Mecenas, Zborowskilerin en büyüğüyle görüşmeye gelmiş, utana sıkıla görev istemişti.

"Bu Pan Mecenas'm yapacağı iş değil."

"Rica edeceğim, Zborovvski!"

"Lütfen, Pan Mecenas diretmesin."

Avukat, Zborowski'nin ellerine yapıştı.

"Layık olabilmek için tek şansım bu!"

"Layık mı? Kime? Neye?"

"Ona."

Kazik şaşkm şaşkın Pan Mecenas'a baktı: Pan Mecenas'm suratı zayıflamış, toprak rengine dönmüştü. Bağırsaklarından gece gündüz acı çekiyordu. Orman, güzel kürklü paltosunun kumaşını paçavraya çevirmişti. Artık, Pan Mecenas paltoyu tüyleri dışanda olacak biçimde giyiyordu. Bu haliyle biraz kederli, dışanda karların içinde sürekli sürünmekten bezmiş iri bir hayvanı andırıyordu.

"Gerçekten, Pan Mecenas görev sorumluluğunu algılayacak kafada değil."

"Biliyorum. Çok iyi biliyorum. Alçağın biri olduğumu da biliyorum, ama daha fazla dayanamayacağım, Zborowski. Anlayışlı olun. Kamım çok ağnyor, çok açım, soğuktan donuyorum. Bırakın bu işi yapayım."

"Haydi, karınızın yanma dönün!"

"Karım bana inamyor, güveniyor. Zborowski, siz genç bir erkeksiniz, kendinden otuz yaş küçük bir kadm almanın ne demek olduğunu bilmezsiniz... Bana inanıyor, güveniyor. Onun gözünde ben, öç alanım, doğruluğu yerine getirenim, kahramanım!"

Pan Mecenas acı acı güldü:

"Kahramanlık kim, ben kim! Buna anlamak için suratıma bile bakmak yeter diyeceksiniz. Ama o, öylesine genç, öylesine saf ki! Bana âşık olarak değil, bana saygı, hayranlık duyarak evlendi. Ben olgun bir adamım. Ama o, düşünce, karakter ve ruhtan başka hiçbir şeyin geçerli olmadığım düşünen küçük bir öğrenciden farksız... Zavalh küçük... Zamanında benim de ne idealist, ne hayalci biri olduğumu bilmediği ben, dünyanm özgürlüğü uğruna canım vermeye hazır delikanlı, gizlice eşyalarım hazırladı ve hırsız gibi ayaklarının ucuna basa basa kaçtı. Uzun zamandır gözü doymaz, alçak ve kayıtsız bir burjuva onun yerini aldı. Bırakın bu işi yerine getireyim, Zborowski. Bunu onun için yapacağım."

Kazik, adamın bezgin suratına, palyaçolannkini andıran kaşlarına, kirpi postu gibi diken diken olmuş ve titreyen kürküne bakıyordu. Kendisini tutamayarak güldü.

Pan Mecenas yumuşak bir sesle: "Elli yaşınıza va~~rdığımı~~» ve genç bir kadmı benim sevdiğim gibi sevdiğiniz zaman belki anlarsınız. Ama bu sizin başınıza gelmeyecektir."

Bir tür gururla ekledi:

"Bu herkesin başma gelmez!"

"Pan Mecenas, kamyon sürmesini biliyor mu?"

"Evet."

Kazik hâlâ kararsızdı, ama Krylenko onu yüreklendirdi; Ukraynalmm tavrı kesin olmuştu.

"Hiçbir işe yaramıyor, beslenecek fazladan bir boğaz. Üstelik de her halükarda bu boktan durumundan geberecektir. Bir başkasının yerine onun olması daha iyi!"

Pan Mecenas söylenenleri çalışkan bir öğrenci dikkatiyle dinlemeye başlamıştı. Çok iyi anladığım göstermek için bazı ayrıntıları anlatmaya koyuldu.

"Burada hızlanıyorum. Burada, solumda bir alan var... Kamyonlar onun kenarında. Hızımı daha da artırıyorum, doğrudan doğruya, kamyonların üstüne gidiyorum. Tamam. Römorklu kamyonları bir yana bırakıyorum, onlar beni ilgilendirmiyor. Ateş ediyorlar... Ateş etmelerine aldırmıyorum; çok geç. Tamam, tamam değil mi? Bombalara doğru ateş ediyorum ve... tamam! İyi anladım. Rahat olabilirsiniz."

"Pan Mecenas frene basmayı unutmasın. Böylelikle, bir kurşvm gelirse..."

"Eyvah! eyvah! Bir çuval inciri berbat ettik! Anladım. Unutmayacağım."

Partizanlar tedirgindiler, sözcüğün tam anlamıyla ıslak, iri bir köpeği andıran bu kürklü adama bakmaktan çekiniyorlardı. Krylenko tükürdü ve tiksintiyle:

"Mezbahaya çocuk yolluyormuşuz gibi bir izlenim uyandırıyor," demekten kendini alamadı.

El bombalarını avukatın beline taktılar. Pan Mecenas direksiyona geçmeden önce bir kez daha çalılıklara uğradı: Bağırsaklarından sürekli acı çekiyordu. Pan Mecenas'ı kamyona çıkardılar. Üzüntüyle ona baktılar. Bir şeyler söylemek, onu yüreklendirmek istiyorlardı. Ama söyleyecek söz bulamıyorlardı. Pan Mecenas çocuksu bir neşeyle bağırdı:

"Haydi, elveda!"

Bir iki ses cevap verdi:

"Elveda!"

Pan Mecenas motoru çalıştırdı. Zborovvskilerden birinin kulağına doğru eğildi:

"Onu görmeye gidin, bunu onun için yaptığımı söyleyin. Benimle gurur duyacaktır... Unutmayın!"

"Unutmam."

Kamyon hareket etti. Partizanlar onun beyaz yolda uzaklaşmasını seyrediyorlardı. Machorka örtüsünü çıkardı. Dudakları kıpırdıyordu; dua ediyordu.

"Yine de iyi, erkek adam!" dedi Dobranski.

İşte, Pan Mecenas böyle öldü. Partizanlar sığmaklarını bıraktılar, ormanın daha da içerilerine doğru çekildiler; patlamadan sonra, on, on beş gün boyunca YVilejka'nm donmuş bataklığının yakınındaki deliklerinden çıkmayı hâlâ göze alamıyorlardı. Alman devriyeleri ormanı baştan başa taradılar, ama karlarla kaplı ormanın içlerine kadar sokulmayı göze alamadılar. Antokol'de birkaç tutsak asıldı: Adları bir zaman ağızdan ağıza dolaştı, sonra onlar da unutuldu. Devriyeler bir süre daha ormanda gezindiler. Kar yoğun, rüzgâr soluk kesici, günler kısaydı; Almanlar ormandaki bu sürek avından çabuk yorularak, suikastın suçlularını cezalandırma görevi için soğuğa bel bağladılar.

Zborowski kardeşler haber toplamaya çıktılar; döndüklerinde bu işin 'tavsadığını' bildirdiler. Alman konvoyları bundan böyle ormandan sakınarak Pinsk yoluyla, daha da güneye inmişlerdi. Bir akşam Zborowskilerin en büyüğü ormandan çıkarak VVilno'ya gitti. Yaptığı iş çok tehlikeliydi: Saat dörtte sokağa çıkma yasağı başhyordu ve silahlı müfrezeler dört bir yanda gecikenlerin yolunu gözlüyordu. Wi-lejka'nm buz tutmuş bataklığında geçirilen yirmi yedi gece boyunca Kazik, Pan Mecenas'm, "Bu işi onun için yaptığımı söylersiniz. Benimle gurur duyacaktır! Unutmayın!" diye yalvaran sesini kezlerce duymuştu. Alman devriyelerinin ağır adımları altında Wilno kaldırımlarının üstündeki buzlar çatırdıyordu; yamp sönen ışıklar geceyi birden aydınlatıyor, ardmdan, silah seslerinden farksız, gırtlaktan gelen, boğuk, buyurgan haykırışlar yükseliyordu. Meşalelerin aydınlığında kar taneleri gözleri kamaşmış küçük sinekler gibi bir an uçuşuyorlar ve hemen ardmdan geceye dönüyorlardı. Kazik duvarlara yapışıyor, en ufak bir ayak sesi duyduğunda cümle kapılarının diplerine büzülüyordu. Uzun uzun aradıktan sonra evi buldu, ikinci kata çıktı. Kibriti yaktı, zilin üstünde yazılı adı okudu: "Mecenas Sta-nislaw Stachiewicz." Zili çaldı. Birden gitar ve Almanca şarkı söyleyen bir adam sesi duydu:

Kitine entzückende Frau

Bitte schau in dm Spiegel genau...[3]

Koşan ayak sesleri duydu. Kapının cırdında birisi çıplak ayaklarla koşturuyordu. Kapı açıldı; ağzmda bir sigara, san saçları darmadağın, soyunmuş bir kadm belirdi. 'Pani

Stachiewicz evde yok, hizmetçi kadm da keyif ediyor[7] diye düşündü Kazik.

"Pani Stachievvicz'le görüşmek istiyordum."

’ "Benim, çabuk söyleyin, ayaklanm çıplak."

İçerideki adam şarkısını sürdürüyordu:

İn dem spiegel da steht es geschrieben,

Du musst mich lieben,

Du kleine Frau...[4]

Birden, Alman seslendi:

"Kim o sevgilim?"

"Bilmiyorum, gel bak Fritz. Öyle üşüdüm ki..."

Koridorda göğsü bağn açık, yakalığını çıkarmış, kolunun altmda bir gitarla bir Alman assubayı göründü. Kazik:

"Pan Mecenas öldürüldü," diye fısıldayacak zamanı ancak bulabilmişti.

Genç kadm sabit bakışlarla Kazik'e baktı. Sigarasını ağzmdan attı, dumanı burnundan savurdu.

"Ya?" diye sordu, yumuşak bir sesle. "Ne zaman?"

"Üç hafta oluyor."

Alman yaklaştı. Genç ve güleç bir yüzü, fırça gibi dimdik saçları vardı.

"Nedir sevgilim?"

"Hiç," dedi genç kadm. "Tamire verdiğim bir çift terlik için gelmişler... Güle güle dostum!"

Kapı kapandı.

Kazik, "Oh sevgilim, minicik ayaklanm dondu," dendiğini, sonra da gitan ve Almanın, *Kleine entzückende Frau,* **diye şarkı söyleyen sesini duydu.**

Büyük bir çaba harcayarak basamakları inmeye başladı. Dizlerinin bağı çözülmüş gibiydi. Pan Mecenas'm sesi kulaklarında çınlıyordu: "Öylesine genç, öylesine masum ki. Yalnızca düşüncenin, karakterin ve ruhun geçerli olduğunu düşünen küçük bir öğrenciden farksız!" Kazik düşmemek için trabzana tutundu. Düşünüyordu: 'Tanrım, gerçekten ipler senin elinde mi? Nasıl yapabilirsin bunu, nasıl yapabilirsin?"

Midesi bulanıyor, başı dönüyordu. Yavaşça merdivenin basamağına çöktü ve kusmaya başladı.

YİRMİ DOKUZ

Kar fırtınaları kırsal alanları silip geçiriyor, ağaçların kara, çıplak kollan kınlıyor, Janek her sabah ağaç diplerinde donmuş karga leşleriyle karşılaşıyordu. Ormandaki sönmüş bir ateş, ölü bir adam anlamına geliyordu, partizanların hareketleri beceriksiz ve kabaydı. Janek'te hep, onların zavallı kollarının pas tutmuş çarklar gibi gıcırdayacağı duygusu uyamyordu.

Zosia, "Az önce bir kurt uludu," dedi.

Dobranski'yle Janek yeni dönmüşlerdi. Elleri kollan çah çırpı doluydu. Karlar ceketlerinin, yüzlerinin üstünden eriyip akıyordu...

"Uluyacak ne var ki," diye karşılık verdi Dobranski.

Donmuş ellerini, buz tutmuş parmaklarını ateşe doğru yaklaştırdılar.

Zosia, "Oysa alışmış olmaları gerek," dedi. "Onların sanatı budur, ormanda yaşamak."

Dobranski gülümsedi:

"Belki de bu kurdun yalnızca cam sıkılmıştı. Hayattan ve insanlardan bıkmıştı... Yani, hayattan ve kurtlardan bıkmıştı demek istiyorum."

Zosia, Janek'e sarıldı:

"Korkutuyordu beni. Hep sen geliyordun aklıma."

"Şu farkla ki, ben ulumuyorum," diye cevap verdi Janek.

Ardmdan içini çekti:

"İçimden de gelmiyor değil hani."

"Keyifsiz misin?"

"Hayır, ama kıştan nefret ediyorum. Kardan nefret ediyorum. Böylesi bir havada yeryüzünün gerçekte insanlar için yapılmadığına, bizlerin burada yanlışlıkla bulunduğumuza gerçekten inanacağım geliyor."

"Biz bir rastlantı sonucu buradayız," dedi Dobranski. "Bu, her halükarda kesin!"

"Dinleyin," dedi birden Janek.

Yukarıda fırtına ağaçlarla dövüşüyordu. Dobranski:

"Ormanlar da rastlantı sonucu buradadırlar. Yine de onlar cesaret ve sabırlarım binlerce yıldır yitirmemişler, insanlar neden öyle olmasın?"

"Kardan nefret ediyorum."

"Haksızsın."

Dobranski ateşe birkaç dal parçası attı. Islak dallar öfkeli bir kedi gibi tıslıyorlardı.

"Dostumuza karşı hakâız davranıyorsun."

Cebinden defterini çıkardı.

"Yorgun değilsin ya?"

"Aksine, uyuyamayacak kadar yorgunum. Okusana."

"Adı: *îyi Kar.* **Geçtiği yer..."**

"Stalingrad dolaylan."

Dobranski güldü:

"Kazandın," dedi. Ardmdan okumaya başladı:

Ormanda kurtlardan birinin uluduğunu duydular. Çekilmez, sonu gelmeyecekmiş gibi görünen bir yakınma gibiydi, özellikle de, donup kalmış bu gecede...

"Soğuktan geberiyor," diye düşündü asker Jodl. "Bizim gibi..."

Sıfırın altında kırk derece. Devriye grubu bir gün öncesinden akşama kadar Rus karında yolunu yitirmişti ve bu sekiz adamın kanında buz parçalan dolaşıyor gibiydi. Çavuş Strasser kurdun yakınmasına küfürle karşılık verdi. Er Grü-newald, çavuşun soluğunun pis kokmasına karşın yüzüne doğru gelmesini minnetle kabullendi, çünkü çavuşun soluğu biraz olsun ısı vermişti. Onbaşı Liebling kendini tutamayarak boğuk bir sesle:

"Kurtlar," diye söylendi.

"Rus kurtlan," diye düşündü er Grünewald. "Ruslar, tıpkı ellerinizi kollarınızı sımsıkı bağlamış olan soğuk gibi, tıpkı sizi gömmeye çalışan bu kar gibi, tıpkı bu sonsuz ve bomboş uzaklıklar gibi."

Er Grünewald Rusya'yı gezip görmeyi çok istemişti. Binlerce kızağın benak çan seslerinin kopardığı büyük gürültü içinde, bembeyaz karlar üzerinde ileri atıldığı romantik ve hoş bir ülkeydi burası. İçinde esen fırtmalan alabildiğine hüzünlü bir müzikte, inşam sürükleyip götüren tek seslerin kısa ve çabuk boyun eğen bir başkaldınşm ya da coşup taşan, ama hiçbir zaman doyurulmamış bir arzunun sesleri olduğu bir müzikte boğmaya çalışan çalkantılı bir ülke... yalnızca düşlerin önem taşıdığı ve sizi yaşattığı; büyük adamların, düşlerinin büyüklüğüyle ölçüldüğü, gerçeğin önemsiz ve aşağılık bir nesne olduğu, ona ayrımsız bir tiksintiyle katlanılan bir ülkeydi orası. Er Grünevvald, Rusya hakkında çok şeyler biliyordu. Çarlar, troykalar, Kremlin ve *'Oçi çorniya*,* **Puşkin, havyar, Sovyetler, votka... bu sözcükler belleğinde**

derin izler bırakmış, yüreğinde garip bir yankı, coşkun bir istek uyandırmıştı.

"Belki de Rus kam taşıyorum," diye düşünüyordu coşkuyla.

Sıfırın altında kırk derece. "Ne işim var burada?" diye kendi kendine soruyordu kaygıyla er VVeniger.

Kaskatı kesilmiş, öfkeli, bacakları iki yana açık bir durumda karların üstünde oturmuştu. Kırçıl bıyıklan acınacak biçimde iki yandan sarkıyordu. Yanında duran er YVoltke titriyordu. "Bn..."

"Cehennem beyazdır!" yargısına vardı birden, öğrenci Karminkel. "Orada ateş yoktur, yalnızca sonsuzluğa dek uzanan kar vardır. Günahkârların ruhu buz banyosunda azap çekerler. Şeytan da ak sakallıdır, Rusça konuşur ve Noel Baba'yı andırır..."

Devriye birliği düşman gecenin içinde tutsak, sersemlemiş, büzülüp kalmış bir sürüden başka bir şey değildi artık.

"Dağılmamak gerek," diye düşünüyordu Çavuş Strasser. "Komutan bizi aratmak için kayakçıları kesinlikle göndermiştir."

Ormanın derinliklerinde kısa ve yabaml bir ürüme, kurdun yeni yakarışı yeniden duyuldu.

"Bu ne?" diye sordu ikinci kura askeri Schatz.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ordu içinde kimse onu bu adla çağırmıyordu. Arkadaşları, komutanları ona yalnızca 'salak' diyorlardı; arada sırada yufka yürekli biri çıkarsa, o *da 'zavallı salak' diyordu. O zaman kimin söz konusu olduğu hemen anlaşılıyordu.

"Kırmızı şapkalı kız," diye öfkeyle söylendi er Jodl. "Ormanda kaybolmuş da ağlıyor. Hain kurttan korkuyor."

Strasser içten gelen istekle ağız dolusu sövmeye başladı. Canlanmak için, yapay bir öfkeyle de olsa kanmı hareket ettirebilmek için,

pençesine düştüğü acımasız uyuşukluktan kurtulmak için ağzma geleni savuruyordu.

"Hayır; Rus kışlarının, ormanm, Rus bozkırlarının sesi bu," diye düşündü Grünewald, sevecenlikle. "İki uyku arasında birden parlayan bilinç ışığı gibi, soluk ve kısa bir günün, sonu gelmeyecek bir gecenin sesi. Denizler kadar geniş ırmaklarıyla uçsuz bucaksız bir toprağın sesi..."

Az önce yarı bellerine kadar karlar içine gömülmüş sürünürken olduğu gibi, düşünceleri de kendilerinden farksızca-sına zayıf, güçsüz, yitik sürükleniyordu.

'Ne işim var burada?' diye soruyordu hâlâ kendi kendine VVeniger.

Bu cümle, bozuk plak gibi kafasınm içinde boyuna yankılanıyordu.

"Adım VVeniger. Kari VVeniger. Sivildeyken baharatçı dükkânım vardı. Gartenweg 22, Francfort-sur-Main'deydi. Uzun yolculuklardan hep nefret etmişimdir. Üç çocuğum var. En büyüğü okula gidiyor. Ne işim var benim burada, söyleyin lütfen?"

"Brr brr brr," diye inançla titremesini sürdürüyordu yanındaki er Woltke.

Bir gözü kapanmıştı. Artık pek fazla bir şey duymuyordu. Acı çekme adma dayanabildiklerinin sınırım aşalı çok olmuştu duyu yapısı. Sinirleri ölmüştü, bedeni tahtadan farksızdı. Derisini patates soyar gibi soysalar bile duymazdı. Kafasını kaplayan karlar arasında hiçbir düşünce kendine bir yol aça-mıyordu artık. Çünkü kafasının içi karla doluydu. Oraya nasıl girdiğini söyleyemezdi, ama karlann kafasının içine girdiği kesindi. Kar yığınları... Başka zaman olsa Woltke şaşırır kalırdı. Oysa şimdi ne şaşırabiliyor, ne de bir tepki verebiliyordu. Kar yığını altında, beyni donmuştu. Tek canlı yeri dişleriydi ve refleks sonucu hep aynı sesi sürdürüyorlardı: "Brr.. br..."

Kurdun yeniden uluduğu duyuldu ve birden gece daha da karardı, soğuk daha da dondurucu oldu. Öğrenci Kar-minkel, kalbini

donduranın kar mı, yoksa bütün girişimlerin hiçliğini ve insan umudunun kaçınılmaz sona erişini, bozgunun kesinliğini önceden haykırarak haber veren bu umutsuz çığlık mı olduğunu kestiremiyordu.

'Kırmızı şapkalı kız mı?' diye düşündü ikinci kura askeri Schatz. Kuşkusuz bu ad ona bir şeyler hatırlaüyordu... ama neyi? 'Bu bir çocuk' diye anımsadı birden. 'Küçük kız... Bundan söz edildiğini duymuştum... Uzun zaman oluyor! Ormanın içinde uzun zamandır kaybolmuş olmalı...'

"Çavuşum, gidip onu arayabilir miyim?"

"Salak," diye mırıldandı bitkinlikle Strasser.

Kahraman asker Schatz'm küfre falan aldırdığı yoktu. Güçlükle ayağa kalktı; kurala uygun biçimde hazır ol'a geçirebilmek için hareketsiz kaslarını toparladı.

"Çavuşum, *Fatihin Kitabı,* **fethedilen ülke halklarının sevgisini ve bağlılığını kazanmak için, iyi bir Alman askerinin küçük çocuklara sevecenlikle eğilmesi gerektiğini hatırlatıyor bize," dedi.**

'Hâlâ konuşacak gücü bulabiliyor!' diye düşündü Çavuş Strasser, hayranlıkla. 'Hâlâ kocaman kocaman sözler edebilecek güçte. Oysa Demir Haç nişanı almış olan ben, Çavuş Strasser zırlamak istiyorum! Belki de gruptan geriye bir tek o kalır. Kim bilir, belki de yann komutanın karşısına çıkacak, hazır ol durumuna geçecek ve Er Schatz, Çavuş Strasser'in komutası altındaki sekiz devriye karda kaybolmuş ve donarak ölmüştür. Tek sağ kalan benim, diyecektir.'

"Otur!" diye haykırdı.

Birden arkasında bir horultu duydu ve irkilerek döndü: Er Jodl boylu boyunca uzanmış, suratı karların içine gömülmüş, uyuyordu.

"Uyandırın şunu!"

Hiç kimse kıpırdamamıştı. Engin beyazlığın içinde, sekiz adam birer noktadan farksızdılar. Strasser, arkadaşım harekete geçirebilmekten çok kendini ısıtmak için Jodl'u sarsmaya, tokatlamaya başladı. Sonunda Jodl zar zor gözlerini açabildi.

"Kız!" diye kekeledi. "Güzel Rus kızı!"

Yalnız geçen uzun geceler boyunca, bütün Rus kızlarıyla sevişeceğine kendi kendine söz vermişti. Gelgelelim, bu bomboş ülkede Rus kızlarından bir tanesiyle bile karşılaşa-mamıştı. İşte tam, sıcak, hoş bir yaratık bulduğu sırada, Çavuş Strasser onu kendine mal etmeye çalışıyordu.

"Benim o!" diye haykırdı birden, Jodl.

Ardmdan çırpınmaya başladı. Şimdi iki adam resmen dövüşüyorlardı. Hareketleri, denizin dibindeymişçesine garip ve ağırdı.

"Burada ne işim var?" diye soruyordu er VVeniger. "Benim işim baharatçılık. Ben baharat, tuz, karabiber, şekerleme satarım. Kar satmam!"

"Br... br..." diye zayıf sesler çıkarıyordu VVoltke'nin dişleri.

Birden, er Grüneweld bedeninin duyarlığını artık yiti~~rme~~ sinden korktu. Üstüne abandığı kan duymuyordu. Kar! Şu sevgili Rus kan ve bedeni birbirine karışmış, melez bir töz halinde birbiri içinde erimiş gibiydiler.

"Belki de ben veletlerin Berlin'de bir okulun avlusuna yaptıkları kardan adamdan başkası değilim?"

Soğuk yavaş yavaş bedenini çalıyordu, ona yalnızca hayatta olduğunun belli belirsiz bilinci ve kafasmda bocalayan, çekirdek halinde, bulanık düşünceler kalmıştı: "Ama ilkbaharda her yer filizlenir ve bütün bu ülke yeşillenir. Bozkır... Güneşte hava güzelleşir ve sıcak olur. Kara toprak... Çarlar... Volga, Volga... Kutsal Rusya... Enternasyonal..."

Gökyüzü yıldızlarla doluydu. Bunlar düşmanca parıltılardı, parlayan buz parçalarıydı. Onbaşı Liebling'in içinden bir ses 'Birazdan soğuğu hiç duymayacaksın!' diye haykırdı sıfırın altında kırk derece soğukta. Yanında duran öğrenci Karminkel çok şaşırmış, korkmuş, hem de çok korkmuş görünüyordu. Az önce yalnız lekesiz bir beyazlığın olduğu yerde, şimdi Profesör Kurtler'in kürsüsünde kasım kasım kasüdığmı, smav günlerine özgü ürkütücü zevki yeniden yaşadığım fark ediyordu. Öğrenci Karminkel bu usulü çok iğrenç buluyordu. Bakalorya sınavını vermeden önce yurt görevine çağrılmıştı. Bu yüzden pek fazla bir şey bilmiyordu. Bay Kurtler'in Rusya'nın karlan arasmda onu kovalamasını acımasız buluyordu.

"Karminkel, sizi coğrafyadan sınıyorum," diyen Profesör, kürsüsünden öne doğru eğilmiş ve Engizisyonyargıçlan gibi parmağım sallamıştı. "Haydi... Rusya hakkında bildiklerinizi anlatınız!" Öğrenci ıkınmış sıkınmış, ama incir çekirdeğini doldurmayacak birkaç kavramdan başkasını bulamamıştı. **"Volga, Hazer Denizi'ne dökülür... Rusya'nın yüz altmış milyon nüfusu vardır,"diye kekeledi. Yalnızca kırık dökük cümleler, coğrafya el kitaplarının başı sonu olmayan alıntı özetleri geliyordu belleğine. "Ukrayna'nm kara topraklan dünyanın en zengin topraklarından biridir. Rusya Karadeniz'den Kuzey Kutbuna kadar uzanmaktadır..." Birden durmuştu, ama Profesör Kurtler tehdit eden bir tavırla ona bakmışta: "Rusya hakkında bütün bildikleriniz bu kadar mı, Karminkel?" Kar yeniden yağmaya başlamıştı. Bir anda onlan hayaletlere dönüştürdü; yıldızlar görünmez oldu. Göz gözü görmüyordu. Bütün tehlikeler daha da yaklaşmış görünüyordu. Er Jodl, Rus kızma, saçlan apak olmuş güzel Rus kızma baktı. Karların üstüne oturmuş, bluzunu yukarıya doğru sıyırmıştı; jartiyeriyle çoraplarım çıkarmak üzereydi. Sanki dondurucu soğuk genç kızı etkilemiyordu. Beyaza kesilmiş saçlarım silkeliyor, utanmazca, sıcak bir tavırla çoraplarım çıkarmasını sürdürüyordu. Er Jodl dudaklarında garip bir gülümsemeyle, bir an önce genç kızın yanma varmak için acele ediyordu. Coşkuyla titreyerek ayakkabılarını çıkardı, hemen soyundu.**

"Kutsal... orospu... çocuğu..." dedi Strasser, soluk soluğa.

Jodl karların içinde yan çıplakta. Kar taneleri gitgide daha iri düşüyordu. İki adam, gücü tükenmiş yüzücüler gibi yeniden dövüşmeye başladılar. Ama Strasser hiç beklemediği anda yapılan bir saldırının kurbanı oldu; biri arkasından çelme takta, göğsünden sardı ve mengene gibi sıkmaya başladı. Strasser, Jodl'u bir yana bıraktı ve onun yazgısına doğru koşmasma izin verdi. "Tannm!" diye kekeleyerek, insanüstü bir çabayla kendi çevresinde döndü ve kıskaçtan kurtuldu.

Olup bitenlerin hepsini görüyor ve arılıyordu. Ağzı, burnu yerli yerinde, gözleri kömürden yapılmış, kocaman bir kardan adam duruyordu karşısında. Bir zamanlar Mariens-trasse'de yaptıklarına benzeyen, ama onlardan çok daha büyük bir kardan adamdı bu: Öyle ki nerede başladığı, nerede bittiği bile görünmüyordu. Demir Haç nişanı almış çavuş Strasser, daha fazla düşünmedi. Artık gecenin bir yerinde devriye birliğinin yolunu kimin şaşırttığını biliyordu. Alınanlara yaraşır bir biçimde bozgunu kabullendi. Yumruklarını sıktı, Germenler gibi bir nara kopararak ileriye atıldı. Ama koca dev kaçmıştı. Uzun bir savaş için hazırlanmış bir Alman astsubayıyla dövüşmenin ne denli yakışıksız olduğunu biliyor ve gizleniyordu. Anında gizlenebilmek için renginden ve kocamanhğmdan yararlanıyor, yeniden saldırabilmek için uygun zamanı kolluyordu. Subay Strasser'in sıkılı yumruklan karlardan başkasıyla karşılaşmıyordu. Düzensiz vuruyor, yuvarlanıyor, umutsuzluktan kendini yitirerek basıyordu küfrü.

"Olmaması gerekir... tükeniyorum... Beni yenmek için salt bunu bekliyor o... Uyguladığı tek taktik bu. Lanet olası Rus taktiği!"

İri kar taneleri durgun havada neşeyle dans ediyorlardı. Kurt bir daha uludu.

'Bu çocuğu orada bırakmamak gerekiyor...' diye düşünüyordu ikinci kuradan er Schatz.

Ayağa kalktı ve yürümeye başladı. Çok zor geliyordu bu iş ona. Bir ayağını öbür ayağının önüne koyarken, bu denli zorluk çektiğini hiç hatırlamıyordu.

'Köln Katedrali'nin çan kulesine tırmanmaktan daha zor' diye düşündü kendi kendine. 'Kırmızı şapkalı kız... Kurtaracağım onu...'

Subay Strasser birden kafasını kaldırdı, Schatz'ın kendisinden on metre ötede, ormana doğru emeklediğini gördü.

"Dur!" diye haykırdı.

Ayağa kalktı. Schatz ne kadar salak olursa olsun yine de birliğinin adamıydı ve çavuş Strasser, Almanya'ya karşı onun hayatından sorumluydu. Ayağa kalkmak istedi, ama aynı anda birisi üzerine atladı, göğsüne abandı, onu yere devirmeye çalıştı. Subay Strasser topuklarının üzerinde döndü ve kendini yok etmek isteyen ak yığını hemen tanıdı... "Kardan adam!" Çavuş saldırıya geçti. Saldırgan alçak hemen yok olmuş ve kendini doğal beyazlığı içinde gizlemişti...

Öğrenci Karminkel yeni ve güç bir çaba daha gösterdi.

Bay Profesör'ün dudakları alaya bir gülümsemeyle kıvrıldı ve yineledi.

"Eee, Rusya hakkında bütün bildikleriniz bu kadar mı?"

Öğrenci teklemeye başlamıştı:

"Ukrayna, Rusya'nın ambarıdır. Madenleri, kömürü, demiri Ural Dağlan'nın altında yatar, petrolse Kafkasya'dan elde edilir. Dünyanın en büyük fabrikaları Dniepropet-rovsk'dadır. Kırım'da ilkbahar çok uzundur... Rusya'nın yeraltı zenginlikleri hiçbir ülkeyle kıyaslanamaz!"

Prof. Kurtler'in gülümsemesi artmıştı.

"Bitti mi, Bay Karminkel?"

Öğrenci artık hepten saçmalıyordu:

"Volga, Hazer Denizi'ne dökülür."

'Teki, ama en önemlisini unuttuğunuzu söyleyeceğim üzülerek."

Öğrenci korku dolu, yalvaran gözlerle profesöre baktı.

"KAR'ın Rusya'da başh başma bir değer olduğunu söylemeyi unuttunuz, Karminkel."

İkinci kura askeri Schatz ormana ulaşmıştı. Bundan da oldukça mutluydu, çünkü daha fazla adım atacak hah kalmamıştı. Kasları çabalarına, askerlere pek yaraşmayan bir gevşeklikle karşılık veriyor ve boyun eğmiyorlardı. Bunun üzerine Schatz sertçe emretti:

"İleri marş!"

Yirmi beş yıllık iyi ve dürüst hizmetlerine karşın, organları neredeyse hakaret dolu bir hareketsizlikte diretiyorlardı.

"Savaş konseyi!" diye haykırdı bu kez Schatz, kararlı bir sesle.

Belki fazla disiplinli olduğundan, belki de tehditten ürken sağ ayak, uygun adım uzaklığı kuralına uygun olarak yetmiş beş santim öne çıktı.

Er Schatz sağ ayağını yüreklendirdi:

"Çok güzel, sağ ayak! Devam edin, madalya için önerileceksiniz."

Artık düşünceleri tümüyle karışmıştı. Karların içinde, kapkara bir korkuluk gibi savunmasız kalakalmıştı. Soluğunun tükendiğini, kalbinin durduğunu, bütün askeri yönetmeliklere karşın hayatının onu bırakacağını sezinliyordu. Hayat onu terk ediyor, bir kaçak gibi damarlarından, bitkin ciğerlerinden kaçıyordu...

"Düşman karşısında görev yerini terk etmek," diye söze başlayan Schatz, onu korkutmak istedi. "Hayat! Bu yaptığınız çok ağır bir suç..."

Ama hayat amansız kaçışını sürdürüyordu. Bunun üzerine Schatz ormana neden geldiğini aklına getirmeye çalıştı. "Kırmızı şapkalı kız../ Son bir çabayla çevresine bakındı ve gecenin karanlığında yabanıl bir sabırsızlıkla parlayan yemyeşil gözler gördü. "İyi bir... Alman askeri... yenilen halkların... sevgisini ve saygısını.;, kazanmak için... küçük

çocukları... korur." Yeşil gözler usul usul yaklaştılar, ama hayat, Alman hayat, taşıdığı üniformayı ve yirmi beş yıllık şanlı geçmişini ve askeri bağlılığını unutarak kaçmıştı: Alçakça görev yerini terk etmiş ve ikinci kura askeri Schatz'm donmuş, duyularını yitirmiş bedenini aç düşmamn karşısında alçakça yalnız bırakıp gitmişti.

"Evet," diyordu Profesör Kurtler; "bir tek KAR'ı unuttunuz, Karminkel. Rusya'nın en önemli zenginliği, bu ülkeye ulusal özellik kazandıran KAR'dır. Önceden beceriksizce saydığınız zenginlikleri o örter. Rusya'nm petrolünü, demirini, altınım, kömürünü ve yerkürenin en verimli toprağı olan kara toprağım o korur. Yüzyıllar boyunca fetihçi partilerin onun mülklerine saldırısını geri iten ve bembeyaz kollarmı acımasızca onlarıun cesetlerinin üstüne geren odur. Evet, bir tek KAR'ı unuttunuz, Karminkel."

"Bu sınava çok az hazırlanabildim, bay Profesör!" diye cevap verdi öğrenci, yalvarırcasma.

Prof. Kurtler defterine bir şeyler çiziktirdi.

"Sınavda başarı gösteremediğinizi üzüntüyle bildiririm, Karminkel. Ama bunun yerine size başka bir şans tanıyacağız. Rus karını daha yakından inceleyeceksiniz. En iyi öğrenme yolu, uygulamada öğrenmektir. Sizi Rusya'yı işgale göndereceğiz, Karminkel!"

Öğrenci:

"Hayır, kabul etmiyorum, bay Profesör! Kabul etmiyorum," diye avaz avaz haykırıyordu.

Ama artık çok geçti öğrenci Karminkel için, hem de çok geç... Profesör Kurtler'den daha önemli, ama acımaya ondan daha duyarlı bir başka sınavcının huzuruna çıkmaya çağrılmıştı. Kar hareketsiz bedenini kaplamayı sürdürüyordu. Binlerce kar tanesi neşeyle onun çevresinde dans ediyor, morarmış dudaklarının, donuklaşmış gözlerinin üstüne konuyordu. Rus kamun bu zevkli bayramım daha da neşeli kılmak için az bir şey; güzel bir müzik, örneğin Çigan orkestraları eksikti. Grünewald karlan yakalamak için elini uzatmak isliyordu. "Güzel kar.

Hafif ve uçuşan taneler. Kış bayramnm göz kamaştıncı konfetileri... Güzel ülke, Rusya, bay... \fot-ka... Kremlin... çocuklar kızaklarla kendilerini yokuş aşağı bırakıveriyorlar... Havyar... Çanlarm berrak sesleri..."

Sıfırın altında kırk derece! Sonunda er Jodl keyifli fethini tamamladı. Milyonlarca işgalciyi binlerce yıldır baştan çıkaran beyaz saçlı, utanmaz yaratık, güzel Rus kızma yanaştı. Buzdan kucakla sıkı sıkı sarılmış olarak, çmlçıplak, karların üstünde yüzükoyun yatıyordu. Güzel Rus kızı yeni fatihini kucaklamış, Jodl'un donmuş dudakları üzerine galibiyet öpücüğünü konduruyordu. Onun yanmda yatan VVeniger artık bir şey istemiyor, er VVoltke'nin dişleri de artık takırdamıyordu. Onbaşı Liebling de soğuğu duymuyordu artık... Bunun üzerine Çavuş Strasser adamlarını esas duruşa geçirmeye karar verdi.

"Ayağa kalk!" diye bağırdı, ama dudaklarından hiçbir ses çıkmıyordu.

O zaman şaşkın şaşkın çevresine bakındı ve devasa boyutuyla tepeden bakan kardan adamm yine karşısında dikilmiş olduğunu gördü. Bu kez Strasser saldınya yeltenmedi. İyi bir Alman askeri olarak boyun eğmesini ve bozgunu kabullenmesini biliyordu. Yalnızca Demir Haç nişanını göğsünden çıkardı, devin göğsüne, yani karların üzerine bıraktı ve:

"Demir Haç nişanını sen benden daha çok hak ettin," dedi.

Aynı anda dev kardan adam, acımasızca Strasser'in üzerine çullandı ve Çavuş Strasser'in ruhu, topuklarını birbirine çarparak hazrola geçti ve Germen savaşçılarının VValhalla kapısında kendisini sabırsızlıkla bekleyen Alman ruhlannm Führer'ini selamlamak için kollarını uzatarak, kaz adımlany-la sonsuzluğa doğru yola çıktı... Aslan Alman askeri Grüne-wald'm dudaklarında mutlu bir gülümseme dolaşıyordu. Şu sıralarda görkemli bir karşılama gösterisindeydi. Hafif top arabasıyla durgun Don'un üzerine yumuşak bir iniş yapmıştı. Rusya halkları -bütün Rusya halkları-, Kırgızlar, Kalmuk-lar, KafkasyalI Gürcüler, Zaporej'li Kazaklar, sert Özbek dağlıları, Ukraynalılar, Tatarlar, Sibirya köylüleri, Yahudiler, Kürtler, yirmi yedi ulusun hepsi

oradaydı ve çılgınca kendisini alkışlıyorlardı. Binlercesi, milyonlarcası kucak dolusu konfeti, şu dans eden, beyaz, buzlu konfetilerden atıyorlardı ona... Ve tonlarca... tonlarca havyar yiyorlar, fıçılarca... fıçılarca votka içiyorlardı yeni fatihlerinin sağlığına... *'Oçi çorhi-ya'* **şarkısını söylüyorlardı bir ağızdan, yeni fatihlerinin şerefine. Çarlar, bütün Çarlar -Zorba Boris Gudonof, boyarlarıyla birlikte Korkunç İvan, Deli Petro ve öbürleri- akın akın Kremlin'den çıkarak onu alkışlıyor ve geçerken gülüyorlardı. Lenin de oradaydı. Mozolesinden çıkıp gelmişti. Bütün Rusya halkı, yüz yetmiş milyon oradaydı. Hepsi parmaklarıyla Aslan Asker Grünewald'ı, Fatih Grünewald'ı, Muhteşem Grünewald'ı gösteriyor; kahkahalarla, sonu gelmeyecekmişçesine, kasıklarım tuta tuta, karınlarını yumruklaya yumruklaya gülüyorlardı. Sonsuz bir neşeyle iki büklüm oluyorlar, Strasser'in ağzma, yüzüne, boğazma beyaz, buzlu, dans eden konfetilerden atıyorlardı. Konfetiler yavaş yavaş Strasser'in bütün yüzünü kaplıyor, soluğunu kesiyor ve onu boğuyordu. Ve sonu gelmeyen kahkahaları yükseliyordu acımasızca... Ve akıyordu durgun Don, bütün durgunluğuyla... Ve ağır ağır düşmeye devam ediyordu kar... Ağır ağır, sonsuz ve kutsal bir sessizlik içinde tarihsel görevini yerine getiriyor, fatihleri gömüyordu dingin ve kaygısız bir özenle... İri, hafif taneler, hiç çekinmiyor, gereksiz coşku göstermiyordu. Kar. İyi kar.**

OTUZ

Rahip Burak, YVierki'deki Saint-François Kihsesi'nde dua ederken yakalanmış ve olduğu yerde kurşuna dizilmişti. Puciata'nm müfrezesi Podbrodzie yolunda kısa bir çarpışmanın ardmdan beş adamını yitirmişti. Ağır yaralı durumda Puciata da bir çiftlikte yatıyordu. Kublaj, Molodeczno demiryolunu havaya uçuracağı sırada, çetin bir çarpışmadan sonra öldürülmüştü. İki radyo operatörü, çiftçüerden birinin karısının ihanetiyle, ambarda kıskıvrak yakalanmışlar; ormandaki bütün gizli radyo alıcıları son bildirilerini dinlemişlerdi: *"İyi şanslar, hoşça kalın, iki tane daha gitti."*

Ama Partizan Nadejda bir türlü ele geçmiyordu. Söylenenlere bakılırsa, genel karargâhını Varşova'ya taşımıştı; başkent varoşlarında

Yahudilerin ayaklanmasını örgütlüyordu. Hainler ve casuslar aym anda çeşitli yerlerde bulunduğunu bildiriyorlardı. Her gündoğumunda insanlar, kurşuna dizen manganın yüzüne karşı gülüyorlar, aslında başlarına hiçbir şey gelemezmişçesine kesin duydukları gizli bir güvenle, düşman askerlerine meydan okuyorlardı. Köylerde de alabildiğine safça ve garip haberler dolaşıyordu:

"Roosevelt ve Churchill'le görüşerek koşullarım söylemiş. Stalin bile sonunda konuşup anlaşabileceği kimseyi bulmuş."

"Gizli bir silahı varmış, korkunç bir şeymiş, ölüm ışını gibi bir şey... on kilometrede etkili olabiliyormuş."

"Dün Sucharki'deki okula gidip öğrencilerle konuşmuş, çocukların hâlâ gözleri parlıyor."

Şimdiye kadar, böylesine soğuk kış geçirildiği hatırlanmıyordu. Ormanın bazı yerlerinde, kar kalınlığı dört metreyi bulmuş ve 'Yeşiller' barınaklarını bırakmak zorunda kalmışlardı. Krylenko, Dobranski ve Hromada'nın müfrezeleri, buz tutmuş Wilejka bataklığının üstünde küçük bir adacıkta bulunan, donmuş söğütler arasındaki bir av köşküne sığınmışlardı. Bir gün -3 Şubat 1943- Pech, koşa koşa barınaklara geldi. Öyle heyecanlıydı ki partizanlar son dakikalarını yaşadıklarım sanarak silahlarına sarıldılar. Ama Pech yalnızca Krylenko'yu görmeye gelmişti; ona oğlundan söz edecekti. Oğlunun Kızıl Ordu generali olduğu, ama yaşh UkraynalInın yanında oğlunun adının hiç ağza alınmaması gerektiği kulaktan kulağa fısıldanıyordu. Herhangi bir kimse şaka yollu ya da rastlantı sonucu bu konuya değinecek olsa, Kry-lenko'nun surata asılıyor ve dişlerinin arasmdan *"Svolotch!"** **diyordu. O zaman karşısındaki şaşırıyor ve:**

"Ama Savieli Lvovitch," diyordu. "Oğlunuz değerli bir insan ki halk onu bu yüksek dereceye değer görüyor."

"Svolotch!" **diye yineliyordu yaşlı adam. Karşısındakinin yüzüne dik dik bakıyor, küfrün onurlarım paylaşmasını engellemek istercesine, uyarırcasma, sesini yükseltiyordu.**

"Ama neden Savieli Lvovitch?"

"Babasını düşmana satan bir adama başka ne denir?"

"Sizi asla düşmana satmamıştır, değil mi Savieli Lvovitch?"

"*Svolotch!* **Beni düşmana sattı diyorum!"**

"Öfkelenmeyin, Savieli Lvovitch."

"Kızmıyorum, *cholera emu w bok!"*[5]

"Peki Savieli Lvovitch, siz de bunu söyledikten sonra..."

"Babasının köyünü düşmamn eline bırakan bir adama başka ne denir?"

"Belki de başka türlü hareket edemezdi?"

Bunun üzerine yaşh adam öfkeden kıpkırmızı kesiliyor, kıllı yumruğunu karşısmdakinin burnuna doğru salhyor ve diken diken olan bıyıklan yavaşça ve tehdit edercesine titrerken soruyordu.

"Nedir bu?"

"Yumruk, Savieli Lvovitch!"

"Ölmeden önce, babanın köyünü düşmana bırakır miydin?"

"Hh-ha-hayır Savieli Lvovitch. Hayır... yalnız..."

"Yalnız ne?"

"Hi-hiçbir şey Savieli Lvovitch!"

"Yapmazdın, ha?"

"Ha-hayır."

"Emin misin?"

"Eminim."

"Babanın ölüsü üzerine yemin eder misin?"

"Savieli Lvovitch. Allaha çok şükür babam yaşıyor."

"Yine de yemin et."

"Yemin ederim!"

"Peki, general olursan bunu unutma."

"Kesinlikle unutmam, Savieli Lvovitch... Gidebilir miyim?"

"Çünkü, belli olmuyor. Bu zamanda enayi dümbeleğin biri general olup çıkıyor. Mitka'yı da general yapıp çıktüar!"

"M-m-mitka?"

"Oğlumdur; kolera canım alasıca!" diye bağırıyordu Krylenko, diken diken bıyıklarım titreterek. "Kırk kez söyledim sana. Bir daha unutursan..."

Ama bu tür bir konuşmadan sonra genellikle 'bir daha'sı gerçekleşmiyordu. Başlangıçta partizanlar Krylenko'nun anlattıklarına pek inanmamışlardı. Arkasından: *budja, budja m reso-rach** **diyorlardı. Bir gün Krylenko, cebinden** *Pravda* **gazetesinden kesilmiş bir fotoğraf çıkardı. Rusça bilenler -her iki savaşta da bulunmuş olanlar- resmin alfandaki yazıyı okudular: "Kızıl Ordu'nun en genç generali, General Dimitri Krylenko."**

Yaşh adam, bir zamanlar Riabinnikovo'nun küçük bir köyünde kundura tamirciliği yapıyordu. Oğlu, gösterişli bir sahneyle 'okumak ve önemli biri olmak istediği'ni belirttikten sonra, on iki yaşmdayken evden kaçmışü. On yedi yıl boyunca adamcağız oğlundan hiç haber alamamıştı. Düşmanlar ülkeyi kuşatmaya başladığı sıralarda Riabbinnikovo'lular, Mitka'run Kızıl Ordu generali olduğunu,

fotoğrafının *Pravda'* mn birinci sayfasmda basıldığım bildirdiler. Krylenko alabildiğine alay etmişti oğluyla: "Okumak ve önemli biri olmak. Ge-ne-ral!" Öfkesini de Kazak arkadaşı Bogoritza'dan çıkarmıştı. O sırada zavallı adamcağız, gülümseme dalgınlığım göstermişti ve suratına yapışan bir çift çizme zavallının yüzündeki gülümsemeyi söküp atmıştı. Bununla yetinmeyen Kıylenko, devrim sırasında aldığı onbaşı rütbesini hatırlamış ve harekete geçmişti. Daha sonraysa Riabinnikovo köylüleri 'sağlığının yerinde olduğu' nu belirten birkaç mektup almışlar, bir de Smolensk savunmasından soma, General Krylenko'ya Lenin nişanı takıldığını öğrenmişlerdi.

On yedi yıllık ayrılıktan soma, babayla oğulun ilk karşılaşması pek dramatik geçmişti. O gün kundura tamircisinin oğlu kendisine masa görevi gören bir köknar tahtasının önünde oturmuş, haritayı inceliyordu. "Burası... yirminci mevzii. Riabinnikovo!" O zamana dek onun gözünde Riabinnikovo, Rus toprağının, savunmakla görevli olduğu yüzlerce başka noktasından farksız bir parçasından başka bir yer değidi. Oysa şimdi... "Şu yaşh adam!" Omuz silkti. "Riabinnikovo, sert, iyi toprak. Güneyinde köknar ormanı var... tanklar kolayca geçebilir. Yirminci mevziin tanklara karşı koyacak yeterince araç gereci yok. Bu da Riabinnikovo'yu bir yana bırakıp doğuya doğru geri çekilmek gerekecek demektir." Eline bir kurşunkalem aldı ve özenle, ırmak yönüne doğru üç ok, Riabinniko-vo'nun doğusuna doğru da bir yarım daire çizdi.

Önüne bir kâğıt çekti, geri çekilme emrini gözden geçirdi ve birden gerçek bir korkuyla düşündü: 'İhtiyar söylenip duracaktı!' İçini çekti, yardımcısı ve arkadaşı olan komutan Lukin'in odasına geçti. Geri çekilme emrini verdi ve geri dönerek, tahtanın arkasına geçip oturdu. Bu sırada emir eri odaya girdi, topuklarım birbirine çarptı, selam verdi. Tam ağzım açtığı sırada bir patırtı gürültü, ardmdan da bir alay küfür duyuldu ve elinde süngü, öfkeli nöbetçinin elinden kurtulmuş olan Krylenko'nun geri geri odaya girdiği görüldü.

General:

"Baba!" diye haykırdı.

Yaşh adam oğluna yüz vermedi ve doğrudan doğruya nöbetçiye dönerek:

"Rütbeyi görmüyor musun ha?" diye bağırdı.

Kolunu nöbetçinin burnuna dayadı.

"Güzel kokuyor, değü mi? Sen hiçbir zaman elde edemeyeceksin bunu!"

Parmaklarının arasına sümkürdü ve oğluna doğru döndü. Genç Krylenko şaşkınlığını atmış, kendini toparlamıştı. Bir işaretle emir erini ve nöbetçiyi gönderdi. Krylenko ellerini beline dayadı, öne doğru eğildi ve büyük bir tiksintiyle oğlunu tepeden tırnağa süzdü.

"Demek doğru, Mitka? Demek seni general yaptılar?"

Mitka gözlerini yere eğdi ve suçlu suçlu sessizliğini korudu.

"Eee, ne yani?" diye haykırdı birden yaşh adam. "Babam böyle mi karşılıyorsun it oğlu it? Kıçın sandalyenin üstünde ve ağzm tavukgötü gibi büzülmüş? Seni yeterince dövmedim, değil mi? Belki de bunun için geç olduğunu sanıyorsun ha?"

İri ve kıllı bir yumruk havada uçtu ve General Krylenko'nun burnunun üzerine kondu.

"Ha?"

Yandaki odanın kapısı açıldı ve yardımcı komutan yüzbaşı Loukine korka korka kafasını içeriye uzattı. Genç Krylenko durumu açıklamak için hemen:

"Babam," dedi.

Bunun üzerine kapı yeniden sessizce kapandı. Genç Krylenko babasma doğru döndü ve onu yatıştırmak istercesine konuşmaya başladı:

"Böyle bağırıp çağırıp durmayın. Herkesi başımıza toplayacaksınız. Elbette sizi gördüğüme çok sevindim."

Kunduracı çavuş Krylenko, generalin masasının arkasında duran koltuğa rahatça yerleşti.

"Nou, to-to" **diye homurdandı.**

Kuşkuyla oğlunun göğsüne baktı. Parmağını Lenin nişanının üzerine koyarak sertçe sordu:

"Bu nedir?"

Genç Krylenko utançtan kıpkırmızı kesilmişti. Kendini aşağılanmış ve savunmasız hissediyordu. Suçlu suçlu sağma soluna baktı. "Hey Tanrım, sanki onu almadım da çaldım!"

"Hiçbir şey değil," diyerek kendini savunmaya çalışta. "Smolensk için, biliyor musun geçen yaz... İşte böyle bir aygıt!"

İhtiyar Krylenko öfkesinden kudurarak oğlunun taklidini yaptı:

"Böyle bir aygıt! Burada Lenin nişanına neden yaraşır biçimde davranmıyorsun ha? Serseri!"

"Ama..."

"Sus!"

Kıllı yumruk yeniden havada uçtu.

"Çabuk çıkar onu."

Genç Krylenko hemen nişanını çıkardı, cebine atta.

"Sinirlenmeyin... Bu yaşta..."

"Ben bu yaşta cephede çarpışıyorum, sen yirmi dokuz yaşında cephe gerisinde fazladan bir yazıcı oluyorsun. Ha?"

Tiksintiyle tükürdü. Ayağım uzattı.

"Çizmelerimi çıkar!"

Genç Krylenko babasma yaklaştı, ona sırtım döndü, çizmenin birini yakaladı ve çekmeye başladı.

"Canım çay istiyor," dedi birden yaşlı adam. "Bir semaver çay getirt."

General emir erini çağırdı. Emir eri içeriye girdi, topuklarım birbirine çarptı, selam verdi ve generalin masasının arkasında rahatça oturmuş, çıplak ayaklı onbaşma, ağzı açık bakmaya başladı.

"Çay getirin!"

Emir eri topuklarını birbirine vurdu ve sallana sallana dışarıya çıktı. Yaşh Krylenko ellerini ovuşturdu, haritaya baktı. Kirli kocamaft parmağım haritanın üzerine koyarak:

"Riabinnikovo!" diye haykırdı birden, çocuksu bir neşeyle, "peki bu nal neyin nesi?"

"Bunlar yeni konumlar. Riabinnikovo'yu boşaltma ve yerleşme emri verdim..."

Genç Krylenko kaygıyla durakladı; yaşh adamın bıyıkları birden diken diken olmuş ve rüzgâra tutulmuş orman gibi titremeye başlamıştı. Gözleri birden haince kısıldı ve burnundan öfkeli soluklar duyulmaya başladı. Ağır ağır ayağa kalkü, öne doğru eğildi...

"Nasıl?"

"Babacığım, bu tür işleri duygusallıkla değerlendirmemek gerekir!"

"Riabinnikovo'yu, Riabinnikovo'muzu savunmayacak mısın?"

"Haydi babacığım, haydi... Mantıklı olun; bu bölgede düşmanın taptaze bir zırhlı birliği var ve benim anti tanklarım yok..."

"Anti tankların mı yok? Yok ha? Peki, halkın sana verdiklerini de yaptın? *Propil ich, tchto-li? İli w karty prodoul."*[6]

"Baba..."

"Svolotch!" diye haykırmaya başladı birden yaşh adam, çatlak sesiyle. "Buraya gelin arkadaşlar! Duvar dibine götürün onu! Kurşuna dizin! Dur sen, dur sen hele!"

Yaşlı adam kendinden beklenmeyen bir çeviklikle ayağa fırladı, oğlunu yakaladı ve kulağım büktü...

"Ay!" diye haykırdı General Krylenko, utanmadan. "Bırakın beni!"

"Riabinnikovo'yu bir yana bıraktı," diye sızıldandı yaşh adam. "Orada elli yıl yaşadım, çalıştım, çabaladım... Kundurasını onarmadığım tek bir ayak yoktur! Bir ateş bile etmeden köyümüz düşmana bırakılsın ha! Stiopka Borogoditza ne diyecek? Ya Vathuşkin? Peki ya Anna İvanovna? Mitka Krylenko doğduğu köyü düşmana bıraktı! Benim oğlum!"

Bağırışları duyan nöbetçi, generalinin öldürüldüğünü \ sanarak süngü elinde içeriye daldı. Gördüğü manzara şuydu: çıplak ayaklı yaşlı bir çavuş, gözyaşları içinde generalinin kulağım çekiyor, general ise -rezalet!- kendini savunmaya bile kalkışmıyordu. Nöbetçi için bu kadarı fazlaydı. Nöbetçi gözlerini ovuşturdu; sanki cehennem boşalmış ve bütün iblisler ayağına dolanmışçasma kendim odanın dışına attı. Sonunda General Krylenko örselenmiş kulağım kurtarmayı ve masanın ardma gizlenmeyi başarmıştı.

"Emir verdim!" diye anlatmaya çalıştı. "Savaş, insanın keyfine göre yapılmıyor... Anti tanklarımın olmadığım söylüyorum size!"

"Anti tank! Anti tank! Peki ya süngüler, köpekler için mi üretilmiş?"

"Baba!"

"Kolera canım alsın! Riabinnikovo bir el ateş edilmeden, sokaklarında ölecek tek asker olmadan bırakılıyor!"

Birden sustu ve dikildi.

"Peki, ben, Savieli Krylenko, bir yurttaşın nasü dövüşmesi gerektiğim göstereceğim sana! Riabinnikovo'ya gidiyorum!

Riabinnikovo'yı ben koruyacağım, hem de tek başıma! Göğsümle, ellerimle! Sana ihtiyacım yok... *Skotina."**

Yaşlı adam üstünü başını düzeltti ve gösterişli adımlarla kapıya doğru ilerledi.

"Baba, çay?" diye kekeledi Mitka, utangaç bir tavırla. Yaşlı Krylenko geri döndü ve soğukkanlılıkla ayaklarının dibine tükürdü.

"İşte, senin çayına böyle ederim! Benim zehirlenmeye niyetim yok! Köyünü düşmana bırakabilen bir adam, öz babasını da zehirleyebilir!"

Bu sözlerden soma Krylenko dışarı çıktı. Küfürleri, uzaklardan bile duyuluyordu. Genç Krylenko odada tek başına kalmıştı. Mendilini çıkardı ve alnını kuruladı. "Düş mü gördüm, ne?" Şaşkın şaşkın çevresine bakındı ve birden yerinden sıçradı. Odanm ortasmda, hemen hemen yeni denebilecek, özenle parlatılmış bir çift çizme dikiliyordu... "Çizmelerini giymeden gitti!" Çizmeleri yakaladı ve dışarıya koştu. Elinde çizmelerle, karın içinde yüz metre kadar koştu durdu. Askerlerden birine sordu.

"Buradan kocaman bıyıklı, ayakları çıplak, öfkeli bir çavuşun geçtiğini gördünüz mü?"

Zavallı asker, General Krylenko'ya bakü. Ünlü General Krylenko, dili dışan sarkmış, elinde bir çift çizmeyle karşısında duruyordu. Askerciğin ağzı kocaman açıldı ve boğazından cılız bir çığlık yükseldi... Ama Mitka orada değüdi artık. Elinde çizmelerle orada karların içinde, donmuş ırmak boyunca uzaklaşan bir siluete doğru koşturuyordu... Krylenko, Riabinnikovo'ya gediğinde Almanlar pazar

alanına doğru ilerliyorlardı. Krylenko sapsan kesilmişti, bir an tankın üzerindeki Alman kurmayına baktı, soma yaklaştı: "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adma..."

"Was? Was?"[7] **diye kaygıyla sordu kurmay.**

Subayı açıklama yaptı:

"Size hoş geldiniz diyorlar."

"Ach! **Karşılama,** *gut, gut."***

Yaşlı kunduracı soluğunu tuttu ve Alman'm ayaklarının dibine tükürdü.

"Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği adına!" diye yineledi.

Öfkeden deliye dönen binbaşı:

*"Abführen!"**** **diye uludu.**

Rütbesine göre onurlandırılan Krylenko, hayvan vagonlarının birine yerleştirildi. Ne var ki Mllodeczno'da kaçmayı başardı. Kırk sekiz saat boyunca yürüdü, sonunda baygın durumda yere yuvarlandı. Bir sabah uyandmldığmda onu bulan ve bakarım Zborovvsky'lerden en gencinin olduğunu öğrendi. Pech sığmağa geldiğinde, Krylenko bitlerini ayıklıyordu. Pech, "İyi avlar!" dedi.

"Sağ ol."

"Savieli Lvovitch," diye utangaç bir tavırla söze başlayan Pech hemen sustu.

"Ha?"

"Yok bir şey," dedi Pech, içini çekerek.

"İyi öyleyse, sus."

Krylenko bir odun yığınının üstüne oturmuş, koyun derisini kazıyordu.

"Savieli Lvovitch!" diye yeniden söze başladı Pech.

"Ha?"

"Sinirlenmeyin..."

Krylenko koyun derisini bir yana bıraktı ve Pech'e baktı:

"Bak çocuğum, söyleyeceğin bir şey varsa söyle, söyledikten soma da gitmeyi unutma."

Pech yutkundu ve söze başladı:

"Oğlunuz, Savieli Lvovitch..."

"Svolotch!" **diye birden sözünü kesti yaşh Ukraynah.**

Ama bununla birlikte Pech, Krylenko'nun gözlerinde ilgi duyan bir ışığın geçtiğim görmüştü. Hemen konuşmasını sürdürdü:

"Dün, Bolek Zborowski Moskova haberlerim dinledi. Oğlunuz Dimitri Krylenko, Stalingrad'm kurtulması için gösterdiği başarıdan dolayı 'Ulusal Kahraman' ününü kazandı."

Yaşh adamın yüzü bıyıklarından daha fazla kararmıştı.

"Sinirlenmeyin!" diye ekledi hemen Pech.

"Emin misin?"

"Evet, Savieli Lvovitch, Bolek Zborowski kendi kulaklarıyla duymuş. YVilno'da..."

"Nerede o?"

"Dışarıda... Gelip size söylemeye cesaret edemedi... ama isterseniz..."

"Git çağır onu buraya."

Pech tavşan gibi hemen oradan sıvıştı, çok geçmeden de Zborovvski'yle birlikte geri döndü. Zborovvski'nin korkusu yok olmuş gibiydi.

"Konuş!" diye bağırdı Krylenko. "Ne bekliyorsun?"

"...Ulusal Kahraman!" dedi Bolek. "Stalingrad kurtuluşunda katkısı büyük olduğu için."

"Emin misin?"

"Evet, Savieli Lvovitch! Evet, açıkça söylediler: General Dimitri Krylenko."

"Onu sormuyorum, eşek kafalı! Stalingrad'm kurtuluşu mu dediler? Kurtuluş dediler mi?"

"Dediler, Savieli Lvovitch! Hem de eklediler: General Dim..."

"Svolotch!"u **yapıştırdı yine yaşh adam, kuru bir sesle. "İşin o yanı beni ilgilendirmiyor."**

Pech'in kafası iyice kızmıştı. Birden parladı:

"Nasıl sizi ilgilendirmiyor! Şaşırtıyorsunuz beni, yoldaş. İzin verin de çok şaşırayım."

Krylenko, Pech'i kışkırtırcasma cevap verdi:

'Teki dostum, istediğin kadar şaşırabilirsin!"

Ardından bir adım geri çekildi, Pech'in nasıl çok şaşıracağım seyretmeye koyulacakmış gibi kafasını yana eğdi.

"Ama, Savieli Lvovitch! Her şey bir yana Stalingrad'ı oğ-^ lunuz kurtardı."

"Hayır. Oğlum değil, halk kurtardı Stalingrad'ı. Halkın kendisi kurtardı, anlıyor musun? Halkın kendisine teşekkür etmek gerekir! Oğlum aylardır geri çekilmişti. Haritanın üzerine oklar ve daireler çizmekten başka bir şey yapmıyordu: İşte bütün yaptığı buydu. Ve bir gün kendi kendine: 'Bu son daire olacak. Anlaşıldı mı?' dedi halka. Ve halk cevap verdi: 'Anlaşıldı.' Kime teşekkür etmeli? Haritanın üzerine küçük bir daire çizene mi, yoksa kanıyla toprağı sulayanlara mı, ha?"

Kısa bir sessizlik oldu. Soma Pech gürültüyle içini çekti.

"Neyse, tartışmaya değil, kutlamaya gelmiştim. Ayrıca, yoldaş Dobranski bu akşam sizi davet ediyor. Stalingrad'm kurtuluşu kutlanacak. Patates pişireceğiz!"

Yaşh adam kuru bir sesle söz verdi:

"Yemeğe gelirim."

Dışarıya çıktıklarında genç Zborowski karamsarlığım açığa vurdu:

"Utanç verici. Gerçekten ana baba sahibi olmaya değmez. İşte bize teşekkürleri böyle oluyor."

Yere tükürerek sözlerini noktaladı.

1

Geri dön... Yasak, yasak!

2

Sevgilim.

3

Minik tatlı kadın/Aynaya bak lütfen...

4

Aynada yazıyor/Sevmelisin beni/minik kadm.

Adı "Siyah Gözler" anlamına gelen ünlü bir Rus şarkısı.

5

Kolera canım alsın onun.

Masal, gitsin de çocuklarını kandırsın.

6

İçmek için mi sattın? Yoksa... kumarda mı kaybettin?

7

Ne, ne?

OTUZ BİR

Patatesler közde şişiyor, neşeyle patlıyorlardı. Partizanlar koyun postlarını yere sermişler, ceketlerinin düğmelerini çözmüşlerdi. Hava sıcaktı. Yalnızca ateşin sıcaklığı değil, mutsuzların hoşuna giden, tuzu kuruların tiksintiyle sırt çevirdikleri, ezilen yığınların kardeşçe, mütevazı sıcaklığı da vardı orada... Ateşe iyice yanaşmış olan Krylenko'nun pantolonunun paçası tütüyor, yakıcı sıcağa kayıtsız elleriyle patatesleri alıyordu. Janek kaynar suyun başma çökmüş, çay hazırlıyordu. Pech ünlü formülünü ona da fısıldamıştа... Toplantıyı Pech açmıştı. Gösterişli bir tavırla sunuşu yaptı: "Yoldaş Dobranski!"

Alkışlar duyuldu. Pech, miting yapıldığı zamanlardaki gibi halkı 'coşturma' zamanının geldiğine karar verdi ve haykırdı:

"Yaşasın halkların kardeşliği! Yaşasm Özgürlük Ordusu! Yaşasın..."

"Pech, lütfen kapa çeneni. Otur oturduğun yerde," dediler kibarca.

Dobranski defterini açtı.

"Size okuyacağım bu öykü Puşkin'in ünlü baladı: *Wororı k woronu lietit, ıvoron ıvoronou kritchit'i*[1] **okurken geldi aklıma."**

"Rouslan ile Lioudmila'nm ilk iki dizesi," diyen Pech, birden ayağa fırlayarak:

"Yaşasm Rus halkının ölümsüz dehası, Aleksandr Serge-yeviç Puşkin!" diye haykırdı.

"Yat! Yat! Pech yuvana!"

Dobranski, "Öykünün adı 'Stalingrad Dolaylarında'," dedikten soma okumaya başladı:

Güneş doğmak üzereydi. Gececi kurbağalar yavaş yavaş susmaya başlamışlardı, son yarasalar sağa sola kaçışıyorlardı. Uykusundan uyanan balıkçıl kuşu ağır ağır söğütlerin arasmdan çıkarak ilk balığı

yuttu. Volga'nm iki eski dostu, yüzyıllık kargalar: Iha Ospovitch ile Akaki Akakivitch ırmağın üzerinde göründüler. Sabahın serinliğinde keyifli uçuşlarla daireler çiziyorlar ve kaygılı gözlerle suyu tarıyorlardı.

"Hâlâ bir şey yok mu, Akaki Akakivitch?"

"Hâlâ bir şey yok, Ilia Ospovitch. Herhalde yanlış duydunuz."

"Oysa pencere açıktı ve Almanca konuşan ses oldukça güçlüydü: Doğu ordusunun bildirisi, diyordu. La Haye'deki adamlardan, en başarılı komutanlarımızdan Baron von Ratwitz'in komutasındaki ordu, dün yaptığı bir saldırıyla Vol-ga'yı ele geçirmiştir!"

Akaki Akakivitch ağzmdan salyalar akarak yemin etti:

"İlk yuvamın üzerine yemin ederim ki! Ağzımın suyu akü."

Bunun üzerine, ırmağın üstündeki iki ölü ağaç gövdesine ata biner gibi oturmuş, göğsü bağrı açık iki kişi göründü. Kütükler burgaçlarda tehlikeli biçimde çevrinerek dönüyordu.

"Pitz!" diye haykırdı binicilerden biri. "Kıyıya yanaşmamız gerek!"

İkinci binici hareket etmemeye çalışarak, "Zw *befeh!"** **diye cevap verdi.**

Bu sırada, Baltık Denizi'nin kıyısında küçük bir kent olan Sassnetzli eski er Schwanke'nin cesedinin oradan geçtiği görüldü. Askerin serseri, dünyayı umursamaz bir hah vardı; dişlerinin araşma bir saman çöpü sıkıştırmış, suyun üstünde sırtüstü yatmış, görünüşe bakılırsa yalnızca gökyüzünü seyretmeye adamış sabit bakışlarım gözlerini gökyüzüne dikmişti. Suyun üstünde yüzen çöpler, dünya nimetlerinden kopmuş bu bakışlardan yine de kurtulamadı. Er Schwanke birden yüzükoyun döndü ve şaşırarak önünde yüzen ilk ağaç gövdesine bindirdi. Ölülerin diliyle söğütlere doğru seslendi:

"Hey, Hamburglu Röder, bak burada kimi yakaladım!"

Eskiden duvarcılık yapan Hamburglu Kari Röder aynı dille:

"Neyle bakayım? Kıçımla mı?" diye homurdandı ve sazların arasından kurtularak yalpalaya yalpalaya yüzmeye başladı.

"Bu oyunu bana oynayan şu iki pis kuşu bir elime geçir-seydim..."

İlia Ospovitch ile Akaki Akakivitch masum masum Kari Röder'in suratına baktılar.

Meslektaşı, eski asker Schwanke de, "Buradan!" diyerek yol gösteriyordu. Birden seslendi:

"Hey! Mannheimli Printzel, hey! Kannichen, Lübeck, bu yana gelin. Bakın kimi yakaladım!"

Suyun yüzünde, mantar gibi bitiveren çırılçıplak bir adamın güçlü sesi duyuldu.

"Assınlar beni, bu, en başarılı önderlerimizden biri olan general baron von Ratzvvitz değilse assınlar beni!"

Söğütlerin arasından hırçın bir ses yükseldi:

"Dostum, sanırım asılmak yerine boğulmakla yetinmen daha iyi olacak! Durun, biraz yakından bakayım... Gözlük-süz göremiyorum! *Donnenvetterl** **Bu General Baron von Ratwitz değilse, ben de Kannichen değilim."**

Bu kez de sazlarm arasmdan yükselen sövgü dolu bir ses duyuldu:

"Kesinlikle Kannichen değilsin artık! Üstelik suratına baktıkça, oğluna da Kannichen'in küçüğü demediklerine inanasım geliyor. İnsan, bir kere yengeçsiz ve yumuşak bir çamur bulunca gözünü dört açması gerekiyor... Neler dönüyor orada?"

Şimdi de eski bir Alman onbaşmm en çok dörtte üçü çıkmıştı suyun üstüne.

"Bak hele! En başarılı önderlerimizden biri! Ey sazlar, kumlar ve kıyıdaki bütün dallar, su alfandaki kayalar, sizden bütün geriye kalanlar! Yaklaşın!"

Bu çağrı üzerine coşkulu, kadm sesini andıran tiz bir ses yükseldi:

"Yoksa oradaki Adolf Hitler mi? Söyleyin, o zaman sevinçten ölebilirim."

Su üzerindeki soylu meclis gülmekten kmhyordu.

"Hah hah ha! Hah hah haaa!"

"En başarılı önderlerimizden biri." General Baron von Ratwitz, öfkeyle kurumuş ağaç gövdesine sarıldı. Burgaca kapılmıştı. Askerlerin cesetleri generalin çevresinde dönüp duruyorlar, ağacm dallarına tutunuyorlardı. General öfkeyle yardımcısına seslendi:

"Pitz, şu bedenleri kovun. İlerlememizi engelliyorlar!"

Korkudan beti benzi atmış olan yardımcı:

"Zm *Befehl!"*[2] **diye haykırdı.**

Karga İlia Ospovitch, gösterişli bir tavırla Akaki Akaki-vitch'e seslendi:

"Rahmetli babamın Borodino'da bir Fransız generalinden yürüttüğü tütün tabakasını hatırlıyor musunuz? Çok güzel olan gümüş kol saatinize bahse girerim ki, şu teğmen suya dalmaya cesaret edemeyecektir. Namusum hakkı için dala-mayacaktır."

Akaki Akakivitch de bahsi sportmence kabullenerek:

"Namusum üzerine," dedi.

En anlamsız bakışlarla gökyüzünü seyreden eski asker Schwanke, saygm meclise:

"Meine herretı!"[3] **diye seslendi. "Sanırım bu kez onu tutuyoruz. Doğal olarak, bunu da bana borçlusunuz!"**

Mannheimlı eski asker Printzel dişlerini gıcırdattı:

"Çok iyi, Schwanke. Sana bir bardak Volga suyu sunmaya hazırız!"

Bu ince espri karşısında bütün topluluk kahkahalarla gülmeye başladı.

Sazlarm arasından, "Ne oluyor?" diye soran coşkun sesler yükseldi ve eski Büjiik Alman ordusunun, eski Alman askerlerinin cesetleri her yandan ortaya çıktı.

"General Baron von Ratwitz, buraya kadar ulaştı! *Gott im Himmel!"*[4]

Eski onbaşı Kannichen imalı bir tavır takınarak görüşünü belirtti:

"Hımm! Hımm! Daha tümüyle ulaşamadı. Saygın mecliste generalin tümüyle bizden olmasına karşı çıkan var mı?"

Her yandan, "Hayır, hayır! Tam tersine, onur duyarız, onur duyarız!" dedi kendinden geçmiş sesler.

General Baron ağaç kütüğünü kurtarmak için sağa sola tekmeler savuruyordu.

"Ah-aL" diye yalandan sızlanmaya başladı, eski asker Schvvanke. "Kıçıma tekme attı!"

"Nasıl? Cesaret edebildi demek? Ama bu ağır bir suç! Yönetmelikte bu kesinlikle yasaklanmıştır!"

Schvvanke camsı bakışlarıyla gökyüzünü tanık göstererek, "Ah! Canım çok acıyor!" diye sızlanıp duruyordu.

Soylu meclis gülmekten kırılıyor ve kıpırdayamaz duruma getirilen ağacın gövdesinin çevresinde saflarım giderek sıklaştırıyordu.

"Pitz!" diye bağırdı Baron General, "hemen inin ve bana burayı boşaltın".

"Zu Befehl!" **dedi Pitz ve gözlerini kapatarak kütüğün üstünden indi.**

İlia Ospovitch mutlulukla kafasını salladı.

"Sizinle bahse girmediğime ne kadar mutluyum, Akakivitch," dedi. "Yoksa güzel tütün tabakamı yitirecektim."

"Ama bahse girdiniz, İlia Ospovitch!" diye haykırdı Akaki Akakivitch, öfkelenmiş görünmeye çalışarak. "Onur sözü vermiştiniz."

İlia Osipovitch bir gözünü kapadı, Akaki Akakivitch'e baktı, son bir kez solıık aldı ve diretmedi.

"Meine Herren! Meine Herrerı!" **diye bağırıp çağırıyordu eski asker Schwanke. "Pitz geldi. Aranızdan iki kişiyi, eyleminin, hmm! nasıl diyeyim 'nihai' bir özelliği olması için görevlendirmek istiyorum... Aranızda en eskiler hangileri?"**

"Ben," dedi eski asker Kannichen, "ben üç gündür buradayım, üstelik yalnızca içmeye değer bulmadığım sulan bıraktım."

"Bana gelince, ben de üç gündür buradayım, bedenimde bana bağlı idmanlı yirmi dört yengeç var ve bana hizmet etmekten başka istekleri yok dedi," eski asker Printzel.

"Ha ha ha!" diye gülmekten kınlıyordu soylu meclis, "şu yaşh Printzel hep aynı; hiçbir zaman değişmeyecek!"

"Çok iyi, Printzel ve Kannichen, komutanlığa doğru ileri marş!" diye komut verdi eski asker Schvvanke.

Bir dalgalanma oldu ve birden ayaklarından tutulan Pitz tek bir vuruşla, pek iştah açıcı olmayan 'glu glu glu' sesleriyle suyun dibini boyladı.

"Prozit!" **diye mırıldandılar iki karga İlya Osipovitch ve Akaki Akakivitch.**

Prozit, Prozit **sesleri asker Printzel'in kulaklarında yankılandı. "Görüyorsunuz, görüyorsunuz,** *Mein Herr,* **sazlar o kadar kötü değillerdir, özellikle köklerinden tuttuğunuz zaman!"**

"Arkaya!" diye haykırdı Baron general. "Kim olduğumu görmüyor musunuz?"

"Zu befehll Zu befehl!" **diye neşeyle haykırdı birlik, çevresinde daha da sıkışarak.**

"Ben sizi Polonya'ya getiren önderinizim."

"Ve de Volga'ya!" diye bir ağızdan bağırdı soylu birlik, "Volga'yı unutmayın, *Mein Herr.* **Üstelik Volga'nm bir itin sahibine duyduğu** *saygıyı* **bile yok edecek sularmda yeterince su içmek bir şeyler anlatır!"**

General Baron ağaç kütüğünün battığım hissederek bağırdı:

"Alman cesetleri! Uzaklaşın! Bu bir emirdir!"

"Zu befehl! Zu befehU" **diye mınldandı Alman cesetleri ve General Baron von Ratwitz hafifçe dalgalandı, kolunu havaya kaldırdı ve tümüyle suyun içinde yok oldu.**

"Sizin görüşünüze göre, Akaki Akakivitch!" diye terbiyeli bir tavırla mırıldandı İlya Osipovitch yavaşça aşağı inerek.

"Hiçbir şey yapmazdım, İlya Osipovitch... sizin görüşünüze göre!"

"İyi, sağlığınıza o halde, Akaki Akakivitch, sağlığınıza..."

"Sağlığınıza... *Mahlzeit! Mahlzeit!"*

Dobranski öyküsüne ara vererek biraz çay içti.

"Bugün güzel olmuş, tadı hemen hemen hiç belli değil!"

Pech orada bulunanları yeniden coşturmaya karar verdi.

"Yaşasm Polonya yurtsever savaşırım tanınmış halk öykücüsü, yoldaşımız Adam Dobranski!" diye haykırdı.

"Bravo, bravo!" diye bağrıştı partizanlar.

Bunun üzerine Pech bu coşkudan kendine de ufak bir pay çıkarması gerektiğine inandı ve yüreklenerek:

"Yaşasm Pech!" diye haykırdı.

"Uf! Aşağı aşağı! Yatağına! inine!"

Çok bozulan Pech sırtım döndü ve bütün dikkatini patateslere verdi. Dobranski öyküsüne devam etti:

Birkaç dakika sonra iki arkadaş, belki biraz ağırlaşmış olarak, beğendikleri meşe dallarından birine kondular. Büyük bir sürprizle karşılaşarak, kendilerim zayıf, tüyleri dökülmüş, boynu ve gagası alabildiğine uzamış bir başka kargayla gaga gagaya buldular.

"İlk tüyümün aşkına!" diye haykırdı İlya Osipovitch, şaşkınlıkla. "Ama bu etiyle kemiğiyle Berlinli Kari Karlovitch'in ta kendisi!"

"Özellikle kemiğiyle! Ah! Özellikle kemiğiyle!" diye inledi karga, belirgin bir Alman aksamyla.

Çarlar döneminde, Alman kargası Kari Karlovitch Rusya'ya yerleşmiş ve sarayın bahçesinde ayrıcalıklı bir konum elde etmeyi başarmıştı. Çünkü Çar'm bu kargayla özel bir dostluğu vardı. Çoğu kez Çar, saraymm penceresinde eğleşir ve Kari Karlovitch'in ekmek kırıntılarını beğenmediğini sezinlerse tanıdıklarını bahçeye inmeleri için teşvik eder ve Karlovitch'in istediği yemekleri seçmesine yardımcı olurdu. Çok geçmeden herkes Kari Karlovitch'in neyi beğenip neyi beğenmediğini tartışmaya başladı; böylelikle, gözdenin katkısını kabul etmediğini öğrenen bakanların uykusunun kaçtığı görüldü. Çünkü kaçınılmaz olarak onlarm çok yakında gözden düşeceklerinin bir

belirtisiydi bu. Gerçekten de Çar, bu gözdesinin beğenilerine ve zevkine büyük önem veriyordu. Bu kuşun 'çevresini -onu oluşturan hamurda bile- gereği gibi yargılama şansı olduğunu' söylemeyi alışkanlık haline getirmişti.

"Peki, buralarda işiniz ne Kari Karlovitch?" diye sordu İlia Osipovitch. "Hiç kuşkusuz bir yolculuk? Gezgince hayat ne güzel!"

"Ah!" diye içini çekti Kari Karlowitch! 'Tamı tanığımdır ki Volga'ya başka bir zaman gelmeyi yeğlerdim... Bu savaş, *ah* **ne aksilik... Bakın, birkaç gün önce Baron von Ribben-trop'un şatosunda bir baloya katılmıştım! İnanın sevgili dostlarım, Führer'in yamnda da, bir zamanlar Çar'm yarımdaki yerimdeydim... Bu demektir ki her yere çağrıldım. Baronun evinde, en güzel topluluk, en güzel müzik, en güzel**

Fransız şarapları... Ama ben hiçbir şey görmüyor, bir köşeye çekilmiş ağhyor, ağlıyordum. Birden, *ah!* **ne göreyim. Baron von Ribentrop yamma geldi:**

"Neden böyle ağhyorsun Kari, Alman karga, *ah!* **neden? dedi."**

"Ah! Joachim/ dedim. Ben ağlamayayım da kimler ağlasın? Zavallı Rusya, *ah!* **Zavallı Rusya!"**

"Ah! **diye içini çekti Baron, za... zavallı Rusya..."**

"Ve oturup o da ağlamaya başladı. Ne manzara, ne unutulmaz anıydı! Ama birden, *ah! ne* **göreyim? Baronun eşi ve kızı da yaklaşıyorlar."**

"Neden böyle ağhyorsunuz, *Mein Herren,* **neden, neden?"**

"Ah! **Püppchen,** *ah!* **Gretchen!" diye içini çekti Baron. Biz ağlamayalım da kimler ağlasın? Za... Zavallı Rusya!"**

"Ah! Ah! **diye içini çekti Gretchen,** *Ah! Ah!* **diye içini çekti Püppchen ve oturup onlar da ağlamaya başladılar."**

"Soylu kadınlar, iyi yürekli insanlar! Ve tüm konuklar yaklaştılar, çevremizi kuşattılar ve acıyla sordular."

"Ah! Ah! **diye cevapladık gözyaşları arasmda za... zavallı Rusya!"**

"Ah! **Za... Zavallı Rusya! dedi konuklar da. Sonunda onlar da ağlamaya başladılar."**

"Ah! **Ne manzara, ne unutulmaz amydı! Ben ağlarım, Baron ağlar! Püppchen ağlar, Gretchen ağlar, orkestra ağlar, konuklar ağlar, uşaklar ağlar... Herkes ağlıyordu; her taraf gözyaşı içindeydi."**

"Ah! **dedi Baron hıçkırıklar arasmda.** *Ah!* **Kari, Alman karga, Führer'imiz üzerinde senin çok etkinliğin var. Git; anlat ona. Kurtar Almanya'yı... Yani demek istiyorum ki Rusya'yı!"**

"Gözyaşları arasmda Berlin'i geçtim. Ne manzara, ne unutulmaz anıydı! Kocasmı yitirmiş kadınlar ağlar, anneler ağlar, kızlar ağlar, ablalar, nişanlılar ve küçük yetimler hep ağlar... Herkes ağhyordu, her taraf gözyaşı içindeydi. Birlikler, hıçkıra hıçkıra ağlayarak geçiyorlardı. Köşke geldim, beni çağırdılar, içeriye girdim. *Ah!* **Ne manzara, ne anıydı! Führer, Rusya haritasını eline alıp oturmuş. Ağhyordu! Gözyaşları böyle böyle..."**

Kari Karlovitch burada sözünü kesti ve kocaman bir kırıntı gösterdi.

"Führer'in gerçek gözyaşları!"

"Ah!" **dedi İlia Osipovitch de, iyimser bir tavırla. "Peki dostum, nasıl oluyor da şu anda ülkenizin peynirinden uzakta, Volga'da bulunuyorsunuz?"**

Kari Karlovitch kanatlarım büzerek, öfkeli bir tavır takındı.

"Ah! Ah! **Ne dram, ne am... Berlin bombalandı, ben bombalandım, Führer, Führer bombalandı! Ama ben, Alman karga, son tüyüme dek kapısının önünde bağlılıkla onu bekledim! Ve birden,** *ah!* **Ne göreyim? Kapı birden açıldı ve Führer -beti benzi atmış, ama direncini yitirmemiş- dışarıya doğru atıldı. Führer'in arkasından Goering, onun arkasından Göbbels çıktı. Göbbels'in arkasından General Von Katzen-**

Jammer çıktı! Hepsinin rengi atmış, ama dirençlerini yitirmemişlerdi!"

"Kari, Alman karga! diye haykırdılar; bacada daha patlamamış bir bomba var, bir şeyler yap... Führer'i kurtar, Kari!"

"Ve o zaman ben, Kari, Alman karga, ne yaptım dersiniz? Dizimi yere dayadım ve gözyaşlarıyla dolu bir sesle: *Ah!* **Führer için. Yaşamalı mı ölmeli mi! dedim."**

"Prrt! diyerek pencereye atıldım. Ve yeniden Prrt! Führer de pencereden atladı ve Führer'in ardmdan prrt! Göering pencereden atladı ve Göering'in ardmdan prrt, prrt! Göbbels ve Von Katzen-Jammer pencereden atladılar. Hepsinin beti benzi atmıştı, ama dirençliydiler. Böylelikle caddeye çıktık. Bombalar yağıyordu böyle, böyle."

Kari Karlovitch ardı ardma bir sürü kırıntıyı yere atıyordu: "Ve o zaman ben, Kari, Alman karga, ne yaptım dersiniz? Yere diz çöktüm ve ağlamaklı bir sesle: Führer'im için yaşamah mı ölmeli mi? dedim."

"Prrt, prrt, prrt! diyerek koşmaya başladım. Rengim kaçmıştı, ama dirençliydim!"

"Bravo Kari, aslan yürekli! dedi Führer ve prrt! o da koşmaya başladı."

"Cesur Kari, Onurlu Şövalye! dedi Göbbels ve Von Katzen-Jammer ve prrt, prrt! Onlar da koşmaya başladılar."

"Beti benzi atmış, cima dirençliydiler! Ve hayatım kurtardığım için bana teşekkür etmek amacıyla, Führer beni Vol-ga'ya gönderdi..."

"Git, dedi coşkuyla. Oraya git... Orada bir sürü yiyecek bulacaksın!"

Bir anlık sessizlik oldu, Akaki Akakivitch bir gözünü kapadı, aldı sözü:

"Çok konuştunuz, Kari Karlovitch. Belki de susamışsmız-dır?"

Kari Karlovitch sözün önünü ardım düşünmeden cevap verdi:

"Namusum hakkı için, bir bardakçık votka çok iyi gelirdi... Ne yapıyorsunuz, Ah!"

Kari Karlovitch korkuyla viyakladı ve kanatlarım kurtarmaya çalıştı, Alman karganın son saati gelmişti. İki Rus karga pençelerinin arasmda onu şıktalar. Ve Karl'm cılız boynu, gagası dünyanın en uzun, en sivri ve obur gagası kendini bir anda Volga'nm dibinde buluverdi. "Glu glu glu!" Yaşh Alman karga susuzluğunu bol bol giderdi. "Glu glu glu..."

Bütün gücünü yitirdi, kanatları oynamaz oldu ve Alman pençeleri herhangi bir yeri yakalamaya çalışmadı...

"Prozit!" **diye mırıldandı saygı ve sevgiyle İlya Osipovitch ile Akaki Akakivitch.**

Birkaç dakika soma iki arkadaş yeniden suyun üzerinde daireler çizmeye başladılar. Suyun üzerindeki sazlan ve ada-cıklan, kıyıdaki çahlıklan ve kum yığınlarını gözleriyle taradılar, hiçbir şey göremediklerinden Volga'ya sordular.

"Irmakların anası, eline ilginç bir şeyler geçti mi?" diye en saygılı ses tonlanyla gakladılar.

Kargalann doğuştan dalkavuk olduğunu bütün dünya bilir. Volga da bu iki kargayı yüzyıldan fazladır tanıyordu. Ama o gün iyiliği üzerindeydi.

Volga, sulan üzerinde tankı yanan teğmenlerden birini kollarına alarak, "Burada, hayranlarımdan birini tutuyorum," diye kükredi. "Daha önce suyumdan içmiş miydiniz, *Mein Herr?* **Fatihlerin sindirimim kolaylaştırmak için kusursuz olduğu söyleniyor..."**

İlya Osipovitch ile Akaki Akakivitch boğuk sesleriyle gülmekten kırıldılar.

"Gak gak gak! Bu ne güzel espri, ırmakların anası, gülmekten kınlıyoruz, gak, gak!"

"İzin verin de şu ceplerinizi boşaltayım," dedi Volga. "Yaşh oduncu Munin'den bir monokl gözlük! Bunun bende kalmasına izin verir misiniz? Bu, genç Stalingrad'ı güldürecek!"

"Oh! Böylelikle bu onu güldürecek!" diye gakladı iki karga! "Ah! Bizi ne kadar güldürüyor, ah! Ne kadar komik, gak, gak, bu ne güzel espri, ırmakların anası!"

"Bu da neyin nesi?" diye şaşkınlıkla söylendi Volga. "Bir Sovyet madalyası ve bir Rus askerinin fotoğrafı!"

Akaki Akakivitch şaşkın şaşkın İlya Osipovitch'e baktı.

"Bir Sovyet madalyası mı?"

Bu kez Akaki Akakivitch İlya Osipovitch'e şaşkm ş^a* bakarak:

"Bir Rus askerin fotoğrafı mı?" dedi.

'Tanıyorum onu!" diye haykırdı Volga. "Bu, Kazanlı Nt^-ka Bubiyen. Hatırlıyorum onu: Eskiden gelir kıyılanına oturur, sürekli üstüme tükürürdü."

Kargalar da haykırdılar:

"Biz de tanıyoruz onu, biz de tanıyoruz! Yuvalarımızı bozup yavrularımızı çalardı... Çok sevimli, güzel bir çocuktu!"

Volga düşünceli düşünceli söylendi:

"Peki, bu madalya ile cebinizdeki bu fotoğraf ne işe ya-nyor? Sorabilir miyim size, *Mein Herr?* Bir dakika, ben bulurum... Tamam, buldum!"

İki karga şakşakçılık etmek için abartılı bir sevinçle bağırdılar:

"Tamam, biz de bulduk!"

Volga sabırsızca onlara baktı.

"Peki, ne buldunuz yaşh eşkiyalar?"

"Evet," diye kekeledi İlya Osipovitch, "Ne buldunuz Akaki Akakivitch?"

"Ya siz? Ya siz, İlya Osipovitch, ne buldunuz?"

Acıklı bir tavırla birbirlerine baktılar.

"Hiçbir şey," diye itiraf ettiler alçakgönüllülükle, "hiçbir şey bulamadık, ırmakların anası! Tüyü dökülmüş yaşh kuş beyinlerimizi aydınlatmak lütfunda bulunur musunuz?"

"Buldum," dedi Volga. "Bu koşullar altında, *Mein Herr,* **daha fazla bu dala tutunmanıza izin veremeyeceğim: Artık beni eğlendirmez oldunuz."**

"*Nein! Nein!"** **diye haykırdı zavalh işgalci.**

*"Jal Ja!"** **diye gakladı zaferle kargalar ve Volga yeni hayranını dibe doğru çökertti; bir Almanın iyi içebilmesi için ne kadar zaman gerekiyorsa, onu o kadar zaman dipte tuttu. Kargalara gelince, çoktan havalanmışlardı. Volga'mn kollarında garip bir sevecenlikle tuttuğu şeye doğru sakınarak yaklaşmaya başladılar.**

"Hım?" dedi İlya Osipovitch, kuşkulu bir tavırla.

"Hımm! Hım!" diye arkadaşım arkaladı Akaki Akakivitch. Ve yavaş yavaş Volga'ya doğru inmeye başladılar... Ama Volga öyle korkunç kükredi ki, iki arkadaş yaşh kanatlarının bütün gücüyle gökyüzüne doğru sıçradılar.

"Oh! Tamım, korkudan öleyazdım!" diye gakladı İlya Osipovitch. Akaki Akakivitch'inse korkudan tüyleri gagasına kadar diken diken olmuştu.

"Defolun, leş kargaları!" diye bağırdı Volga ve öfkeden her yam köpüğe kesildi. "Bunun bir Rus askeri olduğunu görmüyor musunuz?"

"Ah! Tanrım!" diye haykırdı İlya Osipovitch. "Ne korkunç yanlış anlama!"

"Ne kötü terslik!" dedi Akaki Akakivitch.

"Yaşlanmış gözlerimizin kusuruna bakmayın, ırmakların anası!"

"Artık ölmekten başka yapacak işimiz kalmadı!"

"Onun için bir şeyler yapamaz mıyız, ırmakların anası?"

Irmakların anası zengin ve duru Rus dilinin sözcük hâzinesi içinde öylesine bir küfürle karşılık verdi ki, iki arkadaş korkuyla bakıştılar, kafalarım tüylerinin araşma soktular ve ormana doğru kaçtılar...

İlya Osipovitch diken diken olan tüylerim düzelterek kekeledi.

"Önemli değil, ama Volga anamızın ağzının böyle bozuk olacağım hiç sanmazdım!"

"Uyumak ve unutmak istiyorum," diye mırıldandı Akakivitch, üzüntüyle. "Doğduğum yuva üzerine yemin ederim ki, onun Kazaklarla ve gemicilerle dostluk ede ede öğrendikleri bu oldu."

Volga, sarışın askeri anaç kollarının arasmda tutarak: "Kaygılanma, küçük Vazionok-Vazienka'm," diye sevecenlikle mırıldandı. "Mezarlıklar Volga'dan daha iç karartıcıdır. Seni öğle zamam dingin bir köşeye götüreceğim; oraya ne insan, ne hayvan geldi. Bildiğim bir adanırı körpe sazlan arasmda orada sen de saz, yumuşak kum, giderek adanın bir parçası olacaksın, Vazionokçuğum. Her şeye karşın yine de bir patates ya da soğan tarlasına gübre olmaktan daha iyidir bu..."

Ve Volga ona Kazak analarının eski ninnisini mırıldanmaya başladı:

Spi mladienitz moi priekrasny Baiouchki-baiou...

Ticho smotrit miesietz jasny **W***kolybiel tıvoyou...*[5]

Daha soma, kızmış kafalarım yatıştırmak için donmuş bataklığın üstündeki küçük köprüde, masmavi gecede, binlerce galibiyet pırıltısı içinde yanan gökyüzünün altında dolaşırlarken Janek, Dobranski'ye sordu:

"Sen Ruslan seviyor musun?"

"Ben bütün halkları seviyorum," diye cevapladı Dobranski, "ama hiçbir ulusu sevmiyorum. Ben yurtseverim, milliyetçi değilim."

*** "Farkı ne?"**

"Yurtseverlik, memleket sevgisidir. Milliyetçilik, öbürlerinden nefret etmek demektir. Ruslardan, Amerikalılardan, hepsinden... Dünyada büyük bir kardeşliğin temeli atılıyor, hiç olmazsa Almanlar bize bunu kazandırıyorlar..."

OTUZ İKİ

Stalingrad'm kurtuluşundan soma partizanlar birkaç hafta mutluluktan sarhoş gibi olmuşlardı; açlık onları daha az etkilemiş, soğuk onları daha az dondurmuştu. Ne var ki Şubat ayırtın sonlarına doğru bütün yiyecekleri tükenmiş ve Janek son patateslerim de dağıtmak zorunda kalmıştı. Çok geçmeden de bütün partizanlar karların arasmda soğuktan hissetmeyen elleriyle, bir meşe palamutu ya da kestane aramaya başlamışlardı. Zborowski kardeşler gecelerini köylerde dolaşmakla geçiriyorlar, yiyecek istiyorlar, dileniyorlar, tehdit ediyorlar, jöne de elleri boş dönüyorlardı. Kendileri de aç olan köylüler çoğu kez onları sopayla kovalıyorlardı. Yalnız kalan partizanların çoğu Almanlara teslim oluyordu; umutlarım

i

iyice yitirenlerse kendilerini öldürtmek için yollara çıkarak Alman devriyelerine saldırmaya başlamışlardı... Çok geçmeden Partizan Nadejda'nm yeniden ormanda göründüğü söylentileri dolaşmaya

başladı: Başkomutanları da savaşlarında bizzat saf tutmak için gelmişti. Partizanlar, haberin doğruluğuna inanıyorlardı, çünkü tam da bu adamm tarzıydı. Partizan Nadejda savaş koşullannm en zorlaştığı yerde birden ortaya çıkma alışkanlığındaydı ve partizanların bütün umut ve cesaretlerini yitirmek üzere oldukları sırada, neredeyse her zaman gelip onların araşma karışıyordu.

Hromada, "Machorka onu demiryolunda, tam Kublaj'm son savaşmı yaptığı yerde gördüğüne yemin ediyor," diyordu. "Soma da Vierki'de, Saint-François Kilisesi'nde, mihrabın önünde, peder Burak'ı öldürdükleri yerde görmüş. Hele sözüme kulak verin: Polonyalı general üniforması taşıyor-muş, evet, hem de günün ortasında!"

Dobranski gülümsüyordu:

"Machorka onu gerçekten gördü mü, yoksa her zamanki gibi yalan mı söylüyor, bilmiyorum, ama Nadejda'nm aramızda olduğunu biliyorum, en azından bu doğrudur."

Janek, Zosia'ya sarılmıştı. Ateşin yarımda bir zamanlar Tadek Chmura'ya ait olan bir koyun postunun üzerine oturmuşlardı. Janek biraz alayla öğrenciye baktı: Efsanevi baş-kanlannın kim olduğunu yavaş yavaş anlamaya başlamıştı; şu sırada nereye gizlendiğini de biliyordu.

"Ben onu kendi gözlerimle gördüm," dedi soğukkanlılıkla.

Hromada'nm ağzı açık kalmıştı.

"Ne? Nerede? Nerede gördün?"

"Burada. Burada gördüm. Şu anda da görüyorum. Yarımda oturuyor."

Hromada kalın kaşlarım çattı.

"Büyüklerle dalga geçemeyecek kadar küçüksün daha,* diye homurdandı.

Ama Dobranski, Janek'in sözlerinden oldukça etkilenmiş gibiydi. Uzun uzun Janek'e baktı, ona doğru eğildi, kotanı omzuna doladı ve tek söz söylemeden onu sevecenlikle sarstı.

Mucize gibi ele geçirilen yüz kilo patates, partizanların kışı yenmesine yardımcı olmuştu. O akşam Zborowski kardeşler her zamanki gibi elleri bomboş olarak sığmağa gelmişlerdi.

"Piaski'de Pan Romuald'ı öldürmüşler, dediler. Bu sabah birliklerden biri misilleme yapmak için köye gelmiş."

"Ortalık yine toza dumana bulanacak!" diye homurdandı Krylenko.

"Söylenenlere bakılırsa suçluları Sopla ihbar etmiş. Almanlar da ödül olarak yüz kilo patates vermişler..."

Ertesi sabah çıkan kar fırtınası bütün bölgeyi kasıp kavuruyordu. Akşam Piaski yollan diz boyu karla kaplanmıştı. Alman zırhlıları sırtüstü düşmüş yabanarüan gibi kıpırdaya-mıyorlardı. Birlik Komutam Stoltz'un tankı Belediye alanının ortasmda çakılı kalmış, bir adım bile gitmiyordu. Stoltz tanktan indi -gözünün üstündeki monokl gözlük buz parçasını andınyordu-, küfür etti ve mahallelerine yürüyerek gitti. Ardmdan köyün ileri gelenleriyle görüşmeler yaptı. Ne ki bu görüşmeleri noktalayan küfürlerin, tehditlerin dışında köylülerin suratı, Herr Hauptmann Stoltz'un tankını bıraktığı karlı *ateşkes bölgesi* kadar beyaz ve donuk kalmıştı. Bir tek, değirmenci Sopla'yla yapılan kısa konuşma doyurucu olmuştu. Sopla, ilk bakışta Stoltz'da iyi bir izlenim uyandırmıştı. Sopla' nın yüzü öbürlerininki gibi ifadesiz kalmamıştı; bu yüz bezgin, yazgısına boyun eğmiş ve solgundu.

Stoltz tehdit eder bir tavırla, "Kötü bir hava," diye başlamıştı sözlerine.

Sopla hemen özürler dilemeye koyulmuştu. Çenesi titreyerek, kar tartmasıyla Alman birliğinin köye gelişi aynı zamana rastlıyorsa, bunun önceden ayarlanmış olmadığmı ve her şeye karşın kendisinin bu işe katkısı olmadığmı açıklamaya koyulup Herr Hauptmann'a güven vermişti. Kırk sekiz saatten bu yana ağızlarına tek bir lokma

koymamış, karısı ve çocuklarıyla uğraşan Sopla'nm Alman birliklerinin yoluna engeller çıkaramayacak kadar işi olduğunu bildirmişti. Stoltz bu girişi yeterince umutlandıncı bulmuş, korkunç bir öfkeyle küstahlıklardan, sabotajlardan, provokasyonlardan söz etmiş, sonunda zavallı Sopla nasıl olduğunu kendisi de bilmeden, güneşi bulutların arasmdan çıkartmaya, karın yağışmı engellemeye söz vermiş; büyük bir işgüzarlıkla, fırtınayı yakalayıp eli kolu bağh olarak Herr Hauptmann'a teslim etmeyi önermişti. İyi bir stratejisi olan Stoltz, bu başarıyı anında değerlendirmiş ve yarım saat sonra da iki Alman askeri Sopla'nm evine yüz kilo patates bırakmışlardı. Saat sekize doğru, karm arttığı bir sırada Alman devriye birliği yola koyulmuştu. Askerler uygun adım gidiyorlar, kar ayaklarının altında çıtırdıyor ve Sopla askerlerin önünde koşturuyordu. Bedelini ödemek üzere bulunduğu patateslerden tatmaya zaman bile bulamayan Sopla bu sesleri yemek öğüten dişlerin sesi gibi algılıyordu. Kafasında tek bir düşünce vardı: Bir an önce işini bitirmek ve evine giderek, dumanı üstünde bir tabak sıcak patates yemek... 'Kubus benden hesap sormayacaktır' diye düşünüyordu, açhğm oluşturduğu kesin bir inançla. "Sağlam ve akıllı bir dosttur. Anlayacaktır," diye düşünüyordu. Devriye birliği, Hannoverli jandarma onbaşısı Klepke'nin yönetimindeydi. Bu asker, izinsiz geçen bir yıllık köy hayatının verdiği kızgınlıkla 'İnsanın kaçmak için de olsa, burnunun ucunu bile göstermeyeceği bir hava!' diye düşünüyordu. Birden Sopla, kısık bir sesle:

"Burası," dedi.

Klepke meşalesini havaya kaldırdı. Kapının üstündeki yazıyı okudu: "J. Piotruszkiewicz - Pastacı, Limonatacı."

"Eee? Ne bekliyorsun?"

Sopla'nm açlıktan, korkudan sararmış, biçimsiz bir patatesi andıran yüzü gerildi.

"Bu saatte uyandırmak... gereksiz yere..."

"Gereksiz yere değil," diye cevapladı asker. "Derisine bir kurşun yapıştırmak için uyandıracağız."

Sopla yaklaştı ve kapıp vurdu. Beklediler, uykulu bir ses sordu:

"Kim o?"

"Dost biri," diye cevapladı Sopla, utanmazca. "Aç kapıyı Kubus!"

Kapı ağzma kadar açıldı. Askerler içeri girdiler. Sopla askerlerin arkasından geliyordu. Piotruszkiewicz pantolonunun üstüne gecelik giymişti, pantolonun lastikleri yerlerde sürünüyordu. Üzgün ve çocuksu bir yüzü vardı.

"Hapşu!"

Sopla hemen kapıyı kapadı ve jandarmaya açıklamada bulundu:

"Ciğerleri çok zayıftır. Çocukken de hep hastaydı. Zavallı annesi onu büyütebilmek için çok emek verdi. Kubus dağ havasında büyümeliydi."

"Bazı hallerde dağ havası iyi gelir," diye cevapladı Klepke.

Sopla arkadaşına yaklaştı.

"Bana kızmıyorsun ya, Kubus?"

"Hayır, yüz kilo patates iyi bir gerekçedir..."

"Nereden duydun?"

"Bütün köy biliyor."

Sopla bir tabureye yığıldı ve ağlamaya başladı.

"Hadi, hadi kendim topla," dedi pastacı.

"Asıl suçlunun kim olduğunu bilmiyorum," dedi Sopla, hıçkırıklar arasmda. "Sıradan birisini söyleyemezdim. Soma benden, ailemden öç alırlardı... Bunun üzerine güvenebileceğim, sağlam bir dost aradım..."

"Sana teşekkür borçluyum," dedi Piotruszkiewicz. "İş bittikten soma benim için bir şeyler yapabilir misin?"

"Kesinlikle."

"Şu patateslerden... Birkaç kilo kanma gönderebilir misin?"

"Yarm sabah kendi ellerimle götüreceğim," diye söz verdi Sopla.

Klepke askerlere hazırlanması için emir verdi. İki arkadaş öpüştüler.

"Patatesler için teşekkür ederim," dedi Piotruszkievvicz.

Sopla bir iki söz söylemek istedi, ama sesi çıkmaz olmuştu. Pastacı onu yüreklendirdi.

"Erkek gibi davran, Sopla!"

Dolaba doğru giderek bir şişe içki ve birkaç bardakla geri döndü.

"İç bir yudum."

Sopla içti. Piotruszkievvicz askerlere de içki sundu.

Klepke, "Çok iyisiniz," diyerek teşekkür etti ve bardağım kaldırdı.

"Sağlığınıza!"

"Sağlığınıza!"

Kadeh tokuşturdular. Klepke:

"İzin verirseniz," diye söze başladı.

Piotruszkievvicz, eğilerek, "Evet," dedi, "hiç olmazsa açlık duymayacağım!"

Sopla yıkılmış gibiydi, sallanarak arkasına döndü ve kulaklarım tıkadı. Kurşun Piotruzskievvicz'in göğsünün tam ortasına gelmişti. Piotruzskiewicz kendi çevresinde bir kez döndü, yere düştü ve hareketsiz kaldı.

Askerler dışarıya çıktılar. Klepke en sonda kalmış, şişeyi de yanma almıştı. Sopla onları izliyordu. Arkadaşının dul kalan eşini avutmak için kalması gerektiğini seziyordu, ama bu işi ertesi gün, patatesleri getirdiği zaman yapmayı yeğliyordu. 'Zavallı kadıncağız ne kadar mutlu olacak!' diye düşünüyordu kendi kendine.

Kendilerini sokakta buldular. Sopla hızlı hızlı yürüyor, kendisini evde bekleyen bir tabak sıcak yemeği, patatesin bembeyaz yumuşaklığını, kokusunu düşünerek bir an önce işini bitirmek istiyordu... Bu düş onu sarhoş etmiş gibiydi. Daha fazla düşünmedi. Klepke'nin el fenerinin ışığı "Z. Mag-dalinski - Terzi. Birinci sınıf kesim. Çabuk dikiş, ucuz fiyat" yazısını bulunca, kararlı bir tavırla kapıyı yumruklamaya başladı. Kimse cevap vermiyordu. Bir daha vurdu. Klepke düşünceli gözlerle yazıya bakıyor, ucuz, az bir para karşılığında pantolonunu ütületip ütületemeyeceğini düşünüyordu, ama ne çare ki Lehçe bilmiyordu. Soğuktan dişleri birbirine çarpan askerler sabırsızca kapıyı dipçiklemeye başlamışlardı. O sırada çok yakından gelen bir kadm sesi duyuldu; belli ki kadm bir süredir kapının arkasına sinmişti:

"Ne var?"

"Saygılarımı sunanm, Pani Marta. Kocanızla görüşmek istiyorduk."

"Kocam burada yok."

"Bu kadar gevezelik yeter!" diye bağırdı Klepke, Almanca. "Açın kapıyı."

Kapı açıldı. Bir sessizlik olmuş, askerler gözlerini faltaşı gibi açmışlar, daha iyi görebilmek için ayakuçlannın üstünde dikilmişlerdi. Kadm

üstüne pamuklu bir havlu dolamıştı; bunun dışında hiçbir giysi yoktu üzerinde.

Kadm bir üşüme belirtisi de göstermiyordu. Tersine, askerler buz tutmuş suratlarına doğru gelen bir sıcaklık dalgası duyuyorlardı. Bedeninden, görünmeyeni anlamak zor değildi; görünenler de insanda gözlerini kapatma isteği uyandırmıyordu. Pani Marta uzun boylu, iri, yeşil gözlüydü, kötü bakan kediler gibi bakıyordu; dudakları öpücüklerle ezilmiş ve hâlâ ıslak gibiydi.

Almanların en genci, alçak sesle, ama oldukça belirgin olarak *"Mein gott!"** **deyiverdi. Genç askerin annesiyle babasını tamyan ve küçüğü gözetmeye söz vermiş olan en yaşlı asker, sertçe:**

"Kafanı öbür yana çevir!" diye çıkıştı.

"Susun!"

Klepke'nin sesi şaşılası derecede çatlak çıkmıştı. Öksürdü. Yineledi:

"Susun! Kocanız nerede?"

"Burada değil."

Ardmdan kadm Sopla'ya döndü, fısıldadı:

"Hain."

Sopla karşılık vermek istedi, ama o sırada içeriden çıtırtılar duyuldu.

"Bu ne?" diye sordu Klepke.

"Ben biliyor muyum ki?" dedi genç kadm. "Belki kedidir."

Kadm kapı eşiğinde duruyordu. Klepke onu itti. Pani Marta direnmeye başladı. Bu arada dik ve pembe göğüslerinden biri ortaya çıkmıştı, örtünmek için en ufak bir çaba göstermiyordu. Askerlerden en genciyle meme göz göze bakıştılar; gözlerini ilk indiren asker olmuştu.

"Aah!" **dedi boğuk bir sesle.**

Yaşça büyük olam, "Bakma oraya!" diye çıkıştı. "Ört şu göğsünü cadı!"

Pani Marta ıslık çalar gibi bir sesle karşılık verdi:

"Ben senin karm gibi değilim, göstereceğim varsa çekinmem!"

"İleri!" diye emir verdi Klepke

Kadını ittiler ve dükkânın arkasma doğru ilerlediler. Arka taraf, geniş bir yatakla hemen hemen kapanmış gibiydi. Yatak bozulmuş, yastıkların çevresinde çarşaf buruşmuştu, örtüler yerlerde sürünüyordu. Oda boştu.

"Kedi olduğunu söylemiştim size!" diye bağırdı Pani Marta.

Gerçekten de o sırada bir kedi sesi duyuldu. Hayvanları çok seven genç asker seslenmeye başladı.

"Pisi pisi! Yatağm altında olmalı..."

Eğildi ve elini yatağm altına uzattı. Birden suratı acıyla buruştu.

"Ah!"

Klepke hemen yatağm altma baktı.

"Çık oradan!"

Adam ağır ağır, isteksizce yatağm altından çıktı. Yaşh ve şişmandı. Pek yakışıldı değildi. Cildi tavuk derisini andırıyordu.

"Kedicik bu ha?" diyen Klepke dişlerini gıcırdattı.

Adam bozularak, "Kedi sesini çok iyi çıkarırım," dedi.

Klepke'nin emri üzerine askerler tüfeklerini hazırladılar. Birden Sopla:

"Bir dakika!" diye haykırdı. "Bu adam terzi Magdalinski değil!"

Yabancıya saygıyla bakan genç asker, *"Mein Gott!"* dedi yine.

Kısa bir sessizlik oldu. Klepke sordu:

"Peki, kim bu öyleyse?"

"Bilmiyorum. Bu köyden bile değil. Daha önce onu hiç görmedim."

Adam çarşaflardan birine sannmıştı. Oldukça iyi bir Almancayla jandarma onbaşısına karşılık verdi:

"Adım Schmiedt. Alman soyluyum. Burada Alman askeri yetkilileri hesabına çalışıyorum..."

"Burada mı?" diye öfkeyle sordu en genç asker.

Öbürü:

"Dinleme onu!" diye emretti. "Tıka kulaklarını."

"Yani VVilno'da demek istiyorum. Orduyla ticaret anlaşmam var. Komutanlarınızla aram çok iyidir. Onbaşım, size bir öneride bulunmamı ister misiniz, buradan çıkın. Çünkü aradığınız adam burada değil."

"Nerede?"

Schmiedt omuz silkti.

"Ben ne bileyim. Benim işim onunla değil, karısıyla. Partizanlarla birlikte sürtüyor olmalı. Eşkıyanın biri."

Yeniden bir sessizlik oldu. Birden Sopla bağırıp çağırmaya başladı. Arkadaşı terzi, yurdunun kurtuluşu için partizanlarla birlikte ormanda savaşırken, karısı onu düşman ajanıyla aldatıyordu. Bu alçakhk, ahlaksızlık Sopla'yı boğacak gibi oluyordu.

"Doymaz köpek! Kadınların..."

Pani Marta, Sopla'nm sözünü kesti.

"Utanmıyorum! Bu adam bana yiyecek verdi! Kocamın verdiğinden çoğunu veriyor bana! Senin de verebileceğinden çoğunu veriyor, Sopla. Senin de karın senden yirmi yaş küçük olsaydı, o da aynısını yapardı."

Sopla korkuyla geri çekildi. Klepke önce alayla gülümsedi, soma kendim tutamayarak kahkahalarla, soma da kasıklarım tuta tuta gülmeye başladı. Pani Marta, bir an tiksintiyle onlara baktı. Çok öfkelenmişti.

"Kime gülüyorsunuz?" diye bağırdı. "Kendinize mi? Evli olanlarınız çoktur herhalde. Kanlarınızı ya da nişanlılarınızı Almanya'da bıraktınız. Onlar da benim gibi yapıyorlar. Evet, kuzularım. Kiminin cam sıkıldığı için, kimi sevdiği için, kiminin de yalnızca işine geldiği için."

İlk başta Klepke'nin gülüşü söndü. Kansını Hannover'de bırakmıştı. Gençti kansı. Ayrılıklarının başlangıcında ondan sık sık mektup alıyordu. Oysa şimdi mektuplar azalmıştı. Üstelik tonlan da değişmiş, başlangıçta söylediği gibi, artık *"Mein* **Süsser"in[6] dönüşünden söz edilmez olmuştu. Bu değişildik Klepke'yi fazlasıyla etkilemiş ve kuşku oklarım sapla-mıştı yüreğine. Genellikle düşünmemeye çalışıyordu. Oysa şimdi şu kadm... Evli olan öbürleri de düşüncelere dalmışlardı. Schmiedt'e düşmanca bakıyorlardı. Magdalinski'ye sevgi duymaya başlamışlardı. Evet, terzi Magdalinski düşmanla-nydı, partizanlarla birlikte kendilerine karşı savaş veriyordu, ama askerler onunla aralarında bir kardeşlik bağının doğduğunu sezinliyorlardı. Bu bağ kendileri cephede savaşırken, kanlan tarafından aldatılan erkeklerin kardeşliğiydi.**

"Ne oldu?" diye sordu Pani Marta. "Bakıyorum artık gülmüyorsunuz?"

Askerler bakıştılar. Hiçbir şey söylememiş, hiçbir soru sormamışlardı birbirlerine. Anında ve sessizce anlaşmışlardı. Hatta Klepke'yle zavalh

Sopla bile bakışmışlar ve tek söz konuşmaksızm anlaşmışlardı.

"Bu adamın terzi Magdalinski olmadığına emin misin?"

"Pek iyi bilmiyorum," dedi Sopla. "Magdalinski'yi uzun zamandır görmedim. Belki de odur. Belki de değildir. Bilmiyorum."

"İyi bak."

Sopla dikkatle bakarak, "İyi bakıyorum," dedi.

Schmiedt kaygılanmaya başlamıştı.

"Bu komedi de neyin nesi oluyor? Kâğıtlarım kurallara uygundur. Ceketimin cebinde duruyorlar. Size de gösterebilirim."

Klepke:

"Olduğun yerde kal," diye sertçe emretti.

Bu sırada karışım düşünüyordu. Bir *yıl* **önce ayrılırlarken karısı ağhyordu. Yeni evlenmişlerdi. Birlikte iki hafta geçirmişlerdi. Şimdi karısının sıcak vücudu, ateşli okşamaları geliyordu Klepke'nin aklına. Uzun zamandır kafasından kovmaya çalıştığı düşünce şimdi bütün çıplaklığıyla karşısında duruyordu: Karısı bir yıldan uzun bir zamandır tek başma yaşayamazdı. Kendisine bir âşık bulmuştu. Şimdi Klepke bu lanet olası karlar içinde canım dişine takmış savaşırken, karısı her gece âşığıyla sevişiyordu. Âşığı, cephe gerisinde kalanlardan, savaş fırsatçılarından biriydi kuşkusuz. Kime yarıyordu bu savaş? Gidenlere değil: Bunlar kendilerini öldürtü-yorlar, ya da geriye döndüklerinde yuvalarım yıkılmış buluyorlardı. Hayır, bu savaş geride kalanlara yarıyordu. Siz uzaklardayken, karınızı kullanan Schmiedt gibi adamlara yarıyordu... Klepke birden emir verdi:**

"Hazırlanın!"

Schmiedt sapsan kesilmişti.

"Kâğıtlarım düzenlidir. Gözden geçirmenizi öneririm. Başınıza iş açılır. Yüksek görevlerde dostlarım var. Ben de parti üyesiyim. Bir Alman yurttaşıyla konuşuyorsunuz, onbaşım. Bunu unutmayın..."

"Neden dünyayı bir Alman yurttaşından kurtarmamalı?' diye düşündü birden Sopla.

Öne doğru bir adım attı ve açıkladı:

"Magdalinski bu! Şimdi tamdım onu!"

Yolda Klepke, Sopla'nm omzuna dostça bir şaplak vurdu ve iyi geceler diledi. Görünüşe bakılırsa Klepke oldukça neşeliydi.

"Parti üyesiymiş!" diye homurdandı. "Parti üyesi, bak sen şu işe... *Gute Nacht Herr*[7] **Sopla!"**

Böyle diyerek devriye birliğiyle birlikte gitti. Sopla evine dönmüştü. Karısına seslendi:

"Çabuk. Açlıktan ölüyorum."

"Hazır."

Tam o sırada kapı çalındı.

"Bitirdiğimi sanıyordum," diye söylendi Sopla.

Kapıyı açtı. Zborowski kardeşler Janek'le birlikte içeriye dalmışlardı.

"İyi akşamlar."

Sopla'nm dudaklan kımıldadı, ama hiç sesi çıkmamıştı. Kansı cevapladı:

"İyi akşamlar."

Elleri sinirli sinirli önlüğünün ucunu buruşturuyordu. Janek kadirim ellerine bakıyordu. Bu eller yorulmuş, kızarmış ve bulaşıktan

yıpranmıştı. Kadının suratından daha çok yaşlanmış ve kırışıklıklarla dolmuşlardı. Görmüş geçirmiş bir halleri vardı. Kıvrılan parmaklar, gözlerden ve yüzden daha fazla, sessiz bir acıyı dile getiriyorlardı.

"Korkmuyorum," dedi Sopla. "Çok kişiye kara çaldım..."

Kansı giysi dolabına doğru yürüdü, dolabm kapağım açtı ve kocasının pazar günleri giydiği giysileri çıkarmaya başladı.

"Ama önce yemek yemek isterdim."

"Çuval nerede?" diye sordu Zborowskilerin en büyüğü.

Janek ellere baktı. Acı duygular kadar eski, binlerce yıllık bir hareketle parmakların kasılıp sıkıldığını gördü.

"Yapamazsınız bunu," dedi kadm. "Çocuklarım var. Hem babalarım öldürüp hem de çuvalı alamazsınız."

"Onu öldürmeyeceğiz. Yalnızca çuvalı istiyoruz."

"Onu öldürün daha iyi, öldürün onu!"

"Stefa!" diye yalvarıyordu Sopla, "StefaL"

"Onu öldürün!" diye haykırıyordu kadm. "Öldürün onu!.."

Partizanlar dışarıya çıkmışlardı bile, değerli yüklerinin altında iki büklüm yürüyorlardı. Ve haykırtın ses hâlâ kulaklarına kadar geliyordu:

"Onu öldürün!"

Ve Sopla'nm yalvaran sesi:

"Stefa, Stefa!.."

Birden Janek'e insanların dünyası dev bir çuvaldan başka bir şey değilmiş; bu çuvalın içinde de kör ve düşler kuran kocaman bir patates

yığını, çırpınıp duran insanlık varmış gibi geldi.

OTUZ ÜÇ

Ağaçların zaman zaman doruklarına dek gözden kaybolduğu, dünyanın sonu gelmişçesine derin bir sessizliğin bulunduğu, buzlar içinde bir beyazlığın yuttuğu orman, yine de aynı kıran kırana savaşm sürdüğü bütün yeraltı cephelerinin haberlerini alabiliyordu; Yunanistan'dan, Yugoslavya'dan, Norveç'ten binlerce hayat soluğu, yeraltında süren ve kararlı bir umudun binlerce çarpıntısı ulaşıyordu onlara; partizanlar, yıldızlar kadar uzak, adlarından başka hiçbir şeyini tanımadıkları bu ülkelerden gelen işaretlerde, kendi kararlılıklarının, umutsuzluğa boyun eğmeyişlerindeki direncin yankısını duyuyorlardı: Partizan Nadejda bir anda her yerde birden bulunuyordu sanki. Janek, Partizan Nadejda'nm kim olduğunu sormuyordu artık. Arkadaşlarının ateşin çevresinde kendilerine kumanda edenin efsanevi başarılarını anımsayan coşkulu konuşmalarım dinlerken gülümsüyordu.

' "Dün gece Berlin'i yine bombalamış, taş üstünde taş bırakmamış."

Konuşurken pipolarmdan mutlulukla bir soluk çekiyorlardı.

"Yugoslavya'da Almanları öfkeden çılgına çevirmiş. Orası gibi bir dağlık ülkede, burası gibi ovalık bir ülkeden daha kolay olacağı bir gerçek."

"Burada da iyi çalışmalar yapıyor."

"Söylenenler kesinlikle doğruymuş: Varşova'daki Yahu-dilerin başma o geçmiş. Söylenenlere bakılırsa, bütün getto ayağa kalkmış, aslanlar gibi dövüşüyorlarmış."

Birlikte yürürlerken Dobranski, Janek'e anlatmaya koyulmuştu:

"Bu buluş aklımıza iki yıl önce geldi. Oldukça pis bir dönemdi: Hemen hemen bütün önderlerimiz savaşarak ölmüş ya da Almanlarca yakalanmıştı. Yeniden yüreklenmek ve düşmam geriletmek için

"Partizan Nadejda'yı -yenilmez, hiçbir düşmanın yakalayamayacağı ve hiçbir şeyin durduramayacağı, ölümsüz bir önderi- yarattık. Cesaret kazanmamız için gece yansı şarkı söylediğimiz gibi, o da aynı biçimde yarattığımız bir efsaneydi. Ama gerçekten var olan ve gerçekten aramızda yaşayan bir varlığın ortaya çıktığı gün gecikmedi. Herkes, hiçbir polisin, hiçbir işgal ordusunun, hiçbir maddi gücün saldınp, çökertemeyeceği ölümsüz bir varlığın emirlerini gerçekten dinler gibiydi."

Ve her müzik dinleyişinde ya da Dobranski'nin her defterini açışında, insan cesaretini yankılayan bir öyküyü her okuyuşunda, kaygısızlık denebilecek bir tür neşe, ölümsüzlük esintisi okşamışçasma Janek'in bütün benliğini sarıyordu. Zosia'yı kollarmm arasmda tuttuğu ve yanağını yanağına dayarken, karlar içinde, tek başına titreyerek, yüreği korku dolu, elinde bomba ve gece omzunun üzerinde tüfekle, gündoğumunu bekleyerek her nöbet tutuşunda, o efsanevi kahraman birden yanında dikiliyor, kollarım Janek'in omzuna doluyordu; o zaman Janek çevresindeki mutlak güveni, insan yenilmezliğinin güvenini duyuyordu. Artık babasının ona yalan söylemediğini ve önemli olan hiçbir şeyin ölmediğim biliyordu.

Ele geçiremedikleri bu yenilmez düşmanın kim olduğunu sonunda Almanlar da anlamışlardı; nerede gizlendiğini, onu öldürmek için, çarpan milyonlarca yürekten onu söküp alabilmek için bütün çabalarının ne kadar boş olduğunu bile biliyorlardı. Somaları Nurenberg duruşmaları sırasında belirtilen sert emirler, Polonya'daki Gestapo şeflerine, Hitler'in kendisi tarafından Berlin'den verilmişti. Tartizan Nadejda' adh sözde partizanı yakalamak ve kim olduğunu saptamak için yapılan bütün araştırmalar hemen kesilmeliydi. "Çünkü düşmanların arasmda bu adda kimse yoktu." "Savaş psikolojisi ve propaganda gereği, düşman tarafından uydurulmuş bu efsane kişisine ilişkin" hiçbir askeri yazışma yapılmamalıydı. Zborows-ki kardeşler, iki yanlı çalışan ve o sıralarda partizanların gözüne girmek isteyen bir ajan aracılığıyla bu emirlerin kopyalarını ele geçirmişlerdi. Dobranski bildiriyi, kahkahalar ve alay dolu sözler arasmda sayfa sayfa çevirerek arkadaşlarına okudu: Partizanlara en komik gelen, benliklerine kök salmış, bütün kalplerini doldurmuş, kanlarının her molekülünde

duydukları bir varlığın yokluğunu kanıtlamak için deliye dönmüş polis bürokrasisinin harcadığı çabalar oluyordu.

Öbür partizanlarla birlikte bildirinin okunmasını dinlerken ve imkânsız olanı gerçekleştirmeye çalışan saldırganların gülünç çabalarıyla alay ederlerken, birden Janek'in içini karamsarlık ve umutsuzluk kaplamıştı; babasının ölmüş olduğunu ilk kez kesinlikle anlıyordu. Zosia, Janek'in yüzünde beliren karamsarlığı fark etmiş, yavaşça Janek'in elini sıkmıştı. Janek yaşı olmayan bir acıyla, bütün düşlerin yıküdığı insancıl deneyimin ve zamarundan önce verilmiş eğitimin izlerini taşıyan bir sesle, söylenmekten kendini alamamıştı.

"Dobranski çevirisine birkaç sözcük daha eklemeliydi. Önemli olan hiçbir şeyin ölmediğini onaylarken, demek oluyor ki insanlar ya ölüyor ya da öldürülmek üzere oluyor."

"Öfkelendin sen. Kızmaman gerek."

"Öfkelenmedim, Zosia, ama eninde sonunda ben de öğrendim, kafama çakıldı bu. Bizi iyi bir okula gönderdiler ve ben her zaman iyi bir öğrenci oldum. Bizi oldukça iyi bir eğitimden geçirdiler. Tadek Chmura'yı hatırlıyor musun? Bunu 'Avrupa Eğitimi' diye adlandırıyordu. O zamanlar pek iyi kavrayamamıştım; çok gençtim. Üstelik Tadek, öleceğini bildiğinden her yana zehir dolu, alaycı tohumlar saçıyordu. Ama şimdi anlıyorum. Tadek haklıydı. Alayla sözünü ettiği şu 'Avrupa Eğitimi', babamızın öldürülmesi ya da önemli bir şeyler uğruna senin başkalarını öldürmen, açlıktan geberecek halde olman ya da kentleri yerle bir etmen sırasındaki eğitimden başkası değildi. Biz iyi bir okuldaydık, seni ve beni gerçekten iyi eğittiler."

Zosia yavaşça elini çekti.

"Artık beni sevmiyorsun."

"Nasıl söyleyebiliyorsun bunu? Nereden çıkardın?"

"Çünkü acı çekiyorsun. Oysa seven insan acı duymaz. Görüyorsun ya, ben de bir şeyler öğrenmişim."

Janek on beş yaşma gelmişti. 'Yeşil'lerle birlikte sık ağaçların arasmda ilerlerken, elinde tabancası ya da bombasıyla ya da odunların arasmda gizli dinamitleri sırtında taşıyarak ileri karakollardan birine giderken, bütün öbür partizanlar gibi üstünde taşıdığı siyanür kapsülüne düşünceli düşünceli bakarken, öğrenecek pek bir şey kalmadığım ve genç yaşma karşın olgun bir adam olduğunu samyordu. Hayatım ve tehlikelerini paylaştığı, bununla birlikte kendisine hâlâ ayrıcalıklı, çocuk gibi davranan partizanlara karşı, dersini bellediğini gösterecek bir fırsatın çıkmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Avrupa'nın dört bir yanmda sesini duyuran, bu kuş uçmaz kervan geçmez ormana kadar yankısı gelen özgürlüğün nabzı, gitgide daha hızlanan bu gizli yeraltı kalp atışları Janek'i kahramanca düşlere, Partizan Nadejda'nm en genç askerine güvenmesini sağlayacak erkekçe yiğitlikleri düşlemeye sü-rüklüyordu.

Bir manga Alman askeri VVilejka çevresindeki çok kötü bir yapıya yerleşmişti. Burası, partizanların dış dünyayla bağım koparmak ve onları yok etmek için gösterilen boşuna çabaları sonuca ulaştırmak için kurulan denetim karakollarından biriydi. Irmağın üstü kaim bir buz tabakasıyla kaplıydı. Alman askerleri buzların üstündeki karlan temizlemişler, bir paten alam bile açmışlardı. Çoğu kez neşeli çığlıklar atarak kayıyorlar, gülüşüp şakalaşıyorlardı.

Janek tasarısını oldukça titiz hazırlamıştı. Partizanlara da tek söz söylememişti. Karakolun bir kilometre ötesinde, gizlice ormandan çıkıyor, ırmağı dolamyor, VVierki'den geliyor-muşçasma karakolun önünden geçiyor, ormanın başladığı öbür kıyıda odun toplamak için askerlerden izin istiyordu. Ardmdan odun yığını sırtında, yeniden ırmağı geçiyordu. Zaman zaman soluklanmak istercesine, ırmağın kıyısında yükünü yere bırakıyor, Almanların paten sahasmda gösterilerini beğeniyle seyrediyordu. Sonunda askerler Janek'i de çağırdılar. Patenlerinden verdiler ve kahve, çukulata ikram etmek için karakolda konuk ettiler.

Askercikler bütün dünyayla ilişkilerinin kesildiğini sezinliyorlardı ve canlan sıkılıyordu. Kendilerine hiçbir kötülüğü dokunmayan ve her dediklerini yapan bu küçük PolonyalIya çabuk alışmışlardı. Janek'e

eşlerinin, çocuklarının, kedilerinin, köpeklerinin bile fotoğraflanm gösterir olmuşlardı. Zaman zaman aralarmda oturup yemek yerken ve askerlerin genç yüzlerine bakarken, konuşup gülüşmelerini dinlerken Janek'in yüzü acıyla geriliyor, yüreği sıkışıyor, bu insanların can düşmanlan olduğunu akima getirebilmesi için büyük çaba harcaması gerekiyordu.

Bir gün, Janek odunların arasına birkaç dinamit lokumu yerleştirdi ve donmuş ırmağa gitti. O gün hava çok soğuktu; askerler karakolda oturuyorlardı. Ateşin çevresinde kümelenmişlerdi. Bacadan neşeli bir duman çıkıyordu. Askerlerden yalnızca bir tanesi buz pistindeydi. O da patenle kaymasını öğreniyordu. Kaymayı beceremiyor, boyuna buzların üstünde yuvarlanıyor, beceriksizliğine kendisi de gülüyordu.

Karakoldakiler Janek'i eski bir dost gibi karşıladılar. Kimi kâğıt oynuyor, kimi kahve içiyor, kimi de uyuyordu. Janek yükünü bir yana attı. Askerlerin sunduğu bir fincan kahveyi içti ve çikolata yedi. Soma onlardan bir çift paten istedi. Korkmamıştı; yüreği delicesine çarpmaya yeni yeni başlamıştı. Kafasındaki tek düşünce, çevresinde gördükleri ve az sonra askerlerle birlikte havaya uçacak olan iyi şeyler: çikolata tabletleri, kahve, şeker, konserve kutulanydı. Bu tayınlardan almayı ve Zosia'ya götürmeyi ne kadar isterdi.

Cebinden ateşleme fitilini çıkardı, dinamit lokumlarının ve odunların arasına soktu; paten kaymaya gitti. Olabildiğince karakoldan uzaklaşmaya çalışmışta, ama karakolun yanındaki buz tabakası engebeliydi. Janek bacada dumanların nazlı nazlı kıvrıldığı yapıdan, bütün tehlikeye karşın pek uzaklaşamadı.

Askercik, patenlerinin üstünde ayakta kalabilmek için büyük çaba harcıyor, ama yaptığı her harekette yere düşerek küfürlerle karışık kahkahalar aüyordu. Yapıyla aralarındaki uzaklık elli metreden fazla değildi. Zaman ağır akıyordu, Janek ateşleme fitili mekanizmasının bozularak işlemediğini düşünürken patlama duyuldu. Janek göğsüne kurşun yemiş gibi sırtüstü yıkılmasına karşın düşmesiyle kalkması bir olmuştu.

Patlama yüzünden Alman askeri de düşmüştü. Buzların üstüne oturmuş, ağzım açmış, iri iri gözlerle, şaşkın şaşkın kara bir dumanın çıktığı yıkıntıya bakıyordu. Sağlam, atletik yapılı, oldukça sarışın, pembe yanaklı ve mavi gözlü bir askerdi. Ayağa kalkmaya çalıştı, ama patenlerinin üstünde dikilebilmeden önce iki kez düştü. Bunun üzerine, denizde yüzüyormuşçasma yıkıntılara doğru ilerlemeye çalıştı, düştü, bir kez daha doğruldu ve o zaman Janek'in elindeki tabancayı gördü. Bir an donakaldı. Yüzünde çelişik duygular okunuyordu. Gördüklerine inanamadığım belli eden gözlerine, yavaş yavaş tiksinti ve kıskıvrak yakalanmış bir hayvanın umutsuzluğu yerleşiyordu; sonunda bakışlarım silahtan ayırdı ve kaçmaya çalıştı ama hemen ardmdan tekrar yere yuvarlandı. Janek patenlerinin üzerinde kolaylıkla kayabiliyordu, askerciğin çevresinde daireler çizmeye başladı. Babasının verdiği tabanca da elindeydi. Bu, küçük kalibreli bir tabancaydı, dolayısıyla hedef almak için çok yaklaşmak gerekiyordu. Şans eseri, askercik kendini savunabilecek ya da kaçabilecek güçte değildi; Janek ağır ağır çevresinde dolaşırken, her bir dairede Almana biraz daha yaklaşırken, o yere oturmuş, onunla yüz yüze gelmeye çalışıyordu, sonra ayağa kalkıp koşmak için son bir çaba gösterdiyse de sırtüstü yere devrildi. Birbirine kavuşturduğu kollan ve ayrılmış bacaklanyla sırtüstü devrilmiş bir böceği andınyordu. Artık olacaklara boyun eğmiş gibi gözüküyordu, dikildi ve oturdu. Üzgün üzgün Janek'in tabancasına bakarak, silah sesini beklemeye başladı. Janek son daireyi çizip bu kez askerin iki metre yakınma geldiği zaman genç asker yalnızca kafasını eğdi ve bekledi. Asker ceketini giymemişti, yalnızca kalın bir kazak ve canlı renklerle dolu bir fular vardı. Orada kıç üstü oturmuş, kafasını eğmiş, ışıkta saçlan çok açık san görünürken, elleriyle dizlerini kucaklamış dururken askere benzeyen hiçbir yam yoktu. Janek silahım kaldırdığı sırada, birden zorda kalmış bir sporcuyu öldürecekmiş gibi bir duyguya kapıldı. Yine de fazla düşünmedi ve kurşunlan askerin üzerine boşalttı.

Ardmdan patenleriyle karakola kadar kaydı. Patenlerini çıkardı ve yıkıntıları eşelemeye başladı. Tann lütuflanm esirgememişti: Bir alay bozulmamış çikolata -yüz tablet kadar-ve bir çuval şeker buldu. Kahve ve bütün konserve kutulan-nı, özellikle isli balık kutularım alabildi. Irmakla sığmak arasmda mekik dokurcasına gidip geldi, yanında

götüremedik-lerini yakın ağaçların çevresine, karlar altına gömdü. Ardmdan yüklü bir çuvalı omuzlarına vurarak, zaman zaman kar-galann sesinden başka hiçbir sesin duyulmadığı sessiz, beyaz ormanın derinliklerine daldı. Artık çocukluktan çıktığını, gerçek bir erkek olduğunu, yurtseverlik görevini iyi bir şekilde sonuçlandırabilen ve özgürlük uğruna savaş veren savaşçıların en iyileri gibi öldürebilen kararlı ve becerildi bir partizan olduğunu seziyordu, ama bu coşkun ve yiğitçe sevinç pek uzun sürmedi.

Krylenko'nun, Dobranski'nin ve Hromada'mn gruplan-nın gizlendiği bataklığa ulaşana dek beş saat yürümesi gerekmişti. Kuşkusuz yorgunluktan ya da gergin sinirlerine tepki olarak, birdenbire içinde bir şeyler kırılıverdi ve yaptığı işi anlattıktan, yiyecek çuvalını partizanlarm önüne attıktan sonra, onların coşkulu sorularına cevap vermek ve onların dostça sırtını tıpışlamalarından, beğeniyle kafalarmı sallamalarından sevinç duyacağı yerde, aralarına katıldığı günden beri ilk kez ağlamaya başladı, yüreği garip bir hmçla doldu; gözyaşları arasmdan sabit bakışlarla onlara dalgm baktı; bakışları neredeyse hainceydi. Arkadaşlarının şaşkm sorulan arasmda kafasını sallamaktan başka bir şey yapamıyordu. Sonunda partizanlar soru sormayı bir yana bırakıp Janek'i tek başına bıraktıklarında, Janek Zosia'nm koluna girdi ve onu dışanya sürükledi.

Donmuş bataklığın üzerindeki tahta köprüden ağır ağır geçtiler, buzların boyunlannı büktüğü sazların arasmda saklanmış sandalın yanında durdular. Janek'in dile getirmek, alabildiğine haykırmak istediği her şeyden, yüreğini boğan öfkeden geriye çocuksu, titrek bir sesle söylenen şu cümle kaldı yalnızca:

"Ben müzisyen, büyük bir kompozitör olmak istiyorum. Hayatım boyunca, müzik dinlemek, müzikle uğraşmak istiyorum -bütün hayatım boyunca."

Çevresini kuşatan buzlu dünyaya baktı. Tek yaprak kımıldamıyordu; burada her şey durağanlığa, yeni çiçekler açmamaya, yeniden canlanmamaya, yeni sürgünler vermemeye, karanlığa dek yeniden doğmamaya mahkûmdu; burada her şey ilk öldürme günündeki gibi ölmeye ve öldürmeye mahkûmdu; burada ufuk, kısır bir döngüden

başka bir şey değildi; burada gelecek günler, yeni bir silahtan, galibiyetlerden, yeni savaşlardan başka bir anlam taşımıyordu; burada aşk, gözleri körelten bir pudradan başka bir şey olamazdı; burada kin, şu buzun sandalı tutsak ettiği gibi, yürekleri sıkıştırıyordu ve ellerinin içinde tuttuğu Zosia'nm minicik eli, dünyayı saran soğuğun ve buzun ufacık bir parçasmdan başka bir şey değildi. Zosia, Janek'e sarılmış, yaslanmış, ağlamaya koyulmuştu. Ağlaması, evrenin onmaz acısıyla içi burkuldu-ğundan değil, Janek'i bu denli acılı ve yitik gördüğü halde, ona nasıl yardım edeceğini bilmemesindendi.

Delikanlının yüreğinden geçenleri bir Dobranski çınlıyordu. Ertesi sabah, bataklığın çevresinde nöbet tutan partizanları kaldırmak için söğütlerin arasmda birlikte yürürlerken, Janek'e şöyle demişti:

"Eninde sonunda bitecek. Belki de gelecek bahara; o zaman sana yemin ederim ki kin, öldürme kalmayacak. Göreceksin! Barışı, yeni bir dünyanın kurulmasını... Göreceksin."

"Buzun üstüne oturmuştu, ayağmda pateni, boynunda canlı renkli fuları vardı -kesinlikle, ya nişanlısı ya da annesi örmüştü-, yemin ederim ki senden daha büyük yaşta değildi. Yüzüme bakmadı bile. Kabulleniyordu, yalnızca kafasını önüne eğmiş, silah sesini bekliyordu. Silahı çektim ve onu vurdum..."

"Başka türlü yapamazdın, Janek. Bu, onların suçudur. Bu iğrençlikleri onlar tetiklediler."

Janek öfkeyle söylendi:

"Onları tetikleyecek birisi her an vardır. Tadek Schmura haklıydı. Avrupa'da en eski, en yaşh katedraller, en ünlü üniversiteler, en büyük kitapçılar var. En iyi eğitim oralardan ediniliyor. Söylenenlere bakılırsa, dünyanın her yarımdan Avrupa'ya eğitim görmeye geliyorlar. Ama sonunda şu ünlü Avrupa eğitimi, size hiçbir şey yapmayan, patenleriyle buzların üzerinde oturmuş, kafasını önüne eğerek olacakları bekleyen bir adamı öldürmeniz için gereken sebepleri, değerli gerekçeleri ve cesareti öğretiyor.

Dobranski üzüntüyle, "Çok şey öğrenmişsin!" dedi.

Ardmdan dizlerine kadar ulaşan karların ortasında durdu ve Özgürlükten, dostluktan, ilerlemeden, barıştan, kardeşlikten ve evrensel sevgiden söz etmeye başladı; yeryüzünün gizini ve anlammı bulmak için, ortak bir çabada birleşmiş halklardan söz ediyordu; kültürden, sanattan, müzikten, okullardan, üniversitelerden, katedrallerden, kitaplardan, güzellikten söz ediyordu... Ve birden Janek'e Dobranski konuşmuyor, şarkı söylüyormuş gibi geldi. Orada, karların içinde ayakta duruyordu. Kaputunun üstünde siyah deri paltosu yarı açılmıştı; gözleri, güzel yüzünün tümünü aydınlatan bir umut ve neşeyle doluydu; havaya kaldırdığı kolları sürekli hareket ediyordu. Öylesine canlıydı ki... Buna karşm çevresindeki donmuş ağaçlarm soğuk hareketsizliği, Janek'e alaycı bir düşmanlıkla belirlenmiş gibi gelmeye başlamıştı. Dobranski konuşmuyor, şarkı söylüyordu. İnsanlığın ölümsüz şarkılarının güzelliği ve gücü, onun güçlü ve esinli sesinde çınlıyordu. Artık savaş olmayacaktı, Amerikalılar ve Rus-lar kaygı ve korkunun hiçbir zaman yeniden ortaya çıkmayacağı yeni ve mutlu bir dünya kurmak için çabalarını kardeşçe birleştireceklerdi. Bütün Avrupa özgür ve birleşmiş olacaktı; insanların şimdiye kadar düşlerinde bile göremediği, her zamankinden daha yapıcı ve olumlu bir tinsel rönesans yaratılacakta...

Janek düşünüyordu: 'Yüzyıllar boyunca, bülbüller kim bilir kaç gece böyle ötmüştü? Kim bilir kaç bülbül, güven dolu bir sesle dudaklarında bu sonsuz ve ölümsüz şarkıyla ölmüştü? insanı sarhoş eden sesleriyle verdikleri sözler tutulmadan önce, yalnızlık, kin, tiksinti, acı, soğuk içinde kim bilir kaç tanesi ölecekti daha? Kaç doğum, kaç ölüm olacaktı böyle? Kim bilir kaç dua ve düş, kaç bülbül yitecekti böyle? Kim bilir ne kadar gözyaşı, ne kadar şarkı, kaç ses duyulacaktı gecelerin içinde? Kaç bülbül?'

Janek yalnızca on beş yaşındaydı, arkadaşmdan on yaş küçüktü, ama sıcak, sevgi dolu, neredeyse babaca denebilecek bir duygu birden onu öğrenciye doğru itti, ama alaycı, üstün ve öğretici bir tavır takınmak için özen gösterdi. Gülümsememeye, omuzlarım silkmemeye ve acı acı 'Kaç bülbül?' diye sormamaya çalıştı.

Elini öğrencinin omuzlarına koydu ve tatlı bir sesle: "Haydi bizi bekliyorlar. Sabırsızlanmaya başlamışlardır," dedi.

1

Bir karga bir kargaya uçtu, bir karga öbür kargaya dedi ki...

2

Adamlarım.

3

Tanrı tanık.

4

Göklerin tanrısı!

5

Ninni güzel çocuğum Ninni

Ay gülümsüyor Beşiğine bakarak...

6

Tatlım, şekerim.

7

İyi geceler.

SON DEYİŞ

Polonya ordusundan Teğmen Janek Twardowski şoföre işaret etti:

"Şurada durun. Yolun sonuna yürüyerek gideceğim."

Ağaçlar günışığmda nazlı nazlı kıpırdanıyorlar, mırıldanıyorlardı. Anılara karşı savaşmak, yaprakların hışırtısında gizlerle dolu coşkulan aramamak, tarandığım ve neşeyle karşılandığım görmezlikten gelmek... Mınlhlann arasmdan Zborowski kardeşlerden en büyüğünün sesi yükseldi birden: "Özgürlük, ormanların kızıdır. Ne zaman başı sıkışsa, gelip oraya sığınır."

"Burada bekleyeyim mi, teğmenim?"

"Hayır, bol zamanım var. Gidip yemeğini yiyebilirsin. İki saat soma gelirsin."

« Janek'in üniformayla geçen son günleriydi: Bir ay içinde Varşova Müzik Akademisi'nde öğretime başlaması gerekiyordu. Polonyalı bir askerin 'Teğmenim" deyişi, düşman ayak izlerinin uzun zamandan beri yok olduğu bir yolda yürümek güzel oluyordu. Özellikle, değerli bir kitapçığı yerine getirilmiş bir söz gibi cebinde hissetmek ayrı bir güzeldi. Bütün ağaçlar yerli yerindeydi. Kolay ölmüyordu onlar. Fidanlar da Janek gibi büyümüşlerdi. Janek her çalı yığınım, her köknarı hatırladı; her sert kabuktaki kırışık, yaşlanan dostlarının yüzündeki kırışıklıklardı. İşte bir baba sevecenliğiyle uzanan dallarıyla, yeniyetme bir çocuğun korkudan sarıldığı güçlü gövdesiyle ulu meşe... Ulu meşe de değişmemişti hiç; dallan da meşelerin dilinde jöne aynı sözcükleri mırıldanıyordu. Ne ki Janek onlan anlayacak kadar genç değildi artık. Kuşkusuz meşelerin de destanlan, güzel türküleri, parlak ve umutlu sözlerle dolu masallan vardı. Belki de devrilirlerken, onlar da haklı ve ölümsüz bir dava uğruna öldüklerine inanıyorlar ve yere düşerken gün gelip kendilerini düştükleri yerden kaldıracak mutlu bir ormanı düşlüyorlardı. İnsan yüreği var olmasaydı yeryüzünde umutsuzluk da olmazdı.

İşte, kurtuluşu müjdeleyen ilk topların uzaktan uzağa gelen seslerini duyduklan burada Alman karakoluna baskın yapmışlardı. Janek başmı çevirdi ve adımlarım sıklaştırdı. Ama gümşığınm bile silmeyi başaramadığı karabasanlar vardır... Dövüşürken yaralanan Alman çavuşu boylu boyunca yolun ortasında yatıyor ve deü Stanczyk kızgın bir sinek gibi askerin çevresinde dönüyor, dönüyor ve uğulduyordu. Elinde bir bıçak vardı; Zborowski kardeşler, onun korkunç işi yapmasını engellemek için bütün güçlerini harcıyorlardı.

Umutsuz çığlıklar yükseliyordu ormandan.

"İkisi de! İkisi de!"

Alman, eliyle yarasım bastırmıştı, ama yüzünde korkudan başka duygu okunmuyordu. Yalvarıyordu boğuk bir sesle:

"Menschenkinder, Menschenkinder! Bitte, lasserı Sie ihn tıicht... Menschenkinder!"[1]

"ikisi de!" diye haykırıyordu Stanczyck. "Bırakın beni!"

Janek, Alman'a acımıştı, tabancasını kavradı.

“Ja, gut, gut!., schnell, bitte!”[2]

Janek, ölünün dudaklarında takılıp kalan rahatlama gülümsemesini ömrü boyunca anımsayacaktı. Orman sıklaşmış, sesi daha derinlerden gelir olmuştu; dallar dostça Janek'in yüzünü okşuyorlardı. Belki de birazdan dallar aralanacak ve birden Czenv ortaya çıkarak göz kırpacaktı. Ya da Janek, yaşh Krylenko'nun alaya sesini duyacaktı:

"Bizimle birlikte gelebilirsin, soluk yüz! İglomuza hoş geldin!"

"Wigwam," diye farkında olmadan mınldanmıştı Teğmen Jan Twardowski.

"Ne?"

"Kızılderililerde Wigwam. İglo, Eskimolarda."

Gelgelelim, Czervv ölmüş. Yaşh UkraynalI da Riabinni-kovo'ya dönmüştü. Yıllann dostu Kazak Bogoroditza başta olmak üzere, bütün köylü sıcak bir yüzle karşılamıştı Kry-lenko'yu. Köy çocuklarının tuttuğu afişler: "Hoş geldin Stalingrad fatihinin babası!" yazılanyla doluydu. Ve bir gün kunduracı Savieli Lvovitch Krylenko'nun dükkânına yolunuz düşerse, o, oğlu Dimitri'nin, baba öğütlerini ve deneylerini dinleyerek bu kahraman kenti nasıl kurtardığını size seve seve anlatacaktır.

Janek birden durdu. Sığınağının bulunduğu yere gelmişti. Babasmm ağırbaşlı yüzü gözlerinin önünde beliriyor ve sesini duyar gibi oluyordu.

"Sabırlı ol, Koca Shatterhand. Volga'da, Stalingrad'da insanlar bizim için dövüşüyorlar."

"Bizim için mi?"

"Evet, senin, benim ve milyonlarca insan için."

Çalılıklarda bir şeyler kıpırdadı. Çalılıkların araşma girmiş bir sincaptan başka bir şey değildi, ama ufacık bir sincap bile hayaletleri kaçırmaya yetiyordu.

"Hoşça kal, Koca Shatterhand!" diye mırıldandı uzak bir ses.

Janek sığmağa baktı. Orman onu özenle korumuştu. Oğlunun doğduğu yeri yosunlar ve arsız otlar kaplamıştı. O sıcak Ağustos gecesini hatırladı. Zosia'nm yakınma dolu sesi kulaklarında yankılanıyor, ter içinde kalan, kapana kısılmış-çasma zavallı zavallı bakan Zosia'nm gözlerini görür gibi oluyordu. Machorka, Zosia'nm yanmda duruyordu; kollan-m sıvamış, ateşin çevresinde döneniyor, sıcak su ve çamaşır hazırlıyordu. Çamaşırlar yepyeniydi. O günün sabahı Machorka canım yitirme tehlikesini bile göze alarak, onları bir çiftlikten çalmıştı.

"Top sesleri duyuluyor," demişti. "Hayırlı işaret... Özgür doğacak!"

Janek, Zosia'nm elinin kendi elinin içinde sıkıldığını hissetmişti. Bu sırada Machorka emretmişti:

"Çık buradan. Olduğu zaman ben sana haber veririm."

Janek sığınaktan çıkmış, uzaktan gelen dost topun seslerim dinlemeye başlamıştı. Ve birden toprağın altından yukarıya doğru fışkıran titrek bir çığlık, zayıf bir yakarış ve ilk protesto... "Oldu bile!" diye söylemişti, sonsuz bir sevecenlikle... Bütün bunlar geçmişte kalmıştı; artık paslı kapının menteşeleri hiçbir zaman gıardamayacakh. Oğlu, annesiyle birlikte YVilno'daydı ve üç yaşmda, ayaklan yere sağlam basan bir çocuk olmuştu. Kovuk, mezarlara yaraşır bir biçimde kapanmıştı.

"Haydi ağlama, Koca Shatterhand."

Teğmen Twardowski gözyaşlarını sildi.

"Ağlamıyorum. Ama en iyi dostum oydu."

Gözyaşları hayaletleri kovmuyor, onları çağırıyordu. Janek, Wilejka'nm kıyısında, otların üzerine uzanmış olan Dobranski'yi görür gibi oluyordu, ırmağın öte yakasmdan top sesleri geliyordu.

"Konuşma. Gücünü boşa harcama. Buradan on kilometre uzaktalar. Doktorları, cankurtaranları vardır. Seni kurtaracaklar."

"Janek."

"Yalvarırım konuşma."

"Mendeburlar, çok iyi ateş ettiler."

"Çok. Acıyor mu?"

"Evet."

"Top seslerini dinle. Çok geçmeden burada olacaklar. Seni iyileştirecekler. Hiç acı duymayacaksın."

"O zaman ben burada olmayacağım."

"Sus. Burada olacaksın. Onları karşılamak için burada olmak alnına yazılmış."

"Ne yazık ki hayır. Tıpkı uzanan bir dost eh görüp, onu sıkamamak gibi."

"Dışarıya çıkmayacaktın. Hiç kimse çıkmadı. Ne Yankel, ne de Zbörowskiler... Birkaç saat beklemen yeterliydi. Biz üç yıl bekledik."

"Uzanan eli sıkmak istedim..."

"Lütfen konuşma, yorma kendim."

. "Bir sürü... top... var... sesleri duyulan... yalnızca... bu..."

"Yakında başka şeyler de olacak."

"Doğru. Müzik, kitaplar, ekmek, bütün insanların kardeşçe sevgisi... Savaş olmayacak... Kin ortadan kalkacak..."

"Evet, öyle."

Dobranski'nin artık gözlerinin içi gülüyor, gökyüzünü seyrediyordu.

"Yepyeni bir dünya... emekle, neşeyle kaynaşmış..."

Janek'in kollan arasmda tuttuğu omuzlar öyle dardı ki, zavallı asker kaputunun altındaki yürek güçlükle atıyor gibiydi, ama gücün ve sesin güzelliğine diyecek yoktu. Bülbül hâlâ şarkı söylüyordu:

"Sanırım bu kez değişik olacak... Yemden başlanmayacak... Aydınlıklara doğru yol alacağız..."

...Kaç bülbül? Kaç şarkı daha, kim bilir kaç güzel şarkı?

Bir mermi ıslık çalarak ağaçların üstünden gitti. Öğrencinin yüzü bembeyazdı, ama gözlerinin içi ve dudaklan hep gülümsüyordu.

"Janek..."

"Buradayım."

"Biz... kazandık."

"Evet, öyle."

"Bu... öbürleri gibi... bir zafer... olmayacak..."

"Kuşkusuz."

"Önemli olan hiçbir şey ölmez..."

"Evet, biliyorum..."

'Şarkıyı biliyorum' diyecekti. Yalruzca şunu söyledi:

"Bilmek yeterli değil."

"Önemli olan hiçbir şey ölmez... Yalnız... İnsanlar... ve kelebekler..."

....Yerde, çakılların arasmda uzun karınca birlikleri dörtnala ilerliyorlardı. Minicik, işleri başından aşkın milyonlarca karınca... her biri görevinin, bin bir zorlukla sürüklediği çöpün büyük önemine, görevinin büyüklüğüne inanıyordu...

"Janek."

"Buradayım. Yanından ayrılmadım."

"Kitabımı bitirmeye zaman bulamadım."

"Bitireceksin."

"Hayır. Benim yerime senin bitirmem istiyorum."

"Kendin bitireceksin."

"Söz ver bana..."

"Söz veriyorum."

"Açlıktan, soğuktan, umuttan ve aşktan söz et insanlara..."

"Söz edeceğim."

"İstiyorum ki, bizden onur duysunlar, onlardan utansınlar..."

"Bizden onur duyacaklar, onlardan utanacaklar."

"Dene... Bilmeleri gerekir... Unutmamaları gerekir... Anlat onlara."

"Hepsini anlatacağım."

Teğmen Twardowski kitapçığı cebinden çıkardı ve karıncaların geçtiği yolun üzerine koydu. Ama başka engeller gerekiyordu karıncaları binlerce yıllık yoldan saptırmak için... Kitabın üzerine tırmanıyorlar, acı bir dille, iri siyah harflerle yazılmış *AVRUPA EĞİTİMİ* **sözcüklerinin üstünde kaygısız, acele koşturuyorlar; gülünç denecek kadar küçük çöp parçalarım inatla taşıyorlardı. Onlardan önce milyonlarca karıncanın izlediği, yine milyonlarca karıncanın iz bıraktığı yoldan; onları kendi yollarından zorla ayırmak için, kitaptan başka bir engel gerekiyordu. Bu garip, cefalı ve yorulmaz ırk, kim bilir kaç yıldır böylesine acı çekiyordu ve kim bilir daha kaç bin yıl böylesine acı çektirilecekti? Onlara incecik beller veren ve bu denli ağır yükler yükleyen Tanrı'nın önünde diz çökmek için kim bilir kaç yeni katedral daha yapacaklardı? Neye yarıyordu savaşmak ve dua etmek, umutlanmak ve inanmak?**

İnsanların acı çektiği ve öldüğü dünya, karıncaların acı çektiği ve öldüğü dünyanm aynısıydı: Soluk almaya ya da neden "İnsanlar ve kelebekler..." diye sormaya fırsat bulamadan, saçma bir çöp parçasmı, ufacık bir saman çöpünü, alınteri ve kanlı gözyaşları pahasına uzağa,

daha uzağa, daha daha uzağa götürmenin tek geçerli şey olduğu acımasız ve anlayışsız bir dünya...

1

insanlar, insanlar! Lütfen, engelleyin onu insanlar!

2

*’) Evet. İyi, iyi! Çabuk, lütfen!